SOCIETATEA DE ŞTIINŢE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

Vol. I

Timişoara, 2010

Ştefan Munteanu

Omagiu
Profesorului

ŞTEFAN MUNTEANU

la

90

de ani

Timişoara, 18 aprilie 2010

Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Colecţia *Philologica.* Coordonatorul colecţiei Lect. univ. dr. Nadia Obrocea
Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: Având în vederea caracterul excepţional al acestui volum, redacţia a decis să nu intervină în textul autorilor, inclusiv în ce priveşte ortografia.

Despre profesor

Curriculum vitae

Data naşterii: 18 aprilie 1920.

Locul naşterii: comuna Plaiul-Cosminului, lângă Cernăuţi.

Şcoala: localitatea natală; Liceul „Aron Pumnul” Cernăuţi; Liceul „Ştefan cel Mare”, Suceava: diploma de bacalaureat, 1941.

Facultatea de Litere şi Filozofie, secţia Filologie clasică la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi, (între anii 1941 şi1945), absolvită cu teza de licenţă *Consideraţii cu privire la discursurile din opera lui Tucidide*. Model de savant, Theofil Simenschy.

Activitatea profesională:

Profesor la Liceul „Hurmuzachi” din Rădăuţi (un an); profesor la Liceul „Mihai Viteazul”, apoi „Horia, Cloşca şi Crişan” din Alba Iulia (1946-1960).

1960: invitat la Timişoara, unde i s-a oferit o catedră la recent înfiinţata Facultate de Filologie a Institutului Pedagogic de 5 ani, devenit mai târziu Universitatea din Timişoara. A activat aici până în 1985, când s-a pensionat, parcurgând gradele didactice specifice: lector, conferenţiar, profesor. După pensionare a activat ca profesor consultant la Catedra de limba română a Facultăţii de Litere, Filozofie şi Istorie.

Şef de catedră (1969-1985); Prorector (1969-1971).

Redactor responsabil la „Analele Universităţii din Timişoara”, Seria Ştiinţe filologice (1976-1985).

Membru în colegiul de redacţie al revistei „Limbă şi literatură” (din 1978). Preşedinte al filialei din Timişoara a Societăţii de Ştiinţe Filologice (1973-1981).

Profesor de limba română la Universitatea din Viena (1974-1978). A susţinut conferinţe în centrele universitare din Salzburg şi Innsbruck. Rodul acelor ani este volumul de amintiri *Scrisori vieneze* (Timişoara, Editura de Vest, 1992), reluat apoi şi amplificat sub titlul *Scrisori din Vindobonna* (Timişoara, Editura Mirton, 2002).

A predat, în lunga-i carieră didactică universitară, cursuri de istoria limbii române literare, de lingvistică generală, de lingvistică romanică, stilistică şi introducere în filologie.

Activitatea ştiinţifică:

La Alba Iulia: comunicări prezentate la simpozioanele organizate de Societatea de Ştiinţe Filologice, apoi articole în revistele „Cum vorbim", „Limba română", „Limbă şi literatură".

Titlul de doctor în filologie în 1968, cu teza *Probleme ale cercetării stilului, cu privire specială la expresivitatea poetică.*

Conducător ştiinţific G. Ivănescu, membru corespondent al Academiei Române. Din 1972 devine conducător de doctorat.

Cărţi:

Stil şi expresivitate poetică, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972: Premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei Române.

Introducere în stilistica operei literare, Timişoara, Editura de Vest, 1995.

Istoria limbii române literare. Privire generală (în colab.), Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978, ed. a II-a, 1983.

Crestomaţie românească. Texte de limbă literară (în colab.; ib.)

Limba română artistică. Studii, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

Studii de lingvistică şi stilistică, Piteşti, Editura Pygmalion, 1998.

Scrisori vieneze, Timişoara, Editura de Vest, 1992.

Cuvânt şi cultură, Timişoara, Editura Amphora, 2000.

Scrisori din Vindobona, Timişoara, Editura Marineasa, 2000. Reeditare în 2002 la Editura Mirton Timişoara.

Scrieri alese, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003.

Pagini de memorial, Timişoara, Editura Amphora, 2006, ed. a II-a, 2009.

Traduceri:

Rainer Maria Rilke, *Gedichte. Poeme*, Editurile Amphora şi Mirton, 2009.

Scrieri despre:

Ştefan Munteanu − 85. Referinţe critice. Volum alcătuit de Doina David, Ileana Oancea şi Vasile Ţâra, Timişoara, Editura Amphora, 2005.

UN DOMN AL LINGVISTICII ROMÂNEŞTI

Acad. Marius SALA

L-am cunoscut personal pe profesorul Ştefan Munteanu relativ târziu, deşi drumurile mele la Timişoara erau destul de frecvente, în urmă cu câţiva ani buni. Aceasta nu înseamnă că nu mă întâlnisem, cu multă vreme înainte, cu lucrările sale. Pe prima dintre ele, *Stil şi expresivitate poetică* (1972), distinsă cu Premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei Române, am citit-o la Bucureşti. Amator fiind eu de noutăţi bibliografice, l-am întâlnit apoi, încă din 1976, în calitatea sa de redactor responsabil la „Analele Universităţii din Timişoara. Seria ştiinţe filologice" (a condus revista până în 1985). În plus, colaboratorii şi foştii săi elevi vorbeau mereu despre el cu deosebită căldură.

Mi-a plăcut întotdeauna să definesc oamenii nu numai după ce au scris, ci şi după cum vorbesc. Aveam să aflu chiar de la el că este un produs al şcolii lingvistice ieşene; vorbea cu mult respect şi afecţiune despre Th. Simenschy, maestrul său, cel de la care a învăţat rigoarea studiilor clasice, dar şi despre alţi reprezentanţi ai acestei şcoli: G. Călinescu, Iorgu Iordan, G. Ivănescu (cu ultimul şi-a pregătit teza de doctorat, *Probleme ale cercetării stilistice, cu privire specială la expresia poetică*). De la început mi-a atras atenţia seriozitatea cu care s-a apropiat de domeniile sale preferate, stilistica şi lingvistica generală; cursul său, *Lingvistica generală. Istoria doctrinelor lingvistice* (1973) mi-a amintit de cartea maestrului meu, Iorgu Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluţia şi starea actuală a lingvisticii romanice* (1932). Seriozitatea sa se îmbină armonios cu consecvenţa, dar şi cu discreţia. Am avut ocazia să mi se

dezvăluie aceste calităţi ale distinsului profesor Munteanu în cele câteva discuţii peripatetice purtate prin parcurile timişorene, în timpul cărora îl suprindeam uneori şi zâmbind ... serios. Retrăiam senzaţiile resimţite în tinereţe, în cursul discuţiilor purtate cu maestrul meu, Iorgu Iordan. Pe scurt, îl consider un **domn** al lingvisticii româneşti.

Am fost întotdeauna sensibil la relatările de călătorie, mai ales dacă sunt scrise cu pasiune şi talent. *Scrisori vieneze* (1992), reluată şi amplificată sub titlul *Scrisori din Vindobonna* (2002), este o.carte scrisă de un bucovinean receptiv faţă de cultura înaltă, care a avut şansa să stea patru ani în fosta capitală imperială, predând limba română la ilustra universitate vieneză (1974 – 1978).

M-am apucat să scriu despre Ştefan Munteanu cu sentimentul de regret că nu m-am putut bucura de privilegiul de a fi stat mai mult în preajma lui, ca să profit de *sabiduría* sa.

DE LA VIENA...

Eugen BELTECHI

Urmând o tradiţie pe care o inauguraseră, la început de secol 20, Iosif Popovici şi Sextil Puşcariu, profesorul Ştefan Munteanu a fost, între 1974 şi 1978, titularul Catedrei de Limba Română de la Universitatea din Viena.

Într-un timp mai puţin fast pentru estul Europei, faptul era, cu adevărat, o şansă. Între altele, aceasta a căpătat din partea profesorului Ştefan Munteanu şi forma unui volum de „scrisori", dar nu neapărat doar „vieneze", cum spune titlul ediţiei din 1992 (Editura de Vest, Timişoara), ci, mai degrabă şi mai potrivit, „din Vindobona", cum cere varianta din 2000 (Editura Marineasa, Timişoara). O modificare sinonimică ce-şi vădeşte subtilitatea doar cititorului care poate lua cunoştinţă de schimbare...

După cum, probabil, adaosul ce urmează, prezent numai în a doua variantă, la sfârşitul primului text al cărţii, *Primăvara la Viena,* trebuie să-şi extindă semnificaţia ca stare de spirit de excepţie asupra întregii şederi la Viena: „Azi m-am simţit înconjurat de un aer sărbătoresc ce m-a însoţit cât am stat sub cerul liber în preajma acestor copaci. Oare mă va părăsi la întoarcere? Fiindcă de repetat ştiu bine că nu se va repeta decât cine ştie dacă şi când va fi să fie. Nu-i nimic. Acum am destule elemente pentru a defini acea stare de suflet când toate par desăvârşite ca fiind desprinse dintr-o fulgerătoare întâlnire cu iluzia nemuririi ce ne-a fost dat s-o trăim o clipă..."

Intermezzo

Între cei pe care profesorul îi cunoaşte mai îndeaproape la Viena este vienezul însuşi: *homo vindobonensis.* Încearcă să-i schiţeze un portret în mişcare.

Cred că va trebui să accepte să-i punem alături un apropiat: *bănăţeanul!* Au multe în comun, de-acuma, dar mai ales mai de demult.

Mai întâi, că Banatul a aparţinut, după Pacea de la Passarowitz (1718), împăraţilor de la Viena. Copil fiind, la ţară, am auzit destule despre Maria Tereza. „A fost straşnică aceea! – vorba Corei Irineu; pe unde mă duc, dau de isprăvile ei”. Şi astăzi încă e tot aşa! La Timişoara, mai ales. Da, chiar aşa: Mica Vienă! Le datorează multe: de la asanarea mlaştinilor până la colonizarea şvabilor, căzărmi, cetăţi, redute, lupte cu turcii. Apoi, Iosif al II-lea, căruia i-au ridicat cuvânt împotrivă almăjenii, pe care i-a adus la linie, făcându-le sate ordonate, regimentul de grăniceri româno-sârb (sau valaho-ilir), cordon sanitar, şcoli etc. Toate vor fi lăsat urme adânci în viaţa şi mentalitatea bănăţenilor. Timişoara a devenit, cu timpul, oraş mare, modern, cosmopolit. Autentic româneşti rămân Lugojul, Caransebeşul, Oraviţa...

Astăzi Viena e capitala care se încăpăţânează să fie sat: *ein grosses Dorf.* Brahms, ne spune profesorul Ştefan Munteanu, „mărturisea că iubeşte Viena fiindcă el nu putea compune decât într-un sat”. Profesorul însuşi pune alături Viena, „tihnita şi patriarhala Vienă”, şi Parisul. Iată: „În Viena m-am simţit destul de repede «la mine acasă». Oraşul mi-a stârnit curiozitatea cu fiecare zi, l-am străbătut cu piciorul, cu tramvaiul, din nou pe jos, m-am oprit de zeci de ori în faţa monumentelor, a palatelor, am colindat parcurile şi la un moment dat l-am «dominat», mi-a devenit familiar. Parisul m-a *dominat* el, m-a copleşit, m-a

strivit prin grandoare, prin tumult, prin inevitabilele trimiteri ce ţi se impun, referitoare la istoria şi cultura Europei şi a propriei tale ţări. Am impresia că mă aflu nu numai în centrul vital al unui mare popor, ci într-un nesfârşit muzeu şi într-o bibliotecă multiseculară. E un oraş în care simţi nevoia să revii – o dată, de două ori, de zece ori, dacă... îţi dă mâna...”

Înapoi, la vienez: „Vienezul are imaginaţie şi simţul umorului, dar substanţa lor este un amestec de bonomie şi candoare agreabilă”, spune profesorul şi sper să nu se supere dacă voi atribui, cu alţii, de dinaintea mea, aceleaşi calităţi şi bănăţenilor noştri. Gândiţi-vă numai la poezia dialectală bănăţeană, singura la dacoromâni. Unii au apropiat-o ca origine de „das Wienerisch”, inimitabilul idiolect vienez. Se poare să fie şi o asemenea influenţă, dar mai repede aş invoca „sursa internă”: subdialectul bănăţean însuşi, „cel mai bine individualizat între subdialectele dacoromâne”, cum ne asigură, de mai bine de 100 de ani, H. Tiktin şi Gustav Weigand. Vor mai fi fost, desigur, şi alte pricini care, adunate, vor fi dus la fabulosul fenomen ce l-ar face pe Victor Vlad Delamarina (*homo banaticus,* după unii) să râdă sau să se ia în serios, împreună cu cei peste 100 de autori dialectali cuprinşi în două volume de peste 700 de pagini. Cu toate astea, nu le-a trecut prin minte să-şi declare graiul limbă literară; şi-l vorbesc însă – avem dovezi din vechime – cu mândrie. Bănăţenii merg mai departe...

Au şi ei, de bună seamă, spiritul de ordine şi curăţenie, preţuiesc lucrul făcut fără cusur şi până la capăt, umorul lor nu e gratuit, ci trebuie să nu-ţi scape, totuşi, o anume distanţă şi detaşare. Altfel, poţi avea încredere în el, e de nădejde. Pot sta alături: bănăţeanul şi vienezul...

*

„Într-o lume imperfectă şi într-o existenţă mărginită, omul aspiră să se apropie de desăvârşire, cu conştiinţa clară şi dramatică pentru el că nu va putea-o atinge niciodată. În această contradicţie stă şi frumuseţea tonică a existenţei omului, făcută din sentimentul caducităţii iremediabile a vieţii lui şi cu ea a lumii din care va fi, la un moment dat, izgonit fără drept de apel şi de întoarcere, fiindu-i însă hărăzit de a fi fost pentru o clipă stăpânul şi singurul stăpân prin spirit al acestei lumi. Şi acest lucru compensează nesfârşitul tăcerii ce se aşterne inevitabil după el."

Cu respectuoase mulţumiri pentru citate şi cu bucuria de a vă fi fost elev.

PATOSUL DISTANȚEI

Simion DĂNILĂ

Pentru ceea ce-l defineşte pe Domnul Profesor Ştefan Munteanu, pentru acea trăsătură dominantă a personalităţii Domniei Sale care m-a fascinat de la primul nostru contact, care m-a făcut să-l preţuiesc şi să-l îndrăgesc atât de mult, lungă vreme n-am avut la îndemână o formulă adecvată, capabilă să comunice şi exact, şi plastic prin ce se deosebeşte acest om de ceilalţi oameni. Traducându-l însă pe Friedrich Nietzsche, filozoful „omenesc, prea omenesc”, în opera căruia găseşti tot ce nu se-ntâlneşte la alţi filozofi, am dat, evident, de ceea ce căutam: de expresia *patosul distanţei*, în care cuvântul grecesc trebuie înţeles ca „simţ, sentiment”. Ea apare în însemnările lui din perioada *Zarathustra* (1883-1885) şi până cu puţin înainte (mai precis, în octombrie 1888) de declanşarea cumplitei sale boli, dar şi în majoritatea operelor sale publicate în tot acest răstimp, şi a fost interpretată ca ilustrând aşa-zisul „radicalism aristocratic” al său. Nietzsche, care ştia ceva mai mult decât J. J. Rousseau despre coeficientul de inteligenţă cu care se nasc oamenii şi deci prin care, fatalmente, ei sunt *inegali de la natură*, nu şi-a ascuns acest aristocratism prin care se încadra într-o altă specie umană, „cea mai respectabilă”, dar şi „cea mai senină, cea mai amabilă”, aceea a omului care are *simţul distanţei* faţă de “tot ce este de jos, fără caracter, comun şi plebeu”, „sentimentul de respect şi de distanţă între om şi om – premisa pentru orice înălţare, pentru orice creştere a culturii”, „un sentiment de respect faţă de sine şi de semenul tău”, „voinţa de a fi tu însuţi, de a te detaşa”, aptitudinea de a cerceta în sinea ta dacă un om „are-n vine un simţ pentru distanţă, dacă vede

peste tot rangul, gradul, ordinul între om şi om, dacă *face distincţie*", căci „prin asta eşti *gentilhomme*".

Ei bine, dacă toate acestea înseamnă aristocratism, atunci Magistrul Ştefan Munteanu a fost şi este un *aristocrat*. Nu mi-l pot imagina decât păşind într-o impecabilă ţinută, cu un mers „caligrafic" (cum o spune poporul: „gândeşti că scrie pe jos"), alături de tovarăşa sa de-o viaţă, nu mai puţin eleganta şi superba Doamnă L. din scrisorile vindoboneze, împreună cu care ne oferă azi priveliştea unei rare senectuţi estetice. Rectitudinea şi corectitudinea pe care le incumbă patosul distanţei i-au dictat să-şi păstreze decenţa în relaţiile cu noi, studenţii Domniei Sale, pe care, la nevoie, îi ajuta plin de înţelegere, dar fără să fi fost văzut vreodată cu ei „la o bere" în nu ştiu ce „bombe" insalubre. Numai aşa a putut să fie şi să rămână un *model* pentru şirurile de generaţii, însetate de modele, care au avut norocul să-i treacă prin mână. Un model de *caldă* aristocraţie a spiritului, căruia îi urez acum cu dragoste: La mulţi ani cu sănătate, Domnule Profesor!

ÎNTRE ARCADIA COPILĂRIEI ŞI SENINĂTATEA CLASICĂ

Mihai DELEANU

Pagini de memorial se numeşte volumul domnului Ştefan Munteanu apărut la Editura Amphora prin grija consilierului editorial Sergiu Drincu, în 2006; ediţia a II-a, revăzută, în 2007, cu prefaţa *Pagini de înţelepciune*, de Alexandru Ruja, şi câteva *cuvinte potrivite* ale Olimpiei Berca, pe coperta a patra. Ar fi multe şi bine cuvenite cuvinte/motive de scris despre această carte, ca şi despre volumele **Scrisori vieneze** (1992), **Scrisori din Vindobona** (2002), din care, în parte, se trage şi în prelungirea cărora trebuie citit **Pagini de memorial**.

Când i-am telefonat ca să-i mulţumesc pentru volumul (din 2006) cu dedicaţie, m-a întrebat ce cred, încercând să-mi afle părerea despre cele scrise cu privire la filozofia limbajului, cu alte cuvinte ce cred eu despre cele **câteva precizări** referitoare la raportul dintre *limbaj şi realitate* aşa cum apare acesta într-o frază a lui Martin Heidegger: „*Când merg prin pădure, merg prin cuvântul pădure*”. Şi ce precizează domnul profesor Ştefan Munteanu?

În primul rând faptul că limba „*este realitatea abstractizată şi condensată în simboluri şi existentă în această ipostază ca atare în gândirea noastră*” (50).

În al doilea rând, funcţia gnoseologică a cuvântului presupune perceperea lui, de către vorbitor, „*ca nume al obiectelor şi fenomenelor, ca actul lor de stare civilă*” (*ibidem*). Limbajul, vorbirea, ca activitate umană, înseamnă punerea de acord a realităţii „*cu sensul cuvintelor care o definesc*” ori să constaţi „*lipsa de congruenţă dintre cei doi poli*”. Această punere de

acord (sau dezacord) dintre cuvinte şi realitate „*nu ţine de natura limbii, aceeaşi pentru toţi*”, ci de luciditatea vorbitorilor ca beneficiari ai „*multiplelor ei virtuţi de a citi şi a folosi cu onestitate înţelesurile spre care ne trimit ele*”: „*Căci limba nu este un privilegiu al meu ca vorbitor; ea este în aceeaşi măsură şi limba celorlalţi, adică a celor din jurul meu, şi totodată limba omenirii (Eugen Coşeriu)*” (50).[1]

În fine, dar nu în ultimul rând, vorbirea are o fundamentare morală, o funcţie umanistă şi culturală (vezi volumul *Cuvânt şi cultură*): „*numai condiţia utilizării fără constrângeri [...] legitimează fundamentul etic al limbii şi funcţia ei umanistă [...]. Este aceasta* – crede profesorul Ştefan Munteanu – *o lecţie esenţială pe care ştiinţa limbii o propune spre meditare* (51).

Presupun că la aceste gânduri şi rânduri se referea întrebarea Profesorului amintită mai sus. Spre nefericirea mea, deşi le citisem, reţinusem cu totul altceva şi i-am mărturisit sincer că m-au surprins paginile de proză autentică (*Fântâni în câmp, În gara Simeria, Cafenea „Europa”*); întoarcerea la obârşii, anii copilăriei şi ai adolescenţei din Bucovina pierdută pentru neam (nu şi pentru memoria afectivă a scriitorului); descrierea, cu seninătate tragică, a unor destine frânte din copilărie (*Gheorghică*) sau din adolescenţă (Tinu Popescu, din *Despre o vorbă a lui Alecsandri şi despre poezie*).

Revăzând acum volumul **Pagini de memorial** constat că se aşază între regretul după Arcadia copilăriei şi vocaţia clasică, „liniştea seniorală” (Sorina Ivanovici) a savantului format la izvoarele antichităţii greco-latine, după matricea culturală a Cernăuţiului (Daniel Vighi).

O singură dată îşi iese din fire Profesorul, în iunie 1990. Atunci scrie, în revista „Orizont”, *Mărturisire de necredinţă*, îngrijorat că pe străzile capitalei s-a auzit strigătul: „*Moarte intelectualilor*”, din partea „*unor grupuri înarmate cu ciomege şi lanţuri de fier împletit*” (123). Reluând ideea punerii de acord

a realităţii cu sensul cuvintelor care o definesc, domnul Ştefan Munteanu constată, revoltat, pe bună dreptate:

„*Când brutalitatea animalică şi crima premeditată sunt numite eufemistic şi pudic greşeli şi excese, în locul adevăratelor lor nume, nu pot înţelege ca limba să cadă victimă denaturării prin transferul ilicit al sensurilor unor cuvinte spre altele care să ascundă substanţa reală a lucrurilor*” (124).

Memorialistul, stilisticianul şi lingvistul cu preocupări de filozofia limbajului revine, cu toată sila, un am mai târziu, la cele de mai sus, prin *Secţiune diacronică în limbajul politic*, recomandându-ne **curajul** „*de a privi cu luciditate şi pe toate feţele ce este adevăr în jurul nostru şi ce se dă drept adevăr*”, redând cuvintelor „*înţelesurile lor adevărate, pierdute ori ucise, şi să descoperim în noi efortul de a le urma îndemnul*” (121).

NOTE

1. Oare am pus punctul unde trebuie? Profesorul Ştefan Munteanu constată că „*filologii noştri nu s-au înţeles până acum care e locul potrivit al punctului după cuvântul din paranteză: înaintea parantezei sau după? Sau: şi înainte, unul, şi altul, după? (Gramatici adhuc certant). Eu m-am decis, de-o vreme, să-l plasez după paranteză …”* (112).

PROFESOR ŞI PEDAGOG DESĂVÂRŞIT

Ion MEDOIA

Prea puţini ştiu că profesorul Ştefan Munteanu, înainte de a ajunge şef de catedră şi prorector la Universitatea din Timişoara, a fost nevoit să mai promoveze un „examen” neconvenţional de adaptare în colectivitatea studenţilor timişoreni. În anii 1958-1959, când generaţia mea intrase la Facultatea de Filologie, eram cazaţi în clădirea din Piaţa Sf. Gheorghe (fostă Vasile Roaită, nr. 4). În anul universitar următor căminul studenţesc avea locatari mai puţin obişnuiţi, pe profesorul Ştefan Munteanu împreună cu soţia şi fiica. Pe atunci profesorii erau mai înţelegători, acceptând să trăiască modest în mijlocul studenţilor, fără să se simtă câtuşi de puţin dezonoraţi. Pentru noi tinerii de 18-19 ani, veniţi în majoritate de la ţară, acest amănunt reprezenta un concludent exemplu de modestie. Aflasem că vine de la Alba Iulia,unde funcţiona ca director de liceu, iar trecerea la catedra universitară nu era tocmai roză, dat fiindcă Universitatea timişoreană, de fapt, Institutul Pedagogic de 5 ani, la acea oră, era la început de drum. Rectorul de atunci, regretatul profesor Ioan Curea, pe care îl cunoşteam destul de bine fiind amândoi din sate de pe Valea Caraşului, cu greu făcea faţă cerinţelor de profesori dotaţi, spaţii de cazare corespunzătoare, amfiteatre moderne. Institutul nostru dispunea doar de corpul din dreapta al actualei universităţi şi de o clădire veche pe str. Doja, botezată, nu întâmplător, de studenţi „Grajdul Muzelor”! Aşa că profesorul Ştefan Munteanu a fost nevoit să îşi facă stagiatura într-unul din căminele studenţeşti, suportând excesele vârstei adolescentine ale colocatarilor săi. Prin com-

portarea sa, ca un veritabil pedagog, s-a impus foarte repede, iar majoritatea studenţilor îl respectau ca pe un adevărat părinte. Ulterior, când l-am întâlnit la catedra de limba latină, filologie romanică, sau istoria limbii române literare, a crescut şi mai mult în ochii studenţilor. Era un adevărat model de dascăl şi pedagog, care s-a impus ca unul din întemeietorii şcolii filologice timişorene, alături de alţi profesori de notorietate: G. Ivănescu, Gh. I. Tohăneanu, Eugen Todoran, Victor Iancu şi alţii. Poate, de aceea a şi urcat atât de repede ierarhia universitară de la lector la şef de catedră şi prorector, continuând cu aceeaşi râvnă activitatea ştiinţifică şi după pensionare.

Noi studenţii ne-am dat seama de la început că avem de a face cu un om de mare cultură, lingvist erudit şi pedagog desăvârşit, care îi confereau un spirit academic deosebit, în condiţiile în care, la modă era climatul „muncitoresc”. Ne frapase nu doar ţinuta sa elegantă, din cap până în picioare, dar şi exprimarea sa elevată şi clară, parcă în ton cu aspectul fizic. Dincolo de tainele limbii române literare, lingvisticii şi stilisticii, profesorul, vizibil adept al tradiţiei, nutrea o sensibilitate sufletească aparte, era riguros şi drept cu studenţii. Ne trata cu mult bun simţ ca un adevărat pedagog, nu ne ironiza, nu ne lua în răspăr, nu ne pândea la cotitură, cum se mai întâmpla pe atunci. Îi „citise” repede pe cei care veniseră la facultate ca să înveţe cu adevărat carte şi cei care profitaseră de valul proletcultist al vremii. Ştefan Munteanu devenise pentru cei mai mulţi un profesor de suflet, înzestrat nu doar cu cunoştinţe de specialitate, dar şi cu calităţile umane necesare pedagogului. Cursurile şi seminariile sale erau tot mai atrăgătoare şi agreate de studenţi. Se axau, deobicei, pe lucruri esenţiale, absolut necesare viitorilor profesori de română şi evitau faptele efemere, savantlâcurile cu iz politic, la modă în acele vremuri, dominate de sloganul „Lumina vine de la răsărit!”. Profesorul, cu un tact pedagogic desăvârşit

şi cu coloană vertebrală, nu căzuse, ca alţii, în această capcană perfidă a politikiei şi îşi dedica toate eforturile în beneficiul limbii române literare şi al studenţilor săi. Era ataşat de studenţi şi ştia să-i atragă ca un magnet.

Cum activitate studentului culmina, după cum se ştie, cu teza de licenţă (pe atunci, lucrarea de diplomă) de la sfârşitul studiilor, m-am îndreptat spre domnia sa fără a mai sta pe gânduri. Propunerea mea de a face o lucrare despre activitatea învăţatului bănăţean Paul Iorgovici a fost salutată şi acceptată cu toată căldura. Mi-a dat jaloanele de rigoare şi m-a invitat acasă la „confruntare”. De data aceasta locuia într-un bloc liniştit, amplasat la marginea Parcului Copiilor, dar era la ultimul etaj. (La etajele inferioare erau alţi ocupanţi cu funcţii de la Judeţeană…). Profesorul m-a primit cu toată ospitalitatea şi mi-a lecturat cu atenţie primele fascicole. A lucrat pe text, cum se spune, şi m-a încurajat, dar mi-a dat şi sugestii utile, menite să îmbunătăţească lucrarea. O întâmplare, mai mult sau mai puţin fericită, a făcut ca eu şi colegul meu de grupă, Sergiu Drincu, să fim dirijaţi, ulterior, spre profesorul G. Ivănescu, pe atunci membru corespondent al Academiei Române. Raţionamentul a fost acela că profesorul Munteanu avea prea mulţi absolvenţi, iar academicianul Ivănescu nu avea niciunul din anul nostru. Aşa că am luat-o de la capăt, dar nu-mi pare rău. Până la urmă am reuşit să scot o carte despre Paul Iorgovici, care însă a apărut destul de târziu, datorită faptului că subsemnatul am fost repartizat să lucrez în presă, la România Liberă. Acolo m-am întâlnit cu un alt elev al domnului profesor de la Alba Iulia, pe nume Boris Buzilă, şeful secţiei culturale. Ne pomeneam magistrul de fiecare dată cu multă generaţie. Eu, trăind în Banat, l-am întâlnit pe domnul profesor Munteanu, la diferite manifestări ştiinţifice, la congrese, chiar şi de talie internaţională, dar şi la Reşita,

Oţelu Roşu, Băile Herculane şi în atâtea alte localităţi, unde erau organizate sesiuni de comunicări ştiinţifice. Se vede că cunoştinţele semănate de domnul profesor Munteanu au rodit peste tot spre binele filologiei timişorene. Aşa că, acum, la jubileul celor nouă decenii de viaţă nu ne rămâne decât să-i mulţumim din suflet, odată cu dorinţa noastră sinceră de a-i adresa cele mai calde urări de bine şi de sănătate în continuare.

LA ANIVERSARE

Ileana OANCEA

Iorgu Iordan, în *Lingvistica romanică. Evoluţie. Curente. Metode*, 1962, sublinia un lucru deosebit de important pentru sesizarea evoluţiei moderne a ştiinţei limbajului, şi anume apariţia unui nou tip de cercetător care, pe lângă sârguinţă şi îndemânare „pozitivistă”, pusă în valoare de un secol de investigaţii diacronice şi comparative, să aibă largă cultură, sensibilitate şi simţul valorii estetice.

Literatura se deschidea unei luminoase cunoaşteri, evidenţiind un anumit tip de raţionalitate care va sta la baza unei exegeze de altă factură decât cea a hermeneuticii literare tradiţionale, cunoaştere fixată acum în interiorul limbajului ca purtător al creativităţii umane.

O schimbare fundamentală de paradigmă provoacă o mare efervescenţă în cercetarea filologică ce îşi asumă tot mai intens, acum, şi un orizont teoretic având menirea să unifice întrebările venind dinspre filosofie, estetică, retorică, referitoare la modul în care *omul comunică şi se comunică*.

În acest câmp de probleme, cu adevărat înnoitoare, se situează demersul propus de profesorul Ştefan Munteanu, în celebra sa carte *Stil şi expresivitate poetică*, 1972, premiată de Academia Română. Ea a impulsionat puternic interesul pentru stilistică, noua ştiinţă a creativităţii lingvistice, şi, deopotrivă, dialogul cu disciplinele conexe, producând o veritabilă emulaţie în cercetarea lingvistică românească.

Astfel, la Timişoara, această dimensiune, reprezentată şi de alţi mari profesori, cum a fost G. I. Tohăneanu şi, mai târziu, Eugen Todoran, a devenit o direcţie majoră de studiu, cercetarea

filologică fiind plasată în zona cea mai avansată a investigaţiilor contemporane privind literaritatea.

Profesorul Ştefan Munteanu a fost cel care a pus un special accent pe problemele teoretice ale stilisticii, ridicând-o în sfera de interogaţii fecunde ale teoriei limbii, ale lingvisticii generale şi ale esteticii, realizând, în acelaşi timp, analiza limbajului poetic al unor mari creatori, cum ar fi Eminescu sau Blaga, în care, folosind termenii pascalieni, spiritul de geometrie este fericit dublat de spiritul de fineţe.

Aceste preocupări ilustrează pregnant observaţia lui Iorgu Iordan privind noua mentalitate care începuse să domine cercetarea lingvistică europeană. Ceea ce este important este faptul că noul spirit ştiinţific se manifesta cu deosebită vigoare în aria laterală şi mai recentă a învăţământului filologic românesc, la Universitatea de Vest!

La Timişoara s-a dezvoltat, astfel, un „climat stilistic" pe care profesorul Ştefan Munteanu l-a consolidat mereu, cu luciditate, în lucrările sale deosebit de revelatoare, în tezele de doctorat, devenite unele, şi ele, lucrări semnificative, dar şi la Cercul de lingvistică pe care l-a condus, multă vreme, cu nedezminţită pasiune.

Ducem dorul întâlnirilor atât de stimulatoare din anii mai tineri ai facultăţii!

Şef de catedră, mulţi ani, prorector, conducător de doctorat, profesorul Ştefan Munteanu a impus un model al universitarului autentic. A contribuit, astfel, nu numai prin lucrările sale, deschizătoare de noi orizonturi, ci şi prin implicarea activă în viaţa universitară, la dezvoltarea instituţională.

Alături de profesorul G. Ivănescu, al cărui principal discipol a fost, a contribuit esenţial la ceea ce am putea numi spiritul academic la Timişoara, pe care-l regăsim, ca o notă dominantă la primii profesori, făcând din perioada Întemeierii o epocă de adevărată construcţie spirituală.

Trăind într-o lume proprie, literatura pe care a scris-o, cu talent şi subtilitate, ne dezvăluie o viaţă interioară de o mare bogăţie, astfel încât putem vorbi deopotrivă şi de scriitorul Ştefan Munteanu, cum putem desprinde mai ales din frumoasa sa carte *Scrisori din Vindobona*, 2000, dar şi din *Pagini de memorial*, 2006. Căci, pentru autor, literatura devine, ca spaţiu al creaţiei, spaţiu în care sinele îşi dezvăluie adâncimile, ca şi un mod de raportare la lume, la neliniştile şi la misterul care înconjoară existenţa şi pe care Profesorul le-a sondat cu atâta acuitate şi în analizele sale stilistice privitoare la opera unor mari creatori.

Profunzimea, erudiţia, seriozitatea actului ştiinţific şi deopotrivă a celui didactic, impresionantul interes pentru evoluţia tinerilor universitari, izvorând din funciara sa generozitate şi o înaltă concepţie despre relaţiile umane sunt „daruri" nepreţuite pentru buna aşezare a unei instituţii cu care existenţa Profesorului s-a confundat.

Vă mulţumim, domnule Profesor, pentru toate aceste daruri!

LA CEAS ANIVERSAR

Vasile SARI

Despre Profesorul Ştefan Munteanu se vor spune, cu îndreptăţire, necesarele adevăruri legate de o prestigioasă activitate didactică şi ştiinţifică. Îmi îngădui să consemnez, la începutul acestor rânduri, doar o apreciere din cartea Ilenei Oancea, *Istoria stilisticii româneşti*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p.296, privitoare la modul în care cel sărbătorit concepe stilistica, în general, anume „unind analiza cu reflecţia teoretică”, fiind, în acest sens, un artizan principal în constituirea şcolii stilistice timişorene.

Ca fost student al Domniei Sale, din generaţia care a absolvit Facultatea de Filologie a Universităţii din Timişoara în anul 1963, simt nevoia, cu un respect aparte, să împărtăşesc doar câteva gânduri despre una din calităţile cu care este înzestrat, aceea de a şti să comunice cu studenţii, cu oamenii. Astfel, chiar dacă la catedră Profesorul apărea ca fiind sobru, „glacial”, după unii, în afara orelor de curs era cu totul altfel. Ieşea în evidenţă încărcătura de sensibilitate, cu discreţie ferită însă de intruziunile neaveniţilor.

M-am simţit atras de Profesor poate şi pentru că a funcţionat înainte într-un liceu din Ardeal, ştiind, de aceea, să se apropie mai uşor de tineri. În această privinţă a fost un model pentru mulţi, iar pentru mine, toată viaţa. Acest lucru m-a determinat să solicit ca lucrarea de diplomă (*Expresia idiomatică în proza lui Sadoveanu*) să fie condusă de Domnia Sa. Am fost îndrumat cu multă căldură, cu răbdare, beneficiind de sfaturi ce mi-au fost utile în toată activitatea mea didactică, şi nu numai. Am primit un sprijin esenţial şi când mi-am alcătuit lucrarea pentru gradul

didactic I (*Metodologia predării valorilor stilistice ale părţilor de vorbire. Limbajul nefigurat*). Am învăţat atunci că o lucrare este de apreciat şi dacă are mici scăpări (Profesorul mi-a spus şi un procent), ceea ce m-a încurajat să îmi încerc posibilităţile în publicarea ulterioară a unor note, articole şi cărţi.

Viaţa a făcut ca activitatea mea să se desfăşoare oarecum departe de Profesorul Ştefan Munteanu, în capitala ţării, unde adaptarea fostului său student a fost dificilă. Dar nu am fost uitat. Când venea în Bucureşti pentru probleme legate de activitatea la Societatea de Ştiinţe Filologice, la Societatea de Lingvistică Romanică, Domnia Sa îşi găsea timp să stăm de vorbă. Ne-am întâlnit în capitală şi mi-am deschis inima. M-a încurajat. Ceea ce însă m-a impresionat profund a fost dedicaţia de pe unul din studiile sale: „Pentru V. Sari, a cărui prezenţă la orele de curs mi-a crea un sentiment de încredere în cei care ne urmează pe drumul spinos şi nobil al educaţiei” (1963). Dedicaţiile scrise pe alte studii sunt edificatoare pentru cele afirmate mai înainte: „Lui Vasile Sari, ca semn că nu l-am uitat” (1965). „Lui Vasile Sari, cu bucuria de a fi descoperit printre cei dintîi studenţi ai mei, şi *un om*” (1969). Nu l-am întrebat direct pe distinsul Profesor cât am meritat eu din încrederea pe care mi-a acordat-o.

O nespusă mulţumire mi-a prilejuit prezentarea la TVR1, în 3 februarie 1984, în cadrul emisiunii „Viaţa culturală”, a cărţii *Istoria limbii române literare*, ediţia a II-a, apărută la Editura Ddidactică şi Pedagogică, în 1963, scrisă împreună cu Vasile Ţâra. Bucuria mi-a pricinuit şi emoţia − greu de stăpânit − de a vorbi telespectatorilor despre o realizare de excepţie a Profesorului venerat. Am afirmat atunci că în această carte, însoţită de o bogată bibliografie, ce cuprinde atât studii teoretice şi de sinteză, cât şi articole privitoare la cele două epoci analizate − veche şi modernă − cititorul se va găsi înaintea imaginii de ansamblu a domeniului prezentat, vast şi destul de controversat, şi, fără

îndoială, îşi va însuşi aprecierea că lucrarea este *prima istorie integrală* a limbii române literare.

Solicitat fiind în anul 1999 de către directorul-editor al revistei trimestriale „Convorbiri didactice” de la Bacău, ce se adresează profesorilor şi elevilor (am înţeles că se dorea colaborarea unor personalităţi legate de Moldova), i-am comunicat să apeleze cu încredere la profesorul universitar Ştefan Munteanu, licenţiat al Facultăţii de Litere şi Filozofie a Universităţii din Iaşi. Răspunsul Profesorului a fost afirmativ şi a elaborat, pentru mai multe ediţii ale revistei, articole şi studii despre stiluri, perspectiva metafizică asupra istoriei la Blaga, abisul ontologic eminescian ş. a.

În anul 2009, cel sărbătorit a realizat, în alt domeniu − cel al poeziei − „prima încercare [...] de a publica la noi o selecţie din versurile marelui liric austriac [Rainer Maria Rilke] într-o ediţie bilingvă”.

Profesorul se poate mândri şi la acest jubileu atât de marile sale izbânzi din domeniul ştiinţei, cât şi din cel al educaţiei, sădită cu generozitate, îndeosebi în inimile celor ce i-au fost studenţi.

Vă urez şi acum, aşa cum am făcut de zeci de ani, „La mulţi ani, Domnule Profesor!”

Despre cărți

VINDOBONA: O EXPERIENŢĂ CULTURALĂ

Olimpia BERCA

Cu peste zece ani în urmă, profesorul Ştefan Munteanu, autor al unui număr important de lucrări de referinţă (*Stil şi expressivitate poetică*, 1972, Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu" al Academiei Române; *Istoria limbii române literare*, 1978, 1983; *Limba română artistică*, 1981; *Introducere în stilistica operei literare*, 1995; *Studii de lingvistică şi stilistică*, 1998; *Cuvânt şi cultură*, 2000), publica o carte oarecum surprinzătoare – *Scrisori vieneze*. Un imbold, până atunci ascuns cu grijă, dar intuit, desigur, de cei care-i cunoşteau scrisul, îl face pe cercetătorul iubitor al afirmaţiilor exacte despre ştiinţa limbajului să-şi elibereze condeiul şi, cu voluptate, cu bucuria trăirii neîngrădite, să-şi noteze şi să-şi publice gândurile, pe care episodul unui lectorat la Viena i le-a prilejuit. *Scrisori vieneze*, jurnalul acestei experienţe culturale, apare, într-o primă variantă, în 1992, la Editura de Vest. Dar iată că autorul revine şi îşi tipăreşte, în 2002, la Editura Mirton, mai vechile pagini, sub titlul *Scrisori din Vindobona*, într-o schemă „restructurată şi revizuită", dovedind, nu doar prin insistenţă, ci şi prin formula nou-adoptată, că e irezistibil atras şi de această postură. Comentatorul faptului literar-estetic devine creator de text literar, cercetătorul se transformă în prozator. Interesat, în calitatea sa de savant, de structurile artistice ale limbii române, profesorul se arată, deopotrivă, atras de un test, inedit pentru sfera sa de preocupări: acela de a pune la încercare limbajul în jocul propriului demers creator.

Propunându-şi să consemneze cele mai importante întâmplări trăite în anii vienezi (*Scrisori vieneze*), profesorul Ştefan Munteanu constată că ceea ce a notat nu cuprinde întreaga scală a evenimentelor - nu a celor concrete, iscate de contactul nemijlocit cu o cultură mare, cu un oraş fascinant, cu oameni şi locuri, ci a *evenimentelor sufleteşti***,** pe care această apropiere le-a declanşat. Reluând „scrisorile", semnatarul se transformă treptat dintr-un observator inteligent şi atent într-un prozator, sedus de rezonanţe, atent la mişcările subtile ale sentimentelor, la combinatoria imprevizibilă a memoriei. Căci, dacă *Scrisorile vieneze* sunt încă ecoul impresiilor, consemnarea unui şir de date (legate de înfăţişarea acelui spaţiu, de arhitectura clădirilor, de istoria oraşului, de trepidaţiile vieţii lui culturale), *Scrisori din Vindobona* reprezintă mai mult: asumarea acestor impresii, transformarea lor din act de cunoaştere într-unul de creaţie. Lumea pe care Viena o oferă eruditului dascăl se asociază propriei sale lumi, experienţei sale biografice, celei de om al literelor şi al culturii, pentru a configura universul unui text, ce nu mai este nici jurnal, nici epistolă, ci *o poveste*, un examen de viaţă. Nu întâmplător titlul cărţii (în cea de a doua ediţie) se restrânge, schimbându-se dintr-un simplu semn denominativ într-unul conotat: „scrisorile" din *Viena* devin „scrisori" din *Vindobona***.** De ce numele roman, antic, al actualului oraş austriac modern? Mai întâi, pentru că aici se află *sâmburele*, nucleul, cetatea din Altwien, pe ruinele căreia, din bătrâna Vindobona, s-a ridicat strălucita capitală de azi. Apoi, aici, ni se spune, Marc Aureliu, „împăratul filozof", şi-a scris, în răgazurile pe care războaiele i le-au lăsat, „jurnalul", intitulat *Către sine însuşi***.** Amănuntul din urmă, reţinut de autor şi aşezat la începutul volumului, mi se pare la fel de semnificativ ca şi schimbarea titlului, pentru că dezvăluie tâlcul parcursului vienez, revăzut şi, în parte, resemantizat.Vorbind despre Viena, naratorul vorbeşte, cum ziceam, despre sine. Biografia oraşului

devine treptat propria-i biografie. Cutreierându-i străzile, contemplându-i clădirile, descoperindu-i secretele, Ştefan Munteanu se descoperă, îşi regăseşte copilăria, anii de formaţie, studenţia, lecturile, meditaţiile, cu un cuvânt se *găseşte pe sine*. Prin jocul subtil al unor oglinzi de refracţie, povestea Vienei, privită dinspre străvechea Vindobona, este povestea omului care scrie despre ea.

Cartea oferă cititorului foarte multă informaţie şi relevă vocaţia enciclopedică a profesorului Ştefan Munteanu. Date despre edificiile şi instituţiile importante ale burgului austriac, despre urmele românilor, aduşi de nevoile evenimentelor istorice ori atraşi de dorinţa de a-şi întregi şi desăvârşi cunoştinţele, se împletesc cu descrierea ansamblurilor moderne (magazine, pieţe), cu fulgurante portrete ale unor oameni întâlniţi întâmplător, pe stradă, la reuniunile de protocol, pe sălile Universităşii, cu evocarea unor prietenii. Din însemnările vii, străbătute de simţul fin al ironiei ori de nobila detaşare a celui care cunoaşte multe, aflăm o sumedenie de lucruri, nu numai despre urmaşa Vindobonei, ci şi despre cei care au poposit cândva acolo, ori o locuiesc acum. De la colegii universitari, la lectorii altor ţări şi până la omul obişnuit de pe stradă, din piaţa de legume şi fructe, din brutărie ori din tramvai, umanitatea evocată se mişcă, intră în dialog, cu o remarcabilă naturaleţe. „Cronicarul" ştie să construiască, din câteva tuşe, fizionomii şi personalităţi, sau să descrie atmosfera din două-trei linii fugare: o observaţie scurtă, dar necesară, un citat, reţinerea unui tic verbal. În paralel, cu umor şi cu aceeaşi capacitate plastică, povestitorul se autocaracterizează. În *Naschmarkt*, cea mai veche piaţă a cetăţii, unde se adăposteşte, încărcat de vestigii „memorabile", *Theater an der Wien*, o cunoaştem pe Frau Gertrude, cu salutul ei „suav şi prelung" (G*rüss Gott!*) şi cu mişcarea-tic, ce-o individualizează („aruncă, la intervale aproximativ egale, capul spre tavan, închizând ochii"). Impecabila curăţenie, cultul ordinii aduc subit

în mintea autorului, printr-o foarte sugestivă aluzie, pe Dinicu Golescu. Ochiul atent observă nuanţele, stilisticianul strecoară o idee, o constatare (citând un foarte frumos pasaj din *Peregrinul transilvan* al lui Ion Codru Drăguşanu, notează: „Descrierile/…/au ca izvor/…/ceea ce s-ar putea numi o analogie *in absentia*"), plasează, alături de contemplare, comentariul unui fragment, al unei fraze, reţinute pentru substanţa ei, cum ar fi aceste cuvinte ale lui Cioran: „În aşteptare se manifestă, se revelează esenţa timpului".

Scrisori din Vindobona este o carte de învăţătură, o carte erudită. Numai că autorul a prelucrat această mare cantitate de cunoştinţe şi a predat-o cititorului în pasta seducătoare a unor pagini de reverie romanescă. O seamă de strategii (pe unele le-am pomenit deja), printre care abolirea constrângerii cronologice şi abandonarea naraţiunii în voia mişcărilor senzorilor sufleteşti, dar, mai ales, cufundarea în memorie, fixează scriesorile în acest cadru. *Timpul* (cum dovedeşte şi perspectiva din care autorul călătoreşte prin Viena zilelor noastre) e un personaj important al relatării. Altul este *Memoria*. Ea, memoria, distribuie momentele în succesiunea unui lung şir de spaţii suprapuse. Ştefan Munteanu şi-a compus volumul din rememorări. Naraţiunea este aici *amintire***.** Amintire a ceea ce a văzut şi trăit cât a predat limba română în capitala austriacă, a ceea ce a trăit (în plan existenţial şi spiritual-cultural) până atunci.

În *Postfaţa* volumului, răspunzând impulsului de a se clarifica asupra „scrisorilor", autorul notează, cu sentimentul eliberării, aceste reflecţii pe marginea unui text al lui Theodor W. Adorno: „Mă refer la reflecţiile filozofului german cu privire la modalitatea de evocare a unor experienţe din trecut ce se întîlnesc cu trăirile prezentului, amestecîndu-se şi continuîndu-se prin ele ca într-o naraţiune ale cărei capitole sînt alcătuite din episoade aparent despărţite ca desfăşurare în timp. Ele se leagă totuşi unele de altele, venind din altă parte şi de departe pentru a

se întregi sub semnul imprevizibil al unui destin reconstituit în imaginaţie – şi aceasta din nevoia de a-şi găsi şi a-i da cursului vieţii un sens existenţial unitar prin regîndirea şi poate conversiunea lui în ceea ce subiectul ar fi dorit să fie.”

Cartea unui spirit clasic, echilibrat, a unui învăţat în tainele stilisticii, *Scrisori din Vindobona* încântă nu numai prin densitatea conţinutului, ci şi prin limbajul fluent şi bogat. Ea este un succes, deopotrivă al autorului şi al Editurii Mirton, care, cum se vede din cuvintele de mulţumire ce-i sunt adresate, este sponsorul lucrării.

Paralela 45, martie 2004

DE LA STILISTICĂ LA LITERATURĂ

Olimpia BERCA

Profesorul Ştefan Munteanu, unul dintre reprezentanţii de frunte ai lingvisticii contemporane româneşti, autor al mai multor lucrări originale, de mare densitate (*Stil şi expresivitate poetică*, 1972 – Premiul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române; *Istoria limbii române literare*, în colaborare cu Vasile Ţâra, 1978, 1983; *Limba română artistică*, 1981; *Introducere în stilistica operei literare*, 1995*; Studii de lingvistică şi stilistică*, 1998; *Cuvînt şi cultură*, 2000; *Scrieri alese*, 2003; *Lingvistică şi stilistică*, 2005; *Limbă şi cultură*, 2006), s-a remarcat prin efortul de a păstra echilibrul între teorie şi analiză şi prin încercarea de a oferi o viziune unitară cu privire la esenţa limbajului artistic. Temperamentul său ştiinţific, de evidentă factură clasică, înţelegerea faţă de text şi perspectiva enciclopedică, trăsături ce îi caracterizează studiile din domeniul lingvisticii (al stilisticii, în speţă), sunt constante pe care le regăsim şi în volumele din afara preocupărilor de strictă specialitate. Ne referim la *Scrisori vieneze*, 1992 şi la *Scrisori din Vindobona*, 2000, cărţi prilejuite de un lectorat la Viena şi receptate de critică atât ca jurnal al unei experienţe culturale, cât şi ca un reuşit exerciţiu de proză literară, deopotrivă instructiv şi delectiv.

Recent, profesorul a tipărit o nouă lucrare, *Pagini de memorial*, Editura Amphora, Timişoara, 2006. Ea comprimă (pe un spaţiu tipografic restrâns: 125 pagini) câteva evenimente de biografie, dezvăluind, totodată, personalitatea, preocupările şi simţămintele autorului.

Spre deosebire de cărţile anterioare, precis delimitate în domeniul lor, „paginile de memorial” sunt o scriere oarecum de mijloc, situată în intervalul dintre *opera riguroasă* a savantului, a cercetătorului limbii şi stilului, şi *discursul prozastic*, întemeiat (acesta din urmă) nu pe observarea fenomenului artistic în realizarea sa verbală, ci pe actualizarea propriului impuls literar. Autorul nu lasă nici enunţul ştiinţific să se desfăşoare de la sine – îl alternează cu inserţii din alte stiluri (eseistic, artistic, epistolar etc.) şi intervine cu divagaţii referenţial-conative (date despre o clădire istorică, un eveniment, o personalitate etc.), acolo unde domină funcţia emotiv-evocativă. Am putea spune, astfel, că textul „memorialistic” este mai degrabă *un* demers *eseistic*: un comentariu stimulat de mişcările neprevăzute ale memoriei afective şi de legăturile secrete, inefabile, dintre oameni, impresii şi lucruri.

Aşa se face că cele trei părţi ale *Paginilor de memorial* (*Copii după natură*; *Note anacronice* şi *Incursiune în vremuri vechi şi revenire acasă*) oferă o paletă variată de subiecte, cum ar fi: privire în „lumea” copilăriei (*Fîntîni în cîmp*; *Gheorghică* etc.); note despre peisajul natal al Bucovinei de nord, ondulat lin, acoperit cu păduri seculare şi străbătut de izvoare bogate (Codrul Cosminului); creionarea portretului celor ce i-au întovărăşit naratorului primii ani de viaţă sau adolescenţa (fratele Vasile, vărul Gheorghică, prietenul de şcoală Tinu Popescu). Este evocată, apoi, întâlnirea cu Viena şi cu lumea ei (*Viena, o lume într-o nucă*); descoperim meditaţii asupra timpului în gândirea lui Eminescu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi sau Ion Pillat (*Metafore ale timpului*), observaţii referitoare la un cuplu oarecare (*În gara Simeria*) etc.

Dar suprafaţa cea mai mare a volumului este ocupată de consemnările culturale, presărate peste tot în text. Asemenea unui glas secund, vocea comentatorului mută faptul frust al realităţii *imediate* (al ontologicului), în planul livresc, construit,

în planul cunoaşterii *intermediate*. Astfel, „paginile memoriale" nu sunt doar *evocatoare*, ci şi, într-un fel aparte, *erudite*: dincolo de umbrele amintirii, amestecându-se cu ele, ne surprinde mulţimea datelor, a informaţiilor, pe care autorul le-a acumulat de-a lungul anilor şi pe care le inserează în propriul enunţ, într-o admirabilă construcţie intertextuală. Aş adăuga faptul că intertextul nu este niciodată pasiv, ci *dinamic*, apare ca rezonator al celui ce scrie, iscat de nevoia acestuia de *a-şi împărtăşi* reflecţiile, de a-l informa pe lector. Principala caracteristică a textului, elementul care îl animă, este, aşadar, *capacitatea de a comunica*. Autorul nu îl uită niciodată pe celălalt, pe cel căruia i se adresează – destinatar mai degrabă virtual, dar şi prezent -, îi relatează, îi explică, îi povesteşte, *îi cere participarea*. Impresia e augmentată atunci când ascultătorul-partener e chiar numit („stau de vorbă, pe o bancă din parcul înverzit, cu un prieten aflat în trecere prin Viena", „*Lasciate ogni speranza*", 97); relatarea ia forma unui *dialog*, în care sunt cuprinse formulele *fatice* de rigoare, cu funcţia de a menţine raportul de schimb informativ: „*Te rog să mă urmăreşti* şi să mă întrerupi dacă şi unde socoteşti că nu aş avea dreptate" (98); „n-aş vrea să mă *taxezi* drept cinic…"(98); „*dacă nu ai nimic împotrivă*" (99) etc. Altă dată, calitatea profesională a interlocutorului e implicată în dedicaţie („Lui Valentin Taşcu" etc.) şi, în acest caz, *dialogul* se desfăşoară între specialişti. Vom observa că secvenţele fatice nu mai au rolul de a propulsa comunicarea, ci de a întări adevărul celor afirmate de cei doi (pseudo) preopinenţi: „*Evident*, dar altceva mă frapează în această dispută" (107); „*Nu m-ai înţeles*…" (107); "*Ei, da*, mi-ai furnizat un argument la care nu mă gîndeam"(108); „*Sigur că da*…" (109) (în eseul *Stil hagiografic şi spirit critic*).

Plimbarea la care autorul ne invită prin Viena înseamnă cu adevărat contactul cu o întreagă lume („o lume într-o nucă", spune Ştefan Munteanu, amintindu-şi de Gottfried Heindl):

privim, împreună cu scriitorul, edificiile importante, ni se vorbeşte despre spiritul străzii sau despre oamenii locului şi, detailat, despre cei care, în cursul timpului, au mai trecut pe acolo. În primul rând, despre români, începând cu Ienăchiţă Văcărescu ori Dinicu Golescu, şi continuând cu Slavici, Eminescu, Titu Maiorescu, Ciprian Porumbescu, Enescu sau Lucian Blaga. Urmele multora mai există încă, împreună cu cele ale unui Mozart, Strauss, Grillparzer, Richard Wagner şi ale altor oameni de seamă, săpate în amintirea instituţiilor de cultură, păstrate de memoria străzilor, contribuind la ceea ce constituie, astăzi, pentru vizitatorul modern, prestanţa şi atracţia spirituală ale Vienei.

Încercând să le descopere, autorul îşi defineşte profilul sufletesc şi intelectual. El se simte atras de capitala austriacă (ce oferă cu parcimonie privitorului intervenţia arhitecturii moderne, de beton şi sticlă), metropolă ce „respiră un aer mai degrabă romanic – sau mai exact spus european – având rădăcini în cultura antică…” (78-79) şi, totodată, păstrează aerul inconfundabil de *Dorf* (este „un sat mare”, spun vienezii, cu mândrie, despre capitala lor). Or, ştim nu numai din scrierile de dinainte ale lui Ştefan Munteanu, dar şi din multe pagini ale „memorialului” cât de ataşat s-a declarat memorialistul, pe de o parte, de fondul „ancestral” al propriului popor, de aşa-numita, altădată, „matcă stilistică”, „generatoare şi modelatoare de atitudini şi comportamente umane” (*Fîntâni în cîmp*, 12), şi, pe de alta, de valorile civilizaţiei antice, atât de bine conservate în „Vindobona” (v., de pildă, *„Lasciate ogni speranza…”*).

Cum era de aşteptat, numeroase sunt în textul volumului meditaţiile cu privire la limbajul artistic şi, implicit, la literatură. Fie că e tulburat de nostalgia copilăriei ori de imaginea pierdută a unui vechi prieten, fie că e surprins de o întâlnire neaşteptată, ce aduce în memorie imaginea locurilor altădată familiare, fie că, în sfârşit, străbate Viena, profesorul revine la ceea ce a făcut,

în fond, o viaţă: încearcă să desluşească tainele funcţionării limbajului. La intervale, el îşi opreşte relatarea şi, fără emfază ori pedanterie, deschide o paranteză. Nu este o paranteză întâmplătoare şi nici impusă de vreo strategie textuală: autorul îşi (re)*trăieşte,* în text, biografia (cu întâmplările ei) şi *trăieşte*, concomitent, viaţa cărţilor. Între narator şi lumea paralelă a paginii scrise, a faptului de cultură, în genere, există o comunicare permanentă, căci, aidoma altor oameni ai literelor, el „suferă" de *ortofilie,* ca să reluăm un termen pomenit chiar în volum, „iar acela care suferă de ea face parte din acea categorie de oameni şcoliţi pentru care cuvîntul scris şi trimis în lume are ceva sacru în el, întrucît e încărcat cu povara gîndului împărtăşit cu sentimentul răspunderii morale" (113).

Atmosfera pe care o respiră textele este, şi ea, asemenea tematicii, diversă: cumpănit nostalgică, în rememorări, gravă, când se susţine o idee sau se comentează un fapt din universul ştiinţelor, şi, adesea, ironică. Ironia practicată de Ştefan Munteanu este, însă, întotdeauna, cenzurată de temperamentul său echilibrat: inteligentă, disimulată, nu o dată întoarsă spre cel ce istoriseşte.

Aş remarca piesa *În gara Simeria*, o mică bijuterie, proba unui fin observator şi, totodată, a unui excelent cunoscător al mecanismelor limbajului artistic. În câteva tuşe (surprinzând detalii fizice sau mici gesturi), esenţiale în devoalarea adevărurilor psihologice şi general comportamentale, prozatorul construieşte un posibil traseu existenţial. O descriere rapidă, reproducerea unui dialog ori, pe alocuri, completările, imperceptibil ironice ale naratorului şi, iată, se conturează personajele (un cuplu tânăr, poposit, ca şi autorul, în sala de aşteptare a gării). Sunt tipuri umane distincte, fiecare cu personalitatea sa: „…o femeie tînără, delicată, cu un aer copilăresc şi puţin distrat", şi partenerul, ce „arăta a om bine hrănit, învederînd oarecari indicii de obezitate pretimpurie. Stătea răsturnat în

fotoliu, cu ceafa sprijinit de partea superioară a spătarului şi cu picioarele răşchirate” (20). Schimbul de replici dintre ei, reacţiile fiecăruia, notate minuţios, apoi mişcarea furişată a bărbatului şi încercarea lui de a „strecura” în spatele fotoliului cotorul unui măr pe care-l mâncase, urmate de exclamaţia scurtă („discretă”) a femeii, de replica ei dezamăgită („Vai”!), construiesc excelent atmosfera.

În aceste „pagini de memorial”, autorul nu-şi trădează, nici o clipă, vocaţia de cercetător al limbii şi stilului. Însă, în egală măsură, el nu-şi poate uita nici chemarea de prozator. Chemare de multe ori, probabil, amânată, deseori, poate, pusă la îndoială, dar mereu trează.

Banat, 7/2007

CĂLĂTORIA, PRETEXTUL UNEI AMINTIRI CE DEVINE TEXT

Carmen NEAMŢU

Despre profesorul universitar şi reputatul om de litere, cercetător şi inovator al „descoperirilor” limbii române, Ştefan Munteanu, orice intelectual din ţară, dar şi din afara ei, ştie să spună două-trei enunţuri de încântare, două-trei titluri reprezentative pentru activitatea distinsului stilistician. Editura „Marineasa” a publicat în 2000 *Scrisori din Vindobona*[1], volum în care sunt îmbinate procedeele scrierii jurnalului cu arta rememorării, caşeu al literaturii de călătorie.

Între dezvăluirea sinelui în eu şi camuflarea eului în sine, Ştefan Munteanu depăşeşte precizia unui colecţionar de detalii *à la surface,* glorificând impresiile unui călător rafinat. În obiectivul paginii sunt prinse provocări culturale, o tehnică a citatului ca formă de invocare a traseelor cognitive, gata să-ţi trezească „pofta neîntreruptă a unei lumi”. Lectura, adresa spirituală a destinatarului acestor impresii de călătorie, invită la explorarea în direct a surselor. Moto-urile[2] capitolelor sunt exerciţii de

---

[1] Prilejul peregrinărilor îl aflăm pe coperta a IV-a a cărţii: între 1974 şi 1978, profesorul Ştefan Munteanu a funcţionat ca lector de limba română la Universitatea din Viena. „Impresiile din acei ani le-a consemnat în «Scrisori vieneze» (1992), lucrare ce apare într-o versiune nouă, revizuită şi adăugită, în cartea de faţă”.

[2] „Cultura nu se moşteneşte, se cucereşte” (André Malraux); „Istoria lumii este tribunalul lumii” (F. Schiller); „Voieşti să cunoşti lucrurile? Priveşte-le de aproape. Vrei să-ţi placă? Priveşte-le de departe” (I.L. Caragiale); „De altfel, numai rar se întâmplă, dacă se întâmplă, ca cel care ascultă să priceapă lucrurile întocmai cum le pricepe cel care vorbeşte” (A. Philippide); „Nu descoperim nimic într-o călătorie, dacă nu descoperim nimic în noi înşine” (Octavian Paler) etc.

analiză şi introspecţie „cuvântătoare”. Austria, Italia, Franţa sau Grecia sunt spaţii geografice şi livreşti deopotrivă de incitante pentru autor. „Există două feluri de trecut despre care gramatica nu ne spune şi nici nu poate să ne spună nimic: un trecut abolit, şters, uitat şi un trecut care durează, care ne însoţeşte mereu, care refuză să fie alungat. O frază extraordinară (amplificată de mine), pe care am citit-o în *Turnul Babel* de George Steiner, m-a cutremurat de adevărul ei”. Farmecul de *causeur*, ştiinţa relatării de la locul impresie sunt filtrate de rigoarea erudiţiei şi ispitite de tentaţia analogiei.[3] Ştefan Munteanu nu dă verdicte. Domnia sa îşi menţine proaspăt spiritul de observaţie şi acurateţea limbii din scrierile vieneze. Este o calitate rară, tot mai de neîntâlnit la majoritatea autorilor de povestiri *voyage*-istice. Pentru că la o formă maximă de scrupulozitate a textului, Ştefan Munteanu obţine o fluenţă a limbii care transportă mesaje culturale, esenţe spirituale, fără efort: „A folosi cuvântul încărcat de sens (era să zic «doldora de sens», cum preferă să spună unul dintre confraţii întru ale filologiei), fără accesoriile epitetice ornamentale care să-i modifice conţinutul primar, îndreptând atenţia cititorului spre feţele lui de circumstanţă, în locul expresiei nestingherite a suflului său interior datorat semanticii şi stilisticii denotative, iată genul de «scriitură» făcut răspunzător de soarta frazei aşternute pe hârtie şi trimise în lume”. „A folosi un limbaj simplu, mă simt dator să insist, presupune reducerea la esenţa semantică generală a cuvântului, care pune în paranteză valorile paralele sau conexe, ambiguitatea posibilă a sensurilor prin adăugare şi insinuare ori prin omisiune şi interdicţie (…)”.

Călătoria este un pretext. Pretextul unei amintiri ce va deveni text. Text cu o lume. Într-o lume în care timpul îl goneşte pe cel care vrea să-l oprească. Un „timp regăsit” îl trece dincolo de visul oricărui literat, aproape de visul oricărui călător, departe

---

[3] „Mă simt ispitit să fac analogii”.

de visarea oricărui adolescent/adult pasionat de lume, la mijloc de minut, pe jumătate trăit, pe jumătate întâmplat, în realul amintire, într-un oraş de vis, într-o Vienă model de civilizaţie, pe drumuri istorice, între Akropole, Paris, Roma şi Veneţia… *Raconteurul* propulsează actul mnezic mereu înspre inocenta vârstă întâi, a copilăriei, unde „casa bunicii”[4] sau valurile din Cosminul *enfantin*[5] caută semne ale trăirii în trecutul prezent, reconstituie urmele trecute în colbul unor itinerare spirituale şi, pe alocuri, subiective.

Citind cartea profesorului Ştefan Munteanu, am regăsit în gânduri colaterale o frază a lui Montaine: „Într-o călătorie ai prilejul să-ţi îmbogăţeşti mintea cu mintea altora”. La fel de câştigat eşti şi atunci când deschizi o carte. După o asemenea lectură îţi menţii spiritul efervescent, gata oricând să disece până la substanţe plăcute la epidermă şi epifenomenele emotive stratificările lumii. Lumea a început un cuvânt despre propria sa delimitare psiholingvistică prin cuvânt, dar sfârşitul ei descinde odată cu vorbăria goală, din chiar vorbăria goală. Profesorul Ştefan Munteanu e conştient de ameninţarea superficialităţii (în conţinut şi în exprimare). Nu lipsit de importanţă este îndemnul profesorului adresat cititorilor săi: „(…) nu mărginire şi zgârcenie verbală, ci substanţialitate, generată de actul suveran al ideii este condiţia fundamentală prin care limbajul dobândeşte privilegiul de a deveni activ şi biruitor”.

---

[4] „De altfel, casa bunicii era pentru noi nepoţii un fel de paradis, un loc al refugiului şi tărâm al libertăţii neîngrădite de oprelişti şi sancţiuni materne”.

[5] „Am fost la slujba religioasă oficiată în capela Hofburg-ului de arhiepiscopul Vienei, cardinalul dr. Köning. De fapt, n-am putut pătrunde înăuntru, ci am ascultat de pe trepte alături de alţii, îngerescul cor de băieţi, Wiener Sängerknaben… Acasă n-am avut ouă roşii, nici pască sfinţită, dar mi-a fost plină odaia de valurile de amintiri din Cosminul copilăriei. Şi a fost minunat…!”.

Alte opinii despre opera Profesorului în *Ştefan Munteanu – 85. Referinţe critice.* Volum alcătuit de Doina David, Ileana Oancea, Vasile D. Ţâra, Timişoara, Editura Amphora, 2005.

Studii

DESPRE ORIGINEA ETNONIMULUI *VALAH (VLAH)*

Doina BABEU

1. Alături de numele etnic *român*, dar lipsit de transparenţa etimologică a acestuia, etnonimul *valah* (var. *vlah*) se numără printre elementele lexicale cu o semnificaţie aparte în istoria poporului şi a limbii noastre, constituind „o probă de necontestat cu privire la modul în care s-a reflectat în conştiinţa altor comunităţi lingvistice europene, într-o epocă mai veche, ideea romanităţii românilor, a apartenenţei lor şi a limbii lor la familia limbilor şi popoarelor romanice”[1].

1.1. Radicalul cuvântului *vlah* a fost iniţial, aşa cum a arătat Gaston Paris (1870), explicaţie preluată de majoritatea lingviştilor, numele unui trib celtic al volcilor (*Volcae*, atestat de Cezar, *De Bello Gallico* şi de Cicero, *Pro Fonteio*), trib originar dintr-o regiune de la nord de Main şi ajuns, prin anul 300 î.e.n., vecin la sud şi sud-vest cu seminţiile germanice. Printr-o generalizare destul de obişnuită la numele de popoare, v.germ.*Walhos* ajunge să desemneze toate populaţiile celtice, adică nongermanice, ca şi pe nongermanicii care veniseră în contact cu populaţiile nordice, adică pe romani[2]. Etimonul denumirii *vlah* este, aşadar, radicalul germanic comun reconstruit ahd. **Walh(os)* „celt”, iar de prin secolele al III-IV-lea e.n., când contactul neamurilor germanice cu romanii devine intens, „roman” (mai exact, „romanic din Franţa şi Italia”). De la

---

[1] V. Arvinte, *Termenii* ***român*** *şi* ***vlah*** *în afirmarea comunităţii lingvistice*, în „Limbă şi literatură”, IV (1979), p. 333-334.

[2] Cf. Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, 1977, p. 125.

Walh(os) a fost derivat adjectivul etnic **Wal(a)hisc*, devenit în mhd. *Walhisch* „francez, italian”, iar în nhd.*Welsch* „italian”.

1.2. De la neamurile germanice venite la Dunărea de jos, termenul a fost preluat de slavi, sub forma *vlahŭ*, în slava de sud, şi **volohŭ*, în slava de est[3]. De la slavii meridionali el a pătruns în greaca bizantină, ca şi în unele limbi europene (albaneza, maghiara, latina savantă), denumind pe români, urmaşii romanităţii orientale, cu care slavii au avut mai multe legături[4]. Cel mai vechi monument slav în care găsim termenul *vlah* „italian” este *Viaţa lui Metodie (Vita Methodii)*, din secolul al IX-lea (853). Termenul a fost întrebuinţat la început de germani, apoi de slavi. Ungurii l-au preluat de la slavi, numind pe români *olah*, iar pe italieni *olasz*. În Peninsula Balcanică, numele acesta a fost răspândit de slavi, de la care l-au împrumutat bizantinii. Sensului de bază, etnic i s-au adăugat, cu timpul accepţiuni secundare, cel mai cunoscut fiind sensul specific de „păstor”. Acesta nu înseamnă, cum tendenţios au interpretat unii istorici faimoasa caracterizare a Anei Comnena („cei care duc viaţă de nomad şi care în limba vorbită se cheamă *vlahi*), că vlahii au fost un popor nomad, ci reflectă o trăsătură esenţială a vieţii pastorale româneşti, transhumanţa.

2. Din punct de vedere etnic, poporul român este descendent al aproape întregii romanităţi orientale. La baza etnogenezei româneşti se află două elemente fundamentale: populaţia autohtonă geto-dacă şi coloniştii romani (şi romanizaţi). La sfârşitul secolului al IX-lea şi începutul secolului al X-lea, etnogeneza românească s-a încheiat, după cum rezultă din

---

[3] Cf. Florica Dumitrescu şi col., *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1978, p. 35.

[4] Cf. V. Arvinte, *art.cit.*, p. 334-336; idem, *Român, românesc, România*, Bucureşti, 1983, p. 184; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, p. 13; Gabriela Ionescu-Varo, *Valah: roman*, în „Magazin istoric”, II (1968), nr. 12, p. 87-90.

numeroase mărturii arheologice, lingvistice şi istorico-literare[5]. Acest moment este marcat „prin înmatricularea noii realităţi etnice în tabelul medieval al popoarelor cu un nume propriu (*valachus*)”[6], nume ce conţine calitatea fundamentală a noului popor: ascendenţa lui romană. O dată cu apariţia numelui etnic *vlah* în izvoarele medievale europene începe tradiţia externă a romanităţii românilor.

3. Acest *nomen ethnicum* a stârnit, în mod firesc, interesul cărturarilor, istoricilor şi filologilor români sau străini[7].

Încercările de calificare etimologică a numelui de *vlah*, însoţite de aprecierea critică a opiniilor formulate în izvoarele străine şi, pe plan mai larg, elucidarea procesului de cucerire şi colonizare romană, de formare a poporului român şi a limbii sale, apropierea acesteia de latină şi compararea cu celelalte limbi romanice sunt preocupări savante, iniţiate de Şcoala Ardeleană.

3.1. Iată ce spune, în acest sens, bănăţeanul Paul Iorgovici: „Slavii numiră pre români mai întâi *ulah*, care după limba lor semna *talian*, de unde au rămas numele la români *valah*, aşa-i cheamă alte naţii, numai rumânii ţin numele lor”[8].

Continuator al ideilor Şcolii Ardelene, Simeon Mangiuca dedică, în a doua jumătate a secolului trecut, studiile sale „istorico-etnologice” (în principal *Tractat. De originea, vechitatea şi însemnătatea istorică a numelui Valah*, în „Albina”, Viena, I 1866, nr.83-91; II 1867, nr.98-99, 101-102, 104-105, 107, 110-111; publicat, în traducere germană, în „Romänische Revue”,

---

[5] Cf. Andrei Oţetea, *Istoria poporului român*, sub redacţia lui..., Bucureşti, 1970, p. 91 ş.u.

[6] A. Armbruster, *lucr.cit.*, p. 14.

[7] O parte din bibliografia problemei poate fi văzută la A. Armbruster, *lucr.cit.*, p.12-17, V. Arvinte, *lucr.cit.*, p. 184.

[8] Paul Iorgovici, *Observaţii de limbă rumânească* (1799), Ediţie critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note, bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu şi Crişu Dascălu, Timişoara, Editura Facla, 1979, p. 109.

1889, fasc. III şi reprodus sub titlul *Vlachen des Kekavmenos, byzantinischen Gesichsschreibers des 11. Jahrh. und die Provincia Latinorum, id-est Moro-Vlachorum de Dioklaetes aus dem 12 Jahrh.* reprodus în volumul postum *Daco-romanische Sprach- und Gesichtsforschung,* I Theil, Oravitza, 1891 (pe coperta interioară 1890), pagina 213-235) problemei originii latine a românilor în conştiinţa străinătăţii, invocând mărturia numelui *valah*. El se opreşte asupra principalelor consemnări istorice ale etnonimului în discuţie şi supune unei analize amănunţite două importante izvoare istoriografice: *Cronica rusă a lui Nestor* (1112) (vezi şi *Nestor, Der russische khroniker und seine Wolochen* în „Rumänische Revue" Reşiţa, 1887, fasc. IV, reprodus în volumul *Daco-romanische...*, p. 114-127) şi *Strategiconul generalului bizantin Kekaumenos* (1075), care-i menţionează pe românii sud- şi nord-dunăreni, sub denumirea de *volohi*, respectiv *vlahi*. Corectă şi documentată este prezentarea istoriei cuvântului, sub aspectul ariei largi de variante şi de sensuri pe care acesta le-a cunoscut, după epoci şi limbi (variantele germanice au fost reţinute după Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch*).

4. Specialistul de astăzi are la dispoziţie, în judecarea opiniilor lui Simeon Mangiuca, o serie de lucrări apărute ulterior, care la rândul lor, pot suscita discuţii în lumina unor puncte de vedere şi date recente. Oricum, cărturarul bănăţean dedică cel dintâi un studiu amplu problemei originii latine a românilor în conştiinţa străinătăţii, invocând mărturia numelui *vlah* pentru calitatea lui de „argument hotărâtor cu privire la originea limbii române, la marea coeziune etnică a tuturor ramurilor româneşti, la apartenenţa românilor la familia limbilor şi popoarelor romanice"[9].

Sur l'origine de l'ethnonyme *valah (vlah)*

---

[9] V. Arvinte, *lucr.cit.,* p. 210, Pentru contribuţia lui S. Mangiuca, vezi Doina Babeu, *Cărturarul bănăţean Simeon Mangiuca. Cuvânt înainte* de Ştefan Munteanu, Timişoara, Editura Mirton, 1997, p. 100-102.

Résumé

Bien qu'il n'ait pas la transparence étymologique du nom ethnique *român*, l'ethnonyme *valah* (*vlah*) constitue une preuve incontestable de la manière dont s'est reflétée dans la consience des autres communautés linguistiques européennes, à une époque plus ancienne, l'idée de la continuité et de la latinité des Roumains. Ce „nomen ethnicum" a suscité, en même temps, l'intérêt des savants, des historiens et des philologues étrangers (Gaston Paris, 1870) ou roumains (Petru Maior de Transylvanie et Paul Iorgovici et Simeon Mangiuca de Banat).

Le savant latiniste Simeon Mangiuca est l'auteur de l'étude *Tract. De originea, vechitatea şi însemnătatea istorică a numelui* ***Valah*** (*<<Traité. Sur l'origine, l'ancienneté et l'importance historique du nom* ***Valah***>>) publieé dans <<Albina>>, Viena, I 1866, nr.83-91, II 1867, nr.98-99, 101-102, 104-105, 107, 110-113) qui mérite à présent aussi l'attention des spécialistes. Si l'étymologie du mot *valah* est une preuve de notre romanité, la signification secondaire, spécifique de <<berger>>, qui s'est ajoutée, dans le temps, au sens, ethnique du terme en discussion, imposée par la réalité „historico-ethnologique", représente, pour Simeon Mangiuca, un argument de la continuité des Roumains.

ABOUT THE ORIGIN OF THE ETHNONYM *VALAH (VLAH) / WALLACHIAN*
(Abstract)

Key-words: *Romanian language, ethnonym, European linguistic community*

Although it does not possess the etymological transparency of the ethnic name *român (Romanian)*, the ethnonym *valah (vlah) / Wallachian* constitutes an uncontested proof of the manner in which the idea of Romanians' continuity and Latinity was reflected in the conscience of other European linguistic communities in older times. This "nomen ethnicum" raised the interest of foreign historians and philologists (Gaston Paris 1870) or of Romanian ones (Petru Maior in Transylvania, Paul Iorgovici and Simeon Mangiuca in Banat).

The Latinist Simeon Mangiuca is the author of the study *Tract. Despre originea, vechitatea și însemnătatea istorică a numelui Valah (Treaty. On the origin, oldness and historic importance of the name Valah / Wallachian)),* published in the "Albina" Magazine, Vienna, I 1866, no. 98-99, 101-102, 104-105, 107, 110-113, which is still of utmost interest for specialists. If the etymology of the word *valah (Wallachian)* is a proof of our Romanity, its secondary significance, that of "shepherd", added in time to the ethnic sense of the term, imposed by the "historical-ethnological" reality, represents, in Simeon Mangiuca's opinion, an argument for Romanians' continuity.

MEMORIALISTICA AUTOCENZURII. CAZUL NICHIFOR CRAINIC

Laura BĂDESCU

Nichifor Crainic şi-a redactat *Memoriile* într-o primă variantă (V1) în perioada refugiului în Transilvania, între 1945-1946[1]. A doua variantă (V2) a fost redactată între 1963-1964 sub promisiunea tipăririi ei.

Raportul care există între cele două variante este unul de filiaţie directă, fapt atestat de critica textuală şi susţinut de mărturia lui Alexandru Cojan care preciza că V1 a fost în păstrarea părintelui Ion Sămărghiţan pe toată perioada detenţiei memorialistului. Restituirea manuscrisului a avut loc după eliberarea din închisoare a autorului, în 1962[2].

După cum se ştie, *Memoriile* lui Nichifor Crainic au fost publicate în 1991, varianta editată fiind cea iniţială (V1) şi nu (V2) cea care fusese pregătită de autor în vederea apariţiei în

---

[1]Nedic Lemnaru considera că memoriile au fost redactate între 1944-1947 (în *Notă asupra ediţiei* în CRAINIC, Nichifor, 1991, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Bucureşti, Casa editorială *Gândirea*, p. XX). Alexandru Cojan a dat însă ca perioadă de redactare anii 1945-1946 (în *Nichifor Crainic pribeag în <<Ţara de peste veac>> 1944-1947* în CRAINIC, Nichifor, *Zile albe, zile negre. Memorii*, ed.cit., p. XXXIII). Având în vedere condiţiile în care ar fi putut să îşi redacteze memoriile, revirimentul său scriitoricesc sub pseudonim în perioada 1945-1946, faptul că procesul a început şi s-a terminat în 1945 şi că sentinţa injustă i-ar fi putut declanşa dorinţa de reabilitare prin memorii etc. considerăm pertinentă informaţia furnizată de Alexandru Cojan.

[2]Alexandru Cojan, op.cit., p. XXXII.

perioada comunistă. Această variantă (V2) se află sub formă dactilografiată la BAR sub cota A3515[3].

Din perspectiva relaţiei de *paratextualitate*, V2 este în mod evident superioară V1. În V2, memorialistul şi-a dispus materia epică delimitând-o pe capitole subordonate semantic unui titlu precizat în *cuprins*. V1 nu prezintă această delimitare taxinomică, singura procedură de separare epică fiind cea instituită prin paragraf şi spaţiu alb.

Publicarea V1 apare însă ca un act generos de restituire şi legitimitate, dacă luăm în considerare afirmaţiile lui Nedic Lemnaru care preciza că Nichifor Crainic „şi-a exprimat opţiunea pentru forma primă, cea pe care a lăsat-o în depozitul familiei. Ne-a declarat expres această opţiune [...]”[4].

Se pare că editorul a optat pentru publicarea V1 cunoscând diferenţele[5] de conţinut existente între cele două variante.

Apariţia *Memoriilor* lui Crainic în V1 a fost subscrisă elanului de restituire postdecembrist care a pus în circulaţie mai multe opere aflate într-o situaţie similară, de nestilizare. Putem preciza aici Petre Pandrea cu *Memoriile mandarinului valah* sau E. Lovinescu cu *Agendele literare* etc.

Prin specificitatea lor istorică dată de existenţa în două variante, *Memoriile* lui Nichifor Crainic particularizează problema raportului dintre prezentul scriiturii şi subiectul pe care îl narează.

---

[3]Manuscrisul cuprinde patru dosare, dispuse în două volume după cum urmează: vol. I cuprinde Dosarul 1 (filele 1-132) şi Dosarul 2 (filele 133-296); vol. al II-lea cuprinde Dosarul 3 (filele 297-464) şi Dosarul 4 (filele 465-615). Dosarul 1, respectiv Dosarul 3 cuprind fiecare câte o filă manuscrisă ce redă cuprinsul vol.1, respectiv vol. al II-lea.

[4]Nedic Lemnaru, op.cit., p. XXII.

[5]Idem, p .XXI: „diferenţele nu sunt de nivel, ci de grad, faptele relatate rămânând aceleaşi, doar accentele şi adaosurile proiectând asupra lor o lumină modificată, vădit ulterioară”; însă, intervenţiile făcute atârnă „deformant asupra textului prim, chiar dacă nu şi desfigurator…”

Astfel, în V1, naraţiunea confesivă apare redactată sub imperiul pericolului iminent dat de verdictul condamnării pe viaţă, al peregrinării şi al incertitudinii. Tonalitatea dominantă este una testamentară ideologic, cu numeroase intruziuni în polemicile purtate de-a lungul vieţii publice. Prin evocarea acestor polemici, prin fermitatea enunţării unora dintre deciziile luate de-a lungul carierei politice, memorialistul indica de fapt aria de controversă care a determinat începutul prigoanei.

Pentru a-şi argumenta nevinovăţia, autorul introduce nu numai moţiuni şi afirmaţii de ordin faptic sau de valoare, ci şi moţiuni de strategie[6]. Termenii în care îşi construieşte discursul apelând la aceste moţiuni sunt dominant evaluatori şi mai puţin justificativi.

În V2, naraţiunea confesivă se află în relaţie genetică cu V1. Condiţiile de redactare a textului sunt însă diferite: Crainic procedează la re-scrierea V1 sub „promisiunea de reintegrare socială cu restituirea dreptului de a-şi publica sau republica lucrările"[7]. Se pare că memorialistul a crezut cu toată convingerea în promisiunile făcute, respectate de altfel parţial, dacă ne gândim la apariţiile din *Glasul Patriei,* publicaţie care se adresa în exclusivitate diasporei româneşti.

Dat fiind faptul că normativele vremii cereau ca opozanţii să fie asimilaţi sau distruşi[8], Crainic era conştient că ieşirea din

---

[6]Folosim terminologia dată de RYBACKI, Karyn C.; RYBACKI Donald J.,2004, *O introducere în arta argumentării*, Bucureşti, Editura Polirom, pp. 124-139 passim.

[7]Idem, p. XX.

[8]Vezi ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, 1994, *Directivele de bază ale NKVD pentru ţările din orbita sovietică. Moscova 2-6-1947 (Strict secret), K-AA/ CC113.Indicaţia NK/003/47* în KGB – *Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura ALL, p. 490: „Trebuie ca reprezentanţii opoziţiei să fie închişi: se va încerca prin toate mijloacele racolarea acelor opozanţi care se bucură de stima populaţiei băştinaşe. Dacă nu cedează, trebuie compromişi prin campanie de denigrare. Înainte ca ei să se întipărească în conştiinţa maselor,

închisoare nu însemna şi reabilitarea lui pe linie de partid[9]. De aceea, poate, (re)începe să pledeze pentru sine. Tonalitatea dominantă este acum una justificativă, iar argumentaţia este susţinută de afirmaţii faptice şi de valoare, lipsind aproape total cele de strategie.

Crainic procedează la o re-definire a propriei figuri publice (fără a se îndepărta însă de V1), urmărind însă resorturile formative ale omului nou (îşi declară obârşia ţărănească[10], activităţile puse în slujba ţăranului român[11], notează implicarea lui emoţională şi ideologică în dispute pe tema artei[12] etc.).

---

trebuie lichidaţi prin aşa-numite întâmplări neprevăzute sau închişi sub acuzaţia de înaltă trădare".

[9]Vezi Idem, ibidem, p. 491: „Trebuie împiedicată cu orice preţ reabilitarea celor condamnaţi în procese politice. Dacă această reabilitate devine inevitabilă, se admite doar cu condiţia ca acel caz să fie considerat o greşeală judecătorească; condamnatul nu va fi judecat, ci doar graţiat: nu va avea loc reluarea procesului…"

[10]Avem astfel reprodusă în V2, Fila 172 disputa dintre el şi primul socru. Dubla observaţia asupra originii sociale nu apare însă în V1: „În timpul discuţiei, jignirea ce mocnise în el că şi-a dat copila după un scriitor de origine atât de joasă, a explodat într-o bombă plină de suprem dispreţ, (apar tăiate două cuvinte, imposibil de reconstituit iar în locul lor este notat) înfierând obârşia mea ţărănească."

[11]V2, Fila 387:„ M-am gândit la ţărănime, de care absolut nimeni nu se ocupa. În presa de-atunci nu exista decât oraşul ca fenomen senzaţional şi sterilitatea politicianistă. Am introdus săptămânal *Pagina satului* şi spre adâncul meu regret, n-am găsit colaboratori versaţi care să prezinte problemele grave, a căror persistenţă sporea mizeria rurală..."

[12]V2, Fila 213:„pregătirea mea ideologică mă împingea hotărât de partea lui Gherea. […] Pentru mine, inspirat în mod transcendent sau provocat de realitatea ambiantă, artistul creează personal şi conştient, cu un scop anumit, cu atât mai fericit când acest scop e moral. Gherea considera arta un act creator în funcţie revoluţionară. Educaţia mea teologică mă determina să-l accept, fiindcă ştiam că arta creştină tinde în transformarea omului şi a lumii. Ca mine simţeau şi colegii mei când urmăreau marea polemică. Acum, după izbucnirea revoluţiei ruseşti şi după experienţa războiului, ideea socialistă era o actualitate în mers…."

Autorul încearcă să modifice optica de receptare a lectorului punându-se în postura celui care a reuşit în viaţă plecând de foarte de jos, dar rămânând fidel principiilor sănătoase. Concesiile pe care le face nu sunt tulburătoare şi de neiertat, ele conformându-se unei retorici aplicate promovată pe linia propagandistică de partid.

Stilizarea este făcută pe mai multe niveluri, însă cel dintâi vizibil este cel literal. Crainic încearcă să se autocenzureze şi V2 stă mărturie că substituirea termenilor religioşi cu cei neutri nu îi este la îndemână. În acest sens, procedează pe V2 la corecturi, înlocuiri sau eliminări de termeni, sintagme sau fraze[13].

Există însă o redutabilă diferenţă de stil între prima parte a memoriilor V2 si ultima parte. Astfel, dacă în prima parte Crainic operase relativ constant cu aceste reduceri, în partea a doua, termenii religioşi încep să revină în text[14], mergând chiar

---

[13]V2, Fila 123: (generozitate) *evanghelică* este înlocuit prin (generozitate) *umană;* V2, Fila 134: (linia) *dogmatică* apare ca (linia) *necesară*; V2, Fila 149: *sfânt* entuziasm apare ca *pur* entuziasm V2, Fila 129: fraza „substanţa cugetării antice e retopită ca într-o retortă şi asimilată în filozofia creştină, în care limitatul umanism greco-roman, dilatat de generozitatea evanghelică, ia dimensiuni infinite” apare substituită prin „gândirea antică fuzionează cu cea creştină”; V2, Fila 131: apare tăiat pasajul: „Substanţa moralei ortodoxe e dragostea, iradiată din Noul Testament, trăită şi analizată în mii de nuanţe de imensa literatură spirituală, care e gloria Răsăritului bizantin, dar neadunată încă într-un tratat la înălţimea nobleţei ei”; V2, Fila 134: este eliminat fragmentul: „Filozofia e un auxiliar al teologiei în sensul că, fiind expresia cea mai înaltă a spiritului uman, înlesneşte înţelegerea esenţei speciale a religiei.”; V2, Fila 273: În enunţul „Din pictura noastră modernă însă (n.n apare tăiat *lipseşte Biblia şi lipsind Biblia*) lipseşte omul”. (Remarcăm că acest enunţ este unul dintre puţinele care au corespondent în V1, p. 167: „Curiozitatea curiozităţilor e că din arta noastră lipseşte cu desăvârşire *Biblia* şi lipsind *Biblia*, lipseşte omul”.) etc.

[14]V2, Fila 273: „Avem noi o pictură care să rivalizeze cu valorile muzeelor europene? Avem, fără îndoială. Dar nu e pictura modernă. E zugrăveala veche a bisericilor, în special a celor bucovinene. E pictura, care s-a născut,

până la mărturisirea vocaţiei teologice şi a credinţei că nu se poate înşela, dat fiind faptul că atâţia oameni *noi* s-au întors spre ea[15].

Această răsturnare relativ minimală a registrului stilistic indică tragismul unei conştiinţe şi poate să fi fost declanşată de varii motive[16].

Dincolo de registrul lexical, Crainic apelează şi la luări de poziţie în conformitate cu situaţia lui de fost deţinut politic. Cum

---

ca şi cea italiană, din Biblie. La acelaşi nivel spiritual cu ea, dacă nu mai înalt, valoarea ei artistică nu e cu nimic mai prejos faţă de cea italiană. E născută dintr-o tensiune aparte. Artiştii, care au creat-o, ţineau post şi rugăciuni înainte de a se urca pe schele. Are o viziune cromatică de paradis, fiindcă s-a născut din Biblie".

[15]V2, Fila 568: „De ce N. D. Cocea, ştrengar ideologic, dar colecţionar de icoane, s-a înmormântat cu nouă preoţi? De ce Mihail Sadoveanu a cerut să fie slujit acasă de preot? De ce Tudor Vianu a cerut să fie împărtăşit pe patul de spital? De ce G. Călinescu a cerut doisprezece preoţi la înmormântare?"

[16]Nu este lipsit de importanţă faptul că lui Nicolae Ceauşescu i se părea de neconceput publicarea operei lui Nichifor Crainic. Conform *Stenogramei* convorbirii avute în zilele de 16-17 iulie 1959 între N. Ceauşescu, L. Răutu, Ghizela Vass, Iosif Ardeleanu şi tovarăşul Gyula Kállay. Şedinţa, 16 iulie 1959, ora ...,

„Tov. N. Ceauşescu: Aş vrea să subliniez câteva probleme pe care le-a arătat tov. Răutu foarte just. Dacă noi am publica aceste poezii ale lui Petõfi, noi n-am servi cu nimic cauza prieteniei între poporul român şi maghiar, dimpotrivă, am da instrumente în mâna elementelor naţionaliste române, în primul rând publicând asemenea poezii care jignesc poporul român şi pe urmă aceste elemente ar putea spune: „dacă aduceţi şi publicaţi poeziile lui Petõfi, hai să publicăm şi pe Nichifor Crainic, pe Goga, pe Radu Gyr şi pe alţii". http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii2/d563-684.pdf**;** De altfel în în 1967, au fost „topite" 60 000 de exemplare din *Antologia poeziei moderne* elaborată de Nicolae Manolescu, pe motivul introducerii în circuit a unor poeţi de dreapta neagreaţi de regim (Radu Gyr, Nichifor Crainic) sau trăind în străinătate (Horia Stamatu, Ştefan Baciu).

înţelege că discursul lui trebuie să fie unul de deculpabilizare socială şi justificare politică, Nichifor Crainic nu ezită să invalideze ideologic începuturile comunismului citând cea mai autorizată voce a momentului[17]. Referindu-se la delimitarea ideologică a lui N. Ceauşescu de stalinism, Crainic deschidea perspectiva anulării erorilor asumate de guvernele din care făcuse parte şi miza astfel pe propria reabilitare.

Autocenzura în V2 se instituie la nivelul secvenţelor narative prin amplificare, detaliere şi mai rar prin eliminarea pasajelor din V1. Confesiunea construită în principal în jurul realizărilor personale nu evită evocarea eşecurilor[18] în nici una dintre variante. Cum însă la baza acestora au stat relaţiile interumane, memorialistul realizează o inedită panoramă a elitei româneşti antebelice şi interbelice. Este puţin probabil ca această defilare de geniu românesc să se fi înscris în standardele nivelatorii promovate de comunişti[19].

---

[17]Fila 475: „În ce priveşte lumea muncitoare din industrie, eu i-am minimalizat rolul revoluţionar, considerând numărul ei redus faţă de imensa populaţie rurală. Afară de aceasta, epoca revoluţionară era dominată de stalinismul condamnat ulterior de însuşi partidul comunist din U.R.S.S., iar stalinismul nu putea impresiona favorabil o mentalitate cum o aveam eu. Însuşi Nicolae Ceauşescu, cu autoritatea cu care e investit, făcând critica mişcării comuniste din trecut, de la noi din ţară, constată, pentru vremea de care vorbesc, o deviere regretabilă de dislocare a minorităţilor din comunitatea statului român, ceea ce ar fi dus la desmembrarea lui."

[18]Notă În V2 Fila 516 această atitudine este însă mai evidentă, mergând până la declaraţia: „Nu e uşor să vorbeşti despre tine şi mai ales despre bucuriile personale. Ai impresia că jigneşti pe cel care te ascultă sau te citeşte. Când îţi povesteşti necazurile sau nenorocirile, eşti ascultat cu plăcere fiindcă te pui în stare de inferioritate. Când îţi relatezi oricât de obiectiv izbânzile, laşi impresia că te înzorzonezi ca o paiaţă şi devii aproape nesuferit".

[19]ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, op.cit., p. 490-491: „Din şcolile elementare, de specialitate, dar mai ales din licee şi facultăţi trebuie să fie înlăturaţi profesorii de valoare care se bucură de popularitate. Locurile lor trebuie să fie ocupate de oameni numiţi de noi, având un nivel de

Evocările au în centrul lor personaje dintre cele mai diferite, şi de aici decurge fireasca inconstanţă a mecanismului de amplificare.

În paginile *Memoriilor* se perindă o pleiadă din cea mai variată alcătuită din personalităţi ale lumii româneşti antebelice, interbelice, postbelice poziţionate pe o largă paletă socială, politică şi culturală. Oprindu-ne în mod exclusiv asupra personalităţilor cu rol formativ şi/ sau cultural, observăm că evocarea lor vine să întărească teza formulată astăzi de sociologi conform căreia „majoritatea studiilor despre elite priveşte relaţia lor cu puterea politică”[20].

În portretistică, Crainic are o memorie lungă, cu inflexiuni categorice. În cromatica lui există doar alb şi negru, cenuşiul este intermitent şi apare cu precădere în V2 atunci când este pus în situaţia de a-şi reabilita vechii inamici literari. Figurile sunt creionate sub semnul experienţei personale, ceea ce nu lasă loc de comentarii. Rareori pentru a-şi întări afirmaţiile apelează la prezenţe fizice, mai întotdeauna îşi susţine atitudinea prin referirea la articole, mărturii publicate în presa vremii[21].

Dacă în V1 poziţia implicită a lui Crainic este cea de *leadership*, în V2 această poziţie se evidenţiază prin intermediul

---

pregătire slab sau mediocru. Să se analizeze diferenţele dintre materii, să fie redusă cantitatea de material documentar, iar la licee să se oprească predarea limbilor latină şi greacă veche, a filosofiei generale, a logicii şi geneticii. În manualele de istorie nu trebuie amintit care dintre domnitori a servit sau a vrut să servească binele ţării. Se va insista pe lăcomia şi răutatea fiecărui rege, pe efectul nefast al monarhiei, pe lupta poporului asuprit. … „Trebuie ca la facultăţi să ajungă cu prioritate sau în mod exclusiv cei ce provin din cele mai joase categorii sociale, cei care nu sunt interesaţi să se perfecţioneze la nivel înalt, ci doar să obţină o diplomă.”

[20]TEODORESCU, Gheorghe, 2000, *Putere, autoritate şi comunicare politică*, Bucureşti, Editura Nemira, p. 128

[21]Vezi în acest sens evocarea lui Panait Istrati în V1, p. 225, respectiv V2 Fila 311ş.u. etc.

dispoziţiilor categorice, al unei atitudini relativ protectoare, înţelegătoare de faţă de vechii prieteni[22] sau rivali şi cu o uşoară estompare a figurilor care contribuiseră la formarea lui. Una dintre puţinele figuri luminoase, nealterate de timp sau de polemici este Vlahuţă.

În această lume a elitelor, Crainic se declară fidel iubirii de patrie în slujba căreia şi-a mobilizează toate resursele intelectuale fără să contravină moralei autentice.

Conştient de departajarea elitelor politice, memorialistul distinge între reprezentanţii elite *meritocratice* respectiv a unei elite de *sânge* sau de *status*. Celei dintâi îi subscrie personalităţi precum Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Ioan Petrovici ş.a. iar în cea de a doua include familia regală – sancţionabilă prin Carol al II-lea, însă lăudabilă prin Ferdinand I sau prinţesa Marioara.

Elita *tradiţională*, reprezentată prin cler (Iuliu Scriban, mitropolitul Conon) şi aristocraţie (Zizi Cantacuzino) este în mod constant una retrogradă prin comparaţie cu cea *antrepenorială* alcătuită din tehnocraţi, proprietari (D. Mociorniţă, Titus Enacovici), figuri simbolice (N. Iorga, Mussolini), ideologice (Mihai Stelea) sau charismatice (Corneliu Zelea Codreanu).

Elita *funcţional-administrativă* caracterizată prin alternanţa poziţiei guvernamental/ non-guvernamental este supusă unei instabilităţi ce nu ţine întotdeauna de şefii de guvern (Iuliu Maniu, Antonescu, Brătianu), ci de elita de status.

Elita *intelectuală* este hibridă, cumulatoare de figuri publice venind cu precădere din zona politică şi/ sau educaţională (profesori). Crainic îşi prezintă modelele, care sunt în fapt ale unei întregi generaţii (Al. Vlahuţă, N. Iorga, Ion Petrovici, ing. Zamfir Christodorescu). Le este recunoscător, însă nu ezită să îşi

[22]V2, Fila 215: „Blaga mi-a spus că sunt al doilea om care a scris despre el."

sancţioneze binefăcătorii atunci când poziţia adoptată de ei este contrară aşteptărilor lui.

Memorialistul observă rolul precumpănitor al *elitei culturale* în viaţa socială, arătând că reprezentanţii ei pot fi într-un anume moment factori de decizie. Sunt incluşi aici pictori (Theodorescu-Sion), sculptori (O. Han), medici (C. Mihăilescu), oameni de ştiinţă (Emil Racoviţă) şi mai ales scriitori de diferite valenţe şi orientări (Lucian Blaga, Cezar Petrescu, Ion Pillat, Al. Busuioceanu, Pamfil Şeicaru, Panait Istrati, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu etc.).

Fără îndoială că o analiză comparativă între V1 respectiv V2 care să aibă în vedere elita politică de *status* sau cea *tradiţională*, ar descrie mult mai clar mecanismele autocenzurii prin stabilirea gradului de conservare a opiniilor din V1 în V2.

Cum însă mecanismele puterii politice sunt cele mai laxe şi mai puţin controlabile, ne-am oprit cu precădere asupra elitei *culturale* în dubla ei dispunere în V1, respectiv V2, considerând că exceptând elita de *status*, ea a fost cea mai expusă presiunilor guvernului instaurat după 1945. În descrierea celor mai mulţi dintre reprezentanţii acestei elite, memorialistul nu-şi modifică opinia, ci mai degrabă şi-o argumentează detaliindu-şi afirmaţiile.

Putem proceda la o departajare în cadrul elitei *culturale* aşa cum se desprinde din *Memorii,* luând ca factor de referinţă anul 1945. Din această perspectivă avem scriitori au supravieţuit public acceptând noua orientare ideologică (Tudor Arghezi, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu); scriitori care neacceptând substituţia valorilor au fost supuşi epurării, umilinţelor morale şi fizice culminate cu întemniţare sau moarte în gulagul comunist (Lucian Blaga, Ion Petrovici, Alexandru Tzigara-Samurcaş etc.).

Ultima categorie, deloc neglijabilă, este cea a scriitorilor decedaţi înainte de 1945 (N. Iorga, E. Lovinescu, Panait Istrati,

Mihail Dragomirescu, O. Goga) sau a celor care se sustrăseseră guvernelor antitotalitare emigrând (Al. Busuioceanu).

Interesantă este raportarea lui Crainic la condiţia de memorialist peregrin prin Transilvania anilor 1945 şi respectiv memorialist recent eliberat din detenţia comunistă. Între cele două ipostaze erau adunaţi ani de suferinţă şi de renunţare, în care experienţa nefastă, îl împinsese spre compromisuri[23] de ordin vocaţional şi moral. Atitudinea contestatară a lui Crainic faţă de biserică şi oamenii ei a rămas constantă în cele două variante ale memoriilor[24]. Oricare ar fi fost declaraţiile făcute de el în închisoare, înclinăm să credem că au fost contextuale şi nu principiale. Spiritul teologic vocaţional a supravieţuit şi lucrul

---

[23]MIHADAŞ Teohar în *Pe muntele Ebal* relatează compromisurile făcute, se pare, de Nichifor Crainic pe durata detenţiei. Parcurgând aceste pagini, profesorul Eugen Simion (în vol. *Genurile biograficului*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 2002, p.83-84) făcea una dintre cele mai legitime observaţii, notând nedreptatea unei astfel de evocări făcute unui poet şi eseist notabil care „n-a avut probabil tăria să treacă ireproşabil prin suferinţă”, căci „nu au dreptul să judece infernul din închisorile staliniste decât aceia care au trecut prin ele”. Soluţia recuperării operelor este salvatoare: „mă limitez să judec nu oamenii, ci textele lor”.

[24]V1 p.271 „Preotul să nu se amestece în politică. Misiunea lui e atât de covârşitoare încât nu-i rămân energii de cheltuit în deşertăciuni lumeşti. Dacă el îmbrăţişează cauza unui partid, îndepărtează de la Biserică pe aderenţii celorlalte partide. Colorarea politică a preotului aduce discordie în parohie şi numai pagubă vieţii creştine. Mai cu seamă în regimul democratic, cu multipla lui vânătoare de partizani, preotul trebuie să rămână factorul de împăciuire şi de armonie al parohiei.”, respectiv V2 Fila 387: „Am introdus pagina *Scoala şi Biserica* (în *Calendarul* n.n.) pentru a stimul pe învăţători şi pe preoţi să se ocupe de misiunea lor adevărată în mijlocul poporului. Morbul politicianismului măcinase grozav zelul apostolic al acestor două corpuri, singurele menite pe-atunci să se dedice culturii şi moralizării poporului de la ţară. Am scris numeroase articole despre preoţi, demonstrându-le că apartenenţa la un partid, oricare ar fi fost el, le anulează rolul de factori spirituali în comunitatea parohială.”

acesta este vădit nu numai în V2 ci în întreaga activitate lirică şi critică rămasă în manuscris şi publicată după 1989 (vezi cu precădere *Spiritualitatea poeziei româneşti*).

Relaţia narativă instituită de Crainic în V2 cu reprezentanţii elitei culturale funcţionează ca barometru al autocenzurii Trebuie spus că memorialistul nu-şi retrage admiraţia în faţa unor oameni ce trecuseră prin gulagul românesc: Ion Petrovici rămîne *un orator academic de timbru personal, un om distins*[25]*,* Alexandru Tzigara-Samurcaş[26] „s-a purtat bine […] drept om al ocupanţilor, a ştiut cu şiretenia lui să împace rigorile cotropitorilor cu nevoile oamenilor."[27] De altfel, relatarea care îl are în centru pe Tzigara-Samurcaş apare în V2 puternic autocenzurată.

În V1, adeziunea filogermană a primarului era sancţionată de Crainic prin intermediul opiniei lui Iorga[28], opinie care

---

[25]V2 Fila 200: „Urmându-i pilda, un singur profesor ieşean, Ion Petrovici, şi-a redeschis cursul de Istoria filozofiei moderne, primăvara, în amfiteatrul spitalului Sfântul Spiridon. Vorbea liber, în frază impecabilă, ale cărei efecte oratorice voite nu sacrificau nimic din claritatea ideilor expuse. Maiorescian înfocat ca şi ceilalţi condiscipoli din generaţie, Petrovici n-avea însă nimic din imitaţia (n.n termenul *imitaţia* înlocuieşte *maimuţă-reala*) scandată a celorlalţi. Era un orator academic de timbru personal. Nu bănuiam, ascultându-l, că omul acesta distins avea să joace un rol hotărâtor în cariera mea universitară". Pentru comparaţie vezi V1, p. 128.

[26]Despre Al. Tzigara-Samurcaş vezi RĂDULESCU-ZONER Ş., BUŞE D., MARINESCU B., 2002, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Bucureşti, Editura Cavallioti, p. 30-31: „pe 7 octombrie 1944 „La rubrica *Figuri de trădători* a ziarului *România Liberă* […] figurează […] Al. Tzigara-Samurcaş […] printre colaboratorii *Revistei Fundaţiilor Regale* calificaţi de *Scânteia* drept <<nişte moaşte de care s-au slujit tâlharii fascişti>>."

[27]V2, Fila 206, versus V1 p. 132.

[28] CRAINIC, Nichifor, Varianta 1, p. 132 „Nicolae Iorga nu-l va ierta până la moarte că e filogerman. Gala Galaction însă a întrecut măsura. Mi s-a spus că divulga autorităţilor germane pe românii ostili ocupaţiei. Mârşavul manifest al mitropolitului Conon prin care armata noastră era îndemnată să

deschide calea adresate celor care au pactizat cu nemţii. Totuşi în V2[29] Crainic a eliminat în întregime acest fragment incriminatoriu care aducea în prim plan personalităţi ale vieţii publice. Notaţiile manuscrise în V2 arată că memorialistul a procedat la eliminarea acestui fragment după un oarecare timp de reflecţie (vezi aici tăietuile din manuscris ce acoperă până la ilizibil pasajul în cauză[30]).

De remarcat că în perioada redactării V1, doi erau decedaţi (Virgil Arion (1942), mitropolitul Conon Arămescu Donici (1922)), iar în perioada redactării V2 muriseră deja Iuliu Scriban (1949) Al. Tzigara-Samurcaş (1952) şi Galaction (1961). După cum se observă din pasaj, virulenţa lui Crainic în V1 cădea asupra bisericii ai cărei reprezentaţi „au făcut cea mai ticăloasă figură de Iaşi".

Printre cei care pactizaseră cu noul regim, Crainic avea mai degrabă neprieteni. Unul dintre cele mai interesante cazuri este cel al lui Tudor Arghezi. După cum se ştie cei doi polemizaseră

depună armele tocmai în momentul epopeii de la Mărăşeşti a fost redactat de el, de Gala Galaction însuşi şi de Virgil Arion. Iar Iuliu Scriban, în care nădăjduiam să vă încarnarea mitropolitului Mercier, a iscălit manifestul. L-am citit în Moldova răspândit peste front de avioane germane. Stilul lui Galaction se recunoştea iar mitropolitul trădător n-are stil; l-a iscălit din inconştienţă senilă. Sub ocupaţia duşmană oamenii bisericii au făcut cea mai ticăloasă figură de Iaşi. Unde e curajul moral al lui Iisus Hristos?"

[29] „Ordinul nemţesc interzicea asemenea lucruri, căci viaţa în oraş e raţionalizată la minimum. Dar oamenii lui Alexandru Tzigara-Samurcaş, de la bariere, au cuvânt de taină să închidă ochii la control. S-a purtat bine prefectul poliţiei care, trecând drept om al ocupanţilor, a ştiut cu şiretenia lui să împace rigorile cotropitorilor cu nevoile oamenilor. Bucureştenii sunt mulţumiţi de el. Faţă de câte ştiu şi câte aflu despre atâtea personalităţi, care au trădat cauza naţională ca nişte nemernici" - urmează aici o frază tăiată îndelung, ilizibilă.

[30] Varianta 2, fila 206. Din fragment se poate vedea doar: „un caz ….. … umblă pârând nemţilor pe cei ostili ocupanţilor"

deloc amabil[31], iar Nichifor Crainic nu ezită în V1 să-i facă acestuia un portret deloc onorabil[32] acuzându-l de laşitate şi trădare etc., însă arătându-se generos în a-i susţine eliberarea. Menţionăm că filele din V2 care ar fi corespuns evocării lui Tudor Arghezi lipsesc, manuscrisul prezentând observaţia „File lipsă scoase de editură: 236, 237". Totuşi scrisorile[33] redactate de Tudor Arghezi în timpul detenţiei indică faptul că în cele relatate de Crainic există un sâmbure de adevăr.

Suntem înclinaţi să credem că şi în V2 portretul lui Arghezi avea aceleaşi umbre. Plecăm în această supoziţie de la faptul că memorialistul nu revine drastic asupra nici unei portretizări. Uneori reface portrete, însă doar în spiritul celor trasate deja în V1.

Nichifor Crainic nu îşi uită vechii rivali, căci dacă elimină fraze categorice de tipul „cu Eugen Lovinescu n-am putut lega prietenie"[34], în V2 îşi motivează atitudinea mergând uneori până la discreditare[35].

---

[31]Pentru disputa celebră dintre Nichifor Crainic şi Arghezi vezi cele două caracterizări reciproce reproduse de ANANIA Valeriu, 1995, *Rotonda plopilor aprinşi*. Ediţia a II-a, Editura Florile Dalbe, Bucureşti, p.24: „- Tudor Arghezi, această insanitate a literaturii române!..."; „- Nichifor Crainic e un excrement uscat, ca şi hapurile cu care îl vinde pe Dumnezeu la tarabă!...".

[32]V1 p. 142, 203

[33]Scrisorile datate 28 august, 1 si 7 septembrie 1919 au fost găsite de Dumitru Hâncu în Arhiva "St. Georges" de la Biblioteca Naţională. Ele au fost reproduse împreună cu un scurt text explicativ. Vezi HÂNCU Dumitru, *Tudor Arghezi, Scrisori din închisoare*, în *Ziarul Financiar*, 23-10-2002.

[34] V1, p. 149

[35] V2 Fila 210: „Tot sub ocupaţie venise în Bucureşti Eugen Lovinescu şi redacta o revistă-magazin *Lectura pentru toţi.* Mi-a reprodus o poezie ocazională şi cu acest prilej ne-am cunoscut. Delicat în conversaţie, manifesta o intransigenţă fără măsură în chestiunea naţională, la care avea să renunţe mai târziu. La începutul războiului, avusesem cu dânsul o ciocnire de

Faţă de foştii prieteni manifestă însă o anume grijă în a nu furniza informaţii sau aprecieri dăunătoare. Am precizat mai sus episodul Galaction căruia i se adaugă şi altele. Astfel evocându-l ulterior în V2, (fila 267) pe Al. Busuioceanu (m. 1961, Madrid) elimină observaţia „care avea să ajungă în ultima parte a vieţii remarcabil poet de limbă spaniolă". „Geambaşlâcul politic" din V1(p.261) al fraţilor Goga devine în V2 „o naivitate de poet" (Fila 437) etc. Beneficiază de această autocenzură informa-

---

atitudini. În Gara de Nord, publicul întâmplător, văzând un grup de prizonieri balcanici, s-a înduioşat şi le-a dat pâine. Gestul acesta l-a indignat pe Eugen Lovinescu şi a protestat excesiv de crud printr-un contra-articol intitulat *Elogiu urii.* I-am răspuns printr-un contra-articol în acelaşi ziar, *Podoaba milei*, în care aprobând gestul, subliniam că omenia e substanţa nobilă a sufletului românesc. Aceeaşi intransigenţă exagerată o arăta şi în notele din *Lectura pentru toţi.* Afară de asta, Hortensia (Fila 211) Papadat Bengescu scosese prima ei carte, volumul de nuvele *Ape adânci* Am remarcat noutatea acestui talent viguros în *Revista critică*. Nu vorbise încă nimeni despre această scriitoare. Eugen Lovinescu mi-a însuşit întocmai aprecierile într-un articol al său scuzându-se cu vorbele: „Ne potrivim în păreri". (n.n Aici apare tăiat fără să fie înlocuit: *Mi-am întărit atunci convingerea pe care o aveam că dânsul n-are intuiţie proprie în faţa unei opere de artă*.) Discutând odată despre George Coşbuc, i-am spus că unele ritmuri, dispoziţia strofelor şi câteva teme din marele nostru poet se aseamănă cu versificaţia lui Adalbert von Chamisso, pe care nu-l cunoştea. Informaţiile date le-am regăsit ulterior în criticile lui Eugen Lovinescu. Asemenea motive m-au determinat să refuz a colabora la revista sa *Sburătorul*, unde mă trecuse printre colaboratori fără să mă întrebe. Nu mi-a plăcut insistenţa lui de a scormoni slăbiciunile din viaţă ale personalităţilor mari despre care a scris, fie Eminescu, fie Maiorescu, şi de-a le utiliza în chip nepotrivit (n.n *nepotrivit* înlocuieşte *vulgar*). Ştiu că e o metodă a istoriei literare franceze, dar francezii, când folosesc asemenea material, îl învăluie în oarecare graţie. Mi-a plăcut însă arta lui de a portretiza miniatural şi de a evoca evenimente. Dacă e un critic foarte dibuit, e un stilist cu reale calităţi.

ţională şi unii dintre foştii adversari, cum ar fi cazul lui Mihail Dragomirescu[36].

Se observă cu uşurinţă că diferenţele sesizate între cele două variante ale memoriilor lui Nichifor Crainic sunt în marea lor majoritate provocate nu de înscrierea necesară pe o altă traiectorie ideologică, ci mai cu seamă de o modificare a unghiului de receptare al memorialistului. El vine acum să îşi detalieze afirmaţiile, conştient că distanţa în timp dintre cele două variante presupune în fapt un lector distinct. Astfel dacă pentru V1, lectorul era contemporanul familiarizat cu eroii scenei culturale, sociale şi politice descrisă de Crainic, dispus să înţeleagă, să aibă simpatii sau antipatii, să aparţină chiar unui cadru dintre cele evocate etc. pentru V2 lectorul apare ca o entitate juridică declarat străină, exterioară celor narate. Pentru acesta expectaţia ideologică funcţionează drept coagulant estetic, astfel încât memoriile citate puteau fi evaluate doar din perspectiva faptic-socială ceea ce invalidau de fapt statutul lor de operă literară pregătită pentru tipar.

---

[36]V2 fila 151: „Mai târziu, în luptele literare, ne-am ciocnit violent. Mihail Dragomirescu ataca noutatea gândirismului, clasându-ne în categoria eczemei literare. Atât eu, cât şi Cezar Petrescu am căutat să-l demonetizăm ridiculizându-i chiar sistemul estetic. Pasiunile exagerează. Ne atacam, dar vorbeam când ne întâlneam. Mihail Dragomirescu era dezarmant. După ani de zile m-am pomenit la redacţia noastră cu vizita simpaticului adversar. Îmi aducea eseul său „Puterea cuvântului lui Isus”, care desminţea tot ce scrisese împotriva curentului gândirist. Spre satisfacţia sa, l-am publicat în fruntea revistei. Eseul era un capitol dintr-o carte cu acelaşi titlu”. În continuarea apare tăiat îndelung, fără a fi înlocuit un fragment mai amplu: Am citit manuscrisul care, până azi, tot manuscris a rămas. Mihail Dragomirescu aplicând metoda comparativă a lui Chateaubriand din „Geniul creştinismului”, demonstrează supra-genialitatea înţelepciunii lui Isus, raportată la maximele morale ale celor mai mari gânditori în frunte cu Goethe. E tot ce a scris dânsul mai logic şi mai concis”. (A se compara cu V1, p. 102 ş.u.)

BIBLIOGRAFIE:

ANANIA Valeriu, 1995, *Rotonda plopilor aprinşi*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Florile Dalbe.

ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, 1994, KGB – *Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura ALL.

CRAINIC, Nichifor, 1991, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Bucureşti, Casa editorială *Gândirea*.

HÂNCU Dumitru, *Tudor Arghezi, Scrisori din închisoare*, în *Ziarul Financiar*, 23-10-2002.

RĂDULESCU-ZONER Ş., BUŞE D., MARINESCU B., 2002, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Bucureşti, Editura Cavallioti.

RYBACKI, Karyn C.; RYBACKI Donald J., 2004, *O introducere în arta argumentării*, Bucureşti, Editura Polirom.

SIMION, Eugen, 2002, *Genurile biograficului*, Bucureşti, Univers enciclopedic.

TEODORESCU, Gheorghe, 2000, *Putere, autoritate şi comunicare politică*, Bucureşti, Editura Nemira.

Bibliografie în format digital:

http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii2/d563-684.pdf

MEMORIALISTICA AUTOCENZURII. CAZUL NICHIFOR CRAINIC

Laura BĂDESCU

Nichifor Crainic şi-a redactat *Memoriile* într-o primă variantă (V1) în perioada refugiului în Transilvania, între 1945-1946[1]. A doua variantă (V2) a fost redactată între 1963-1964 sub promisiunea tipăririi ei.

Raportul care există între cele două variante este unul de filiație directă, fapt atestat de critica textuală şi susținut de mărturia lui Alexandru Cojan care preciza că V1 a fost în păstrarea părintelui Ion Sămărghițan pe toată perioada detenției memorialistului. Restituirea manuscrisului a avut loc după eliberarea din închisoare a autorului, în 1962[2].

După cum se ştie, *Memoriile* lui Nichifor Crainic au fost publicate în 1991, varianta editată fiind cea inițială (V1) şi nu (V2) cea care fusese pregătită de autor în vederea apariției în

---

[1]Nedic Lemnaru considera că memoriile au fost redactate între 1944-1947 (în *Notă asupra ediției* în CRAINIC, Nichifor, 1991, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Bucureşti, Casa editorială *Gândirea*, p. XX). Alexandru Cojan a dat însă ca perioadă de redactare anii 1945-1946 (în *Nichifor Crainic pribeag în <<Țara de peste veac>> 1944-1947* în CRAINIC, Nichifor, *Zile albe, zile negre. Memorii*, ed.cit., p. XXXIII). Având în vedere condițiile în care ar fi putut să îşi redacteze memoriile, revirimentul său scriitoricesc sub pseudonim în perioada 1945-1946, faptul că procesul a început şi s-a terminat în 1945 şi că sentința injustă i-ar fi putut declanşa dorința de reabilitare prin memorii etc. considerăm pertinentă informația furnizată de Alexandru Cojan.

[2]Alexandru Cojan, op.cit., p. XXXII.

perioada comunistă. Această variantă (V2) se află sub formă dactilografiată la BAR sub cota A3515[3].

Din perspectiva relației de *paratextualitate*, V2 este în mod evident superioară V1. În V2, memorialistul şi-a dispus materia epică delimitând-o pe capitole subordonate semantic unui titlu precizat în *cuprins*. V1 nu prezintă această delimitare taxinomică, singura procedură de separare epică fiind cea instituită prin paragraf şi spațiu alb.

Publicarea V1 apare însă ca un act generos de restituire şi legitimitate, dacă luăm în considerare afirmațiile lui Nedic Lemnaru care preciza că Nichifor Crainic „şi-a exprimat opțiunea pentru forma primă, cea pe care a lăsat-o în depozitul familiei. Ne-a declarat expres această opțiune [...]"[4].

Se pare că editorul a optat pentru publicarea V1 cunoscând diferențele[5] de conținut existente între cele două variante.

Apariția *Memoriilor* lui Crainic în V1 a fost subscrisă elanului de restituire postdecembrist care a pus în circulație mai multe opere aflate într-o situație similară, de nestilizare. Putem preciza aici Petre Pandrea cu *Memoriile mandarinului valah* sau E. Lovinescu cu *Agendele literare* etc.

Prin specificitatea lor istorică dată de existența în două variante, *Memoriile* lui Nichifor Crainic particularizează problema raportului dintre prezentul scriiturii şi subiectul pe care îl narează.

---

[3]Manuscrisul cuprinde patru dosare, dispuse în două volume după cum urmează: vol. I cuprinde Dosarul 1 (filele 1-132) şi Dosarul 2 (filele 133-296); vol. al II-lea cuprinde Dosarul 3 (filele 297-464) şi Dosarul 4 (filele 465-615). Dosarul 1, respectiv Dosarul 3 cuprind fiecare câte o filă manuscrisă ce redă cuprinsul vol.1, respectiv vol. al II-lea.

[4]Nedic Lemnaru, op.cit., p. XXII.

[5]Idem, p .XXI: „diferențele nu sunt de nivel, ci de grad, faptele relatate rămânând aceleaşi, doar accentele şi adaosurile proiectând asupra lor o lumină modificată, vădit ulterioară"; însă, intervențiile făcute atârnă „deformant asupra textului prim, chiar dacă nu şi desfigurator..."

Astfel, în V1, narațiunea confesivă apare redactată sub imperiul pericolului iminent dat de verdictul condamnării pe viață, al peregrinării şi al incertitudinii. Tonalitatea dominantă este una testamentară ideologic, cu numeroase intruziuni în polemicile purtate de-a lungul vieții publice. Prin evocarea acestor polemici, prin fermitatea enunțării unora dintre deciziile luate de-a lungul carierei politice, memorialistul indica de fapt aria de controversă care a determinat începutul prigoanei.

Pentru a-şi argumenta nevinovăția, autorul introduce nu numai moțiuni şi afirmații de ordin faptic sau de valoare, ci şi moțiuni de strategie[6]. Termenii în care îşi construieşte discursul apelând la aceste moțiuni sunt dominant evaluatori şi mai puțin justificativi.

În V2, narațiunea confesivă se află în relație genetică cu V1. Condițiile de redactare a textului sunt însă diferite: Crainic procedează la re-scrierea V1 sub „promisiunea de reintegrare socială cu restituirea dreptului de a-şi publica sau republica lucrările"[7]. Se pare că memorialistul a crezut cu toată convingerea în promisiunile făcute, respectate de altfel parțial, dacă ne gândim la aparițiile din *Glasul Patriei,* publicație care se adresa în exclusivitate diasporei româneşti.

Dat fiind faptul că normativele vremii cereau ca opozanții să fie asimilați sau distruşi[8], Crainic era conştient că ieşirea din

---

[6]Folosim terminologia dată de RYBACKI, Karyn C.; RYBACKI Donald J.,2004, *O introducere în arta argumentării*, Bucureşti, Editura Polirom, pp. 124-139 passim.

[7]Idem, p. XX.

[8]Vezi ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, 1994, *Directivele de bază ale NKVD pentru țările din orbita sovietică. Moscova 2-6-1947 (Strict secret), K-AA/ CC113.Indicația NK/003/47* în KGB – *Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura ALL, p. 490: „Trebuie ca reprezentanții opoziției să fie închişi: se va încerca prin toate mijloacele racolarea acelor opozanți care se bucură de stima populației băştinaşe. Dacă nu cedează, trebuie compromişi prin campanie de denigrare. Înainte ca ei să se întipărească în conştiința maselor,

închisoare nu însemna şi reabilitarea lui pe linie de partid[9]. De aceea, poate, (re)începe să pledeze pentru sine. Tonalitatea dominantă este acum una justificativă, iar argumentaţia este susţinută de afirmaţii faptice şi de valoare, lipsind aproape total cele de strategie.

Crainic procedează la o re-definire a propriei figuri publice (fără a se îndepărta însă de V1), urmărind însă resorturile formative ale omului nou (îşi declară obârşia ţărănească[10], activităţile puse în slujba ţăranului român[11], notează implicarea lui emoţională şi ideologică în dispute pe tema artei[12] etc.).

---

trebuie lichidaţi prin aşa-numite întâmplări neprevăzute sau închişi sub acuzaţia de înaltă trădare".

[9]Vezi Idem, ibidem, p. 491: „Trebuie împiedicată cu orice preţ reabilitarea celor condamnaţi în procese politice. Dacă această reabilitate devine inevitabilă, se admite doar cu condiţia ca acel caz să fie considerat o greşeală judecătorească; condamnatul nu va fi judecat, ci doar graţiat: nu va avea loc reluarea procesului…"

[10]Avem astfel reprodusă în V2, Fila 172 disputa dintre el şi primul socru. Dubla observaţia asupra originii sociale nu apare însă în V1: „În timpul discuţiei, jignirea ce mocnise în el că şi-a dat copila după un scriitor de origine atât de joasă, a explodat într-o bombă plină de suprem dispreţ, (apar tăiate două cuvinte, imposibil de reconstituit iar în locul lor este notat) înfierând obârşia mea ţărănească."

[11]V2, Fila 387:„ M-am gândit la ţărănime, de care absolut nimeni nu se ocupa. În presa de-atunci nu exista decât oraşul ca fenomen senzaţional şi sterilitatea politicianistă. Am introdus săptămânal *Pagina satului* şi spre adâncul meu regret, n-am găsit colaboratori versaţi care să prezinte problemele grave, a căror persistenţă sporea mizeria rurală..."

[12]V2, Fila 213:„pregătirea mea ideologică mă împingea hotărât de partea lui Gherea. […] Pentru mine, inspirat în mod transcendent sau provocat de realitatea ambiantă, artistul creează personal şi conştient, cu un scop anumit, cu atât mai fericit când acest scop e moral. Gherea considera arta un act creator în funcţie revoluţionară. Educaţia mea teologică mă determina să-l accept, fiindcă ştiam că arta creştină tinde în transformarea omului şi a lumii. Ca mine simţeau şi colegii mei când urmăreau marea polemică. Acum, după izbucnirea revoluţiei ruseşti şi după experienţa războiului, ideea socialistă era o actualitate în mers…."

Autorul încearcă să modifice optica de receptare a lectorului punându-se în postura celui care a reuşit în viaţă plecând de foarte de jos, dar rămânând fidel principiilor sănătoase. Concesiile pe care le face nu sunt tulburătoare şi de neiertat, ele conformându-se unei retorici aplicate promovată pe linia propagandistică de partid.

Stilizarea este făcută pe mai multe niveluri, însă cel dintâi vizibil este cel literal. Crainic încearcă să se autocenzureze şi V2 stă mărturie că substituirea termenilor religioşi cu cei neutri nu îi este la îndemână. În acest sens, procedează pe V2 la corecturi, înlocuiri sau eliminări de termeni, sintagme sau fraze[13].

Există însă o redutabilă diferenţă de stil între prima parte a memoriilor V2 si ultima parte. Astfel, dacă în prima parte Crainic operase relativ constant cu aceste reduceri, în partea a doua, termenii religioşi încep să revină în text[14], mergând chiar

---

[13]V2, Fila 123: (generozitate) *evanghelică* este înlocuit prin (generozitate) *umană;* V2, Fila 134: (linia) *dogmatică* apare ca (linia) *necesară*; V2, Fila 149: *sfânt* entuziasm apare ca *pur* entuziasm V2, Fila 129: fraza „substanţa cugetării antice e retopită ca într-o retortă şi asimilată în filozofia creştină, în care limitatul umanism greco-roman, dilatat de generozitatea evanghelică, ia dimensiuni infinite" apare substituită prin „gândirea antică fuzionează cu cea creştină"; V2, Fila 131: apare tăiat pasajul: „Substanţa moralei ortodoxe e dragostea, iradiată din Noul Testament, trăită şi analizată în mii de nuanţe de imensa literatură spirituală, care e gloria Răsăritului bizantin, dar neadunată încă într-un tratat la înălţimea nobleţei ei"; V2, Fila 134: este eliminat fragmentul: „Filozofia e un auxiliar al teologiei în sensul că, fiind expresia cea mai înaltă a spiritului uman, înlesneşte înţelegerea esenţei speciale a religiei."; V2, Fila 273: În enunţul „Din pictura noastră modernă însă (n.n apare tăiat *lipseşte Biblia şi lipsind Biblia*) lipseşte omul". (Remarcăm că acest enunţ este unul dintre puţinele care au corespondent în V1, p. 167: „Curiozitatea curiozităţilor e că din arta noastră lipseşte cu desăvârşire *Biblia* şi lipsind *Biblia*, lipseşte omul".) etc.

[14]V2, Fila 273: „Avem noi o pictură care să rivalizeze cu valorile muzeelor europene? Avem, fără îndoială. Dar nu e pictura modernă. E zugrăveala veche a bisericilor, în special a celor bucovinene. E pictura, care s-a născut,

până la mărturisirea vocației teologice și a credinței că nu se poate înșela, dat fiind faptul că atâția oameni *noi* s-au întors spre ea[15].

Această răsturnare relativ minimală a registrului stilistic indică tragismul unei conștiințe și poate să fi fost declanșată de varii motive[16].

Dincolo de registrul lexical, Crainic apelează și la luări de poziție în conformitate cu situația lui de fost deținut politic. Cum

---

ca și cea italiană, din Biblie. La același nivel spiritual cu ea, dacă nu mai înalt, valoarea ei artistică nu e cu nimic mai prejos față de cea italiană. E născută dintr-o tensiune aparte. Artiștii, care au creat-o, țineau post și rugăciuni înainte de a se urca pe schele. Are o viziune cromatică de paradis, fiindcă s-a născut din Biblie".

[15]V2, Fila 568: „De ce N. D. Cocea, ștrengar ideologic, dar colecționar de icoane, s-a înmormântat cu nouă preoți? De ce Mihail Sadoveanu a cerut să fie slujit acasă de preot? De ce Tudor Vianu a cerut să fie împărtășit pe patul de spital? De ce G. Călinescu a cerut doisprezece preoți la înmormântare?"

[16]Nu este lipsit de importanță faptul că lui Nicolae Ceaușescu i se părea de neconceput publicarea operei lui Nichifor Crainic. Conform *Stenogramei* convorbirii avute în zilele de 16-17 iulie 1959 între N. Ceaușescu, L. Răutu, Ghizela Vass, Iosif Ardeleanu și tovarășul Gyula Kállay. Ședința, 16 iulie 1959, ora ...,
„Tov. N. Ceaușescu: Aș vrea să subliniez câteva probleme pe care le-a arătat tov. Răutu foarte just. Dacă noi am publica aceste poezii ale lui Petõfi, noi n-am servi cu nimic cauza prieteniei între poporul român și maghiar, dimpotrivă, am da instrumente în mâna elementelor naționaliste române, în primul rând publicând asemenea poezii care jignesc poporul român și pe urmă aceste elemente ar putea spune: „dacă aduceți și publicați poeziile lui Petõfi, hai să publicăm și pe Nichifor Crainic, pe Goga, pe Radu Gyr și pe alții". http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii2/d563-684.pdf**;** De altfel în în 1967, au fost „topite" 60 000 de exemplare din *Antologia poeziei moderne* elaborată de Nicolae Manolescu, pe motivul introducerii în circuit a unor poeți de dreapta neagreați de regim (Radu Gyr, Nichifor Crainic) sau trăind în străinătate (Horia Stamatu, Ștefan Baciu).

înțelege că discursul lui trebuie să fie unul de deculpabilizare socială şi justificare politică, Nichifor Crainic nu ezită să invalideze ideologic începuturile comunismului citând cea mai autorizată voce a momentului[17]. Referindu-se la delimitarea ideologică a lui N. Ceauşescu de stalinism, Crainic deschidea perspectiva anulării erorilor asumate de guvernele din care făcuse parte şi miza astfel pe propria reabilitare.

Autocenzura în V2 se instituie la nivelul secvențelor narative prin amplificare, detaliere şi mai rar prin eliminarea pasajelor din V1. Confesiunea construită în principal în jurul realizărilor personale nu evită evocarea eşecurilor[18] în nici una dintre variante. Cum însă la baza acestora au stat relațiile interumane, memorialistul realizează o inedită panoramă a elitei româneşti antebelice şi interbelice. Este puțin probabil ca această defilare de geniu românesc să se fi înscris în standardele nivelatorii promovate de comunişti[19].

---

[17]Fila 475: „În ce priveşte lumea muncitoare din industrie, eu i-am minimalizat rolul revoluționar, considerând numărul ei redus față de imensa populație rurală. Afară de aceasta, epoca revoluționară era dominată de stalinismul condamnat ulterior de însuşi partidul comunist din U.R.S.S., iar stalinismul nu putea impresiona favorabil o mentalitate cum o aveam eu. Însuşi Nicolae Ceauşescu, cu autoritatea cu care e investit, făcând critica mişcării comuniste din trecut, de la noi din țară, constată, pentru vremea de care vorbesc, o deviere regretabilă de dislocare a minorităților din comunitatea statului român, ceea ce ar fi dus la desmembrarea lui."

[18]Notă În V2 Fila 516 această atitudine este însă mai evidentă, mergând până la declarația: „Nu e uşor să vorbeşti despre tine şi mai ales despre bucuriile personale. Ai impresia că jigneşti pe cel care te ascultă sau te citeşte. Când îți povesteşti necazurile sau nenorocirile, eşti ascultat cu plăcere fiindcă te pui în stare de inferioritate. Când îți relatezi oricât de obiectiv izbânzile, laşi impresia că te înzorzonezi ca o paiață şi devii aproape nesuferit".

[19]ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, op.cit., p. 490-491: „Din şcolile elementare, de specialitate, dar mai ales din licee şi facultăți trebuie să fie înlăturați profesorii de valoare care se bucură de popularitate. Locurile lor trebuie să fie ocupate de oameni numiți de noi, având un nivel de

Evocările au în centrul lor personaje dintre cele mai diferite, şi de aici decurge fireasca inconstanță a mecanismului de amplificare.

În paginile *Memoriilor* se perindă o pleiadă din cea mai variată alcătuită din personalități ale lumii româneşti antebelice, interbelice, postbelice poziționate pe o largă paletă socială, politică şi culturală. Oprindu-ne în mod exclusiv asupra personalităților cu rol formativ şi/ sau cultural, observăm că evocarea lor vine să întărească teza formulată astăzi de sociologi conform căreia „majoritatea studiilor despre elite priveşte relația lor cu puterea politică”[20].

În portretistică, Crainic are o memorie lungă, cu inflexiuni categorice. În cromatica lui există doar alb şi negru, cenuşiul este intermitent şi apare cu precădere în V2 atunci când este pus în situația de a-şi reabilita vechii inamici literari. Figurile sunt creionate sub semnul experienței personale, ceea ce nu lasă loc de comentarii. Rareori pentru a-şi întări afirmațiile apelează la prezențe fizice, mai întotdeauna îşi susține atitudinea prin referirea la articole, mărturii publicate în presa vremii[21].

Dacă în V1 poziția implicită a lui Crainic este cea de *leadership*, în V2 această poziție se evidențiază prin intermediul

---

pregătire slab sau mediocru. Să se analizeze diferențele dintre materii, să fie redusă cantitatea de material documentar, iar la licee să se oprească predarea limbilor latină şi greacă veche, a filosofiei generale, a logicii şi geneticii. În manualele de istorie nu trebuie amintit care dintre domnitori a servit sau a vrut să servească binele țării. Se va insista pe lăcomia şi răutatea fiecărui rege, pe efectul nefast al monarhiei, pe lupta poporului asuprit. … „Trebuie ca la facultăți să ajungă cu prioritate sau în mod exclusiv cei ce provin din cele mai joase categorii sociale, cei care nu sunt interesați să se perfecționeze la nivel înalt, ci doar să obțină o diplomă.”

[20]TEODORESCU, Gheorghe, 2000, *Putere, autoritate şi comunicare politică*, Bucureşti, Editura Nemira, p. 128

[21]Vezi în acest sens evocarea lui Panait Istrati în V1, p. 225, respectiv V2 Fila 311ş.u. etc.

dispozițiilor categorice, al unei atitudini relativ protectoare, înțelegătoare de față de vechii prieteni[22] sau rivali şi cu o uşoară estompare a figurilor care contribuiseră la formarea lui. Una dintre puținele figuri luminoase, nealterate de timp sau de polemici este Vlahuță.

În această lume a elitelor, Crainic se declară fidel iubirii de patrie în slujba căreia şi-a mobilizează toate resursele intelectuale fără să contravină moralei autentice.

Conştient de departajarea elitelor politice, memorialistul distinge între reprezentanții elite *meritocratice* respectiv a unei elite de *sânge* sau de *status*. Celei dintâi îi subscrie personalități precum Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Ioan Petrovici ş.a. iar în cea de a doua include familia regală – sancționabilă prin Carol al II-lea, însă lăudabilă prin Ferdinand I sau prințesa Marioara.

Elita *tradițională*, reprezentată prin cler (Iuliu Scriban, mitropolitul Conon) şi aristocrație (Zizi Cantacuzino) este în mod constant una retrogradă prin comparație cu cea *antrepenorială* alcătuită din tehnocrați, proprietari (D. Mociorniță, Titus Enacovici), figuri simbolice (N. Iorga, Mussolini), ideologice (Mihai Stelea) sau charismatice (Corneliu Zelea Codreanu).

Elita *funcțional-administrativă* caracterizată prin alternanța poziției guvernamental/ non-guvernamental este supusă unei instabilități ce nu ține întotdeauna de şefii de guvern (Iuliu Maniu, Antonescu, Brătianu), ci de elita de status.

Elita *intelectuală* este hibridă, cumulatoare de figuri publice venind cu precădere din zona politică şi/ sau educațională (profesori). Crainic îşi prezintă modelele, care sunt în fapt ale unei întregi generații (Al. Vlahuță, N. Iorga, Ion Petrovici, ing. Zamfir Christodorescu). Le este recunoscător, însă nu ezită să îşi

---

[22]V2, Fila 215: „Blaga mi-a spus că sunt al doilea om care a scris despre el."

sancționeze binefăcătorii atunci când poziția adoptată de ei este contrară aşteptărilor lui.

Memorialistul observă rolul precumpănitor al *elitei culturale* în viața socială, arătând că reprezentanții ei pot fi într-un anume moment factori de decizie. Sunt incluşi aici pictori (Theodorescu-Sion), sculptori (O. Han), medici (C. Mihăilescu), oameni de ştiință (Emil Racoviță) şi mai ales scriitori de diferite valențe şi orientări (Lucian Blaga, Cezar Petrescu, Ion Pillat, Al. Busuioceanu, Pamfil Şeicaru, Panait Istrati, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu etc.).

Fără îndoială că o analiză comparativă între V1 respectiv V2 care să aibă în vedere elita politică de *status* sau cea *tradițională*, ar descrie mult mai clar mecanismele autocenzurii prin stabilirea gradului de conservare a opiniilor din V1 în V2.

Cum însă mecanismele puterii politice sunt cele mai laxe şi mai puțin controlabile, ne-am oprit cu precădere asupra elitei *culturale* în dubla ei dispunere în V1, respectiv V2, considerând că exceptând elita de *status*, ea a fost cea mai expusă presiunilor guvernului instaurat după 1945. În descrierea celor mai mulți dintre reprezentanții acestei elite, memorialistul nu-şi modifică opinia, ci mai degrabă şi-o argumentează detaliindu-şi afirmațiile.

Putem proceda la o departajare în cadrul elitei *culturale* aşa cum se desprinde din *Memorii,* luând ca factor de referință anul 1945. Din această perspectivă avem scriitori au supraviețuit public acceptând noua orientare ideologică (Tudor Arghezi, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu); scriitori care neacceptând substituția valorilor au fost supuşi epurării, umilințelor morale şi fizice culminate cu întemnițare sau moarte în gulagul comunist (Lucian Blaga, Ion Petrovici, Alexandru Tzigara-Samurcaş etc.).

Ultima categorie, deloc neglijabilă, este cea a scriitorilor decedați înainte de 1945 (N. Iorga, E. Lovinescu, Panait Istrati,

Mihail Dragomirescu, O. Goga) sau a celor care se sustrăseseră guvernelor antitotalitare emigrând (Al. Busuioceanu).

Interesantă este raportarea lui Crainic la condiția de memorialist peregrin prin Transilvania anilor 1945 şi respectiv memorialist recent eliberat din detenția comunistă. Între cele două ipostaze erau adunați ani de suferință şi de renunțare, în care experiența nefastă, îl împinsese spre compromisuri[23] de ordin vocațional şi moral. Atitudinea contestatară a lui Crainic față de biserică şi oamenii ei a rămas constantă în cele două variante ale memoriilor[24]. Oricare ar fi fost declarațiile făcute de el în închisoare, înclinăm să credem că au fost contextuale şi nu principiale. Spiritul teologic vocațional a supraviețuit şi lucrul

---

[23]MIHADAŞ Teohar în *Pe muntele Ebal* relatează compromisurile făcute, se pare, de Nichifor Crainic pe durata detenției. Parcurgând aceste pagini, profesorul Eugen Simion (în vol. *Genurile biograficului*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 2002, p.83-84) făcea una dintre cele mai legitime observații, notând nedreptatea unei astfel de evocări făcute unui poet şi eseist notabil care „n-a avut probabil tăria să treacă ireproşabil prin suferință", căci „nu au dreptul să judece infernul din închisorile staliniste decât aceia care au trecut prin ele". Soluția recuperării operelor este salvatoare: „mă limitez să judec nu oamenii, ci textele lor".

[24]V1 p.271 „Preotul să nu se amestece în politică. Misiunea lui e atât de covârşitoare încât nu-i rămân energii de cheltuit în deşertăciuni lumeşti. Dacă el îmbrățişează cauza unui partid, îndepărtează de la Biserică pe aderenții celorlalte partide. Colorarea politică a preotului aduce discordie în parohie şi numai pagubă vieții creştine. Mai cu seamă în regimul democratic, cu multipla lui vânătoare de partizani, preotul trebuie să rămână factorul de împăciuire şi de armonie al parohiei.", respectiv V2 Fila 387: „Am introdus pagina *Scoala şi Biserica* (în *Calendarul* n.n.) pentru a stimul pe învățători şi pe preoți să se ocupe de misiunea lor adevărată în mijlocul poporului. Morbul politicianismului măcinase grozav zelul apostolic al acestor două corpuri, singurele menite pe-atunci să se dedice culturii şi moralizării poporului de la țară. Am scris numeroase articole despre preoți, demonstrându-le că apartenența la un partid, oricare ar fi fost el, le anulează rolul de factori spirituali în comunitatea parohială."

acesta este vădit nu numai în V2 ci în întreaga activitate lirică şi critică rămasă în manuscris şi publicată după 1989 (vezi cu precădere *Spiritualitatea poeziei româneşti*).

Relaţia narativă instituită de Crainic în V2 cu reprezentanţii elitei culturale funcţionează ca barometru al autocenzurii Trebuie spus că memorialistul nu-şi retrage admiraţia în faţa unor oameni ce trecuseră prin gulagul românesc: Ion Petrovici rămîne *un orator academic de timbru personal, un om distins*[25], Alexandru Tzigara-Samurcaş[26] „s-a purtat bine […] drept om al ocupanţilor, a ştiut cu şiretenia lui să împace rigorile cotropitorilor cu nevoile oamenilor."[27] De altfel, relatarea care îl are în centru pe Tzigara-Samurcaş apare în V2 puternic autocenzurată.

În V1, adeziunea filogermană a primarului era sancţionată de Crainic prin intermediul opiniei lui Iorga[28], opinie care

---

[25]V2 Fila 200: „Urmându-i pilda, un singur profesor ieşean, Ion Petrovici, şi-a redeschis cursul de Istoria filozofiei moderne, primăvara, în amfiteatrul spitalului Sfântul Spiridon. Vorbea liber, în frază impecabilă, ale cărei efecte oratorice voite nu sacrificau nimic din claritatea ideilor expuse. Maiorescian înfocat ca şi ceilalţi condiscipoli din generaţie, Petrovici n-avea însă nimic din imitaţia (n.n termenul *imitaţia* înlocuieşte *maimuţăreala*) scandată a celorlalţi. Era un orator academic de timbru personal. Nu bănuiam, ascultându-l, că omul acesta distins avea să joace un rol hotărâtor în cariera mea universitară". Pentru comparaţie vezi V1, p. 128.

[26]Despre Al. Tzigara-Samurcaş vezi RĂDULESCU-ZONER Ş., BUŞE D., MARINESCU B., 2002, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Bucureşti, Editura Cavallioti, p. 30-31: „pe 7 octombrie 1944 „La rubrica *Figuri de trădători* a ziarului *România Liberă* […] figurează […] Al. Tzigara-Samurcaş […] printre colaboratorii *Revistei Fundaţiilor Regale* calificaţi de *Scânteia* drept <<nişte moaşte de care s-au slujit tâlharii fascişti>>."

[27]V2, Fila 206, versus V1 p. 132.

[28] CRAINIC, Nichifor, Varianta 1, p. 132 „Nicolae Iorga nu-l va ierta până la moarte că e filogerman. Gala Galaction însă a întrecut măsura. Mi s-a spus că divulga autorităţilor germane pe românii ostili ocupaţiei. Mârşavul manifest al mitropolitului Conon prin care armata noastră era îndemnată să

deschide calea adresate celor care au pactizat cu nemții. Totuşi în V2[29] Crainic a eliminat în întregime acest fragment incriminatoriu care aducea în prim plan personalități ale vieții publice. Notațiile manuscrise în V2 arată că memorialistul a procedat la eliminarea acestui fragment după un oarecare timp de reflecție (vezi aici tăietuile din manuscris ce acoperă până la ilizibil pasajul în cauză[30]).

De remarcat că în perioada redactării V1, doi erau decedați (Virgil Arion (1942), mitropolitul Conon Arămescu Donici (1922)), iar în perioada redactării V2 muriseră deja Iuliu Scriban (1949) Al. Tzigara-Samurcaş (1952) şi Galaction (1961). După cum se observă din pasaj, virulența lui Crainic în V1 cădea asupra bisericii ai cărei reprezentați „au făcut cea mai ticăloasă figură de Iaşi".

Printre cei care pactizaseră cu noul regim, Crainic avea mai degrabă neprieteni. Unul dintre cele mai interesante cazuri este cel al lui Tudor Arghezi. După cum se ştie cei doi polemizaseră

---

depună armele tocmai în momentul epopeii de la Mărăşeşti a fost redactat de el, de Gala Galaction însuşi şi de Virgil Arion. Iar Iuliu Scriban, în care nădăjduiam să vă încarnarea mitropolitului Mercier, a iscălit manifestul. L-am citit în Moldova răspândit peste front de avioane germane. Stilul lui Galaction se recunoştea iar mitropolitul trădător n-are stil; l-a iscălit din inconştiență senilă. Sub ocupația duşmană oamenii bisericii au făcut cea mai ticăloasă figură de Iaşi. Unde e curajul moral al lui Iisus Hristos?"

[29] „Ordinul nemțesc interzicea asemenea lucruri, căci viața în oraş e raționalizată la minimum. Dar oamenii lui Alexandru Tzigara-Samurcaş, de la bariere, au cuvânt de taină să închidă ochii la control. S-a purtat bine prefectul poliției care, trecând drept om al ocupanților, a ştiut cu şiretenia lui să împace rigorile cotropitorilor cu nevoile oamenilor. Bucureştenii sunt mulțumiți de el. Fața de câte ştiu şi câte aflu despre atâtea personalități, care au trădat cauza națională ca nişte nemernici" - urmează aici o frază tăiată îndelung, ilizibilă.

[30] Varianta 2, fila 206. Din fragment se poate vedea doar: „un caz ….. … umblă pârând nemților pe cei ostili ocupanților"

deloc amabil[31], iar Nichifor Crainic nu ezită în V1 să-i facă acestuia un portret deloc onorabil[32] acuzându-l de laşitate şi trădare etc., însă arătându-se generos în a-i susţine eliberarea. Menţionăm că filele din V2 care ar fi corespuns evocării lui Tudor Arghezi lipsesc, manuscrisul prezentând observaţia „File lipsă scoase de editură: 236, 237". Totuşi scrisorile[33] redactate de Tudor Arghezi în timpul detenţiei indică faptul că în cele relatate de Crainic există un sâmbure de adevăr.

Suntem înclinaţi să credem că şi în V2 portretul lui Arghezi avea aceleaşi umbre. Plecăm în această supoziţie de la faptul că memorialistul nu revine drastic asupra nici unei portretizări. Uneori reface portrete, însă doar în spiritul celor trasate deja în V1.

Nichifor Crainic nu îşi uită vechii rivali, căci dacă elimină fraze categorice de tipul „cu Eugen Lovinescu n-am putut lega prietenie"[34], în V2 îşi motivează atitudinea mergând uneori până la discreditare[35].

---

[31]Pentru disputa celebră dintre Nichifor Crainic şi Arghezi vezi cele două caracterizări reciproce reproduse de ANANIA Valeriu, 1995, *Rotonda plopilor aprinşi*. Ediţia a II-a, Editura Florile Dalbe, Bucureşti, p.24: „- Tudor Arghezi, această insanitate a literaturii române!..."; „- Nichifor Crainic e un excrement uscat, ca şi hapurile cu care îl vinde pe Dumnezeu la tarabă!...".

[32]V1 p. 142, 203

[33]Scrisorile datate 28 august, 1 si 7 septembrie 1919 au fost găsite de Dumitru Hâncu în Arhiva "St. Georges" de la Biblioteca Naţională. Ele au fost reproduse împreună cu un scurt text explicativ. Vezi HÂNCU Dumitru, *Tudor Arghezi, Scrisori din închisoare*, în *Ziarul Financiar*, 23-10-2002.

[34] V1, p. 149

[35] V2 Fila 210: „Tot sub ocupaţie venise în Bucureşti Eugen Lovinescu şi redacta o revistă-magazin *Lectura pentru toţi.* Mi-a reprodus o poezie ocazională şi cu acest prilej ne-am cunoscut. Delicat în conversaţie, manifesta o intransigenţă fără măsură în chestiunea naţională, la care avea să renunţe mai târziu. La începutul războiului, avusesem cu dânsul o ciocnire de

Față de foștii prieteni manifestă însă o anume grijă în a nu furniza informații sau aprecieri dăunătoare. Am precizat mai sus episodul Galaction căruia i se adaugă şi altele. Astfel evocându-l ulterior în V2, (fila 267) pe Al. Busuioceanu (m. 1961, Madrid) elimină observația „care avea să ajungă în ultima parte a vieții remarcabil poet de limbă spaniolă". „Geambaşlâcul politic" din V1(p.261) al fraților Goga devine în V2 „o naivitate de poet" (Fila 437) etc. Beneficiază de această autocenzură informa-

---

atitudini. În Gara de Nord, publicul întâmplător, văzând un grup de prizonieri balcanici, s-a înduioşat şi le-a dat pâine. Gestul acesta l-a indignat pe Eugen Lovinescu şi a protestat excesiv de crud printr-un contra-articol intitulat *Elogiu urii.* I-am răspuns printr-un contra-articol în acelaşi ziar, *Podoaba milei*, în care aprobând gestul, subliniam că omenia e substanța nobilă a sufletului românesc. Aceeaşi intransigență exagerată o arăta şi în notele din *Lectura pentru toți.* Afară de asta, Hortensia (Fila 211) Papadat Bengescu scosese prima ei carte, volumul de nuvele *Ape adânci* Am remarcat noutatea acestui talent viguros în *Revista critică*. Nu vorbise încă nimeni despre această scriitoare. Eugen Lovinescu mi-a însuşit întocmai aprecierile într-un articol al său scuzându-se cu vorbele: „Ne potrivim în păreri". (n.n Aici apare tăiat fără să fie înlocuit: *Mi-am întărit atunci convingerea pe care o aveam că dânsul n-are intuiție proprie în fața unei opere de artă*.) Discutând odată despre George Coşbuc, i-am spus că unele ritmuri, dispoziția strofelor şi câteva teme din marele nostru poet se aseamănă cu versificația lui Adalbert von Chamisso, pe care nu-l cunoştea. Informațiile date le-am regăsit ulterior în criticile lui Eugen Lovinescu. Asemenea motive m-au determinat să refuz a colabora la revista sa *Sburătorul*, unde mă trecuse printre colaboratori fără să mă întrebe. Nu mi-a plăcut insistența lui de a scormoni slăbiciunile din viață ale personalităților mari despre care a scris, fie Eminescu, fie Maiorescu, şi de-a le utiliza în chip nepotrivit (n.n *nepotrivit* înlocuieşte *vulgar*). Ştiu că e o metodă a istoriei literare franceze, dar francezii, când folosesc asemenea material, îl învăluie în oarecare grație. Mi-a plăcut însă arta lui de a portretiza miniatural şi de a evoca evenimente. Dacă e un critic foarte dibuit, e un stilist cu reale calități.

ţională şi unii dintre foştii adversari, cum ar fi cazul lui Mihail Dragomirescu[36].

Se observă cu uşurinţă că diferenţele sesizate între cele două variante ale memoriilor lui Nichifor Crainic sunt în marea lor majoritate provocate nu de înscrierea necesară pe o altă traiectorie ideologică, ci mai cu seamă de o modificare a unghiului de receptare al memorialistului. El vine acum să îşi detalieze afirmaţiile, conştient că distanţa în timp dintre cele două variante presupune în fapt un lector distinct. Astfel dacă pentru V1, lectorul era contemporanul familiarizat cu eroii scenei culturale, sociale şi politice descrisă de Crainic, dispus să înţeleagă, să aibă simpatii sau antipatii, să aparţină chiar unui cadru dintre cele evocate etc. pentru V2 lectorul apare ca o entitate juridică declarat străină, exterioară celor narate. Pentru acesta expectaţia ideologică funcţionează drept coagulant estetic, astfel încât memoriile citate puteau fi evaluate doar din perspectiva faptic-socială ceea ce invalidau de fapt statutul lor de operă literară pregătită pentru tipar.

---

[36]V2 fila 151: „Mai târziu, în luptele literare, ne-am ciocnit violent. Mihail Dragomirescu ataca noutatea gândirismului, clasându-ne în categoria eczemei literare. Atât eu, cât şi Cezar Petrescu am căutat să-l demonetizăm ridiculizându-i chiar sistemul estetic. Pasiunile exagerează. Ne atacam, dar vorbeam când ne întâlneam. Mihail Dragomirescu era dezarmant. După ani de zile m-am pomenit la redacţia noastră cu vizita simpaticului adversar. Îmi aducea eseul său „Puterea cuvântului lui Isus", care desminţea tot ce scrisese împotriva curentului gândirist. Spre satisfacţia sa, l-am publicat în fruntea revistei. Eseul era un capitol dintr-o carte cu acelaşi titlu". În continuarea apare tăiat îndelung, fără a fi înlocuit un fragment mai amplu: Am citit manuscrisul care, până azi, tot manuscris a rămas. Mihail Dragomirescu aplicând metoda comparativă a lui Chateaubriand din „Geniul creştinismului", demonstrează supra-genialitatea înţelepciunii lui Isus, raportată la maximele morale ale celor mai mari gânditori în frunte cu Goethe. E tot ce a scris dânsul mai logic şi mai concis". (A se compara cu V1, p. 102 ş.u.)

BIBLIOGRAFIE:

ANANIA Valeriu, 1995, *Rotonda plopilor aprinşi*. Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Florile Dalbe.

ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, 1994, KGB – *Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura ALL.

CRAINIC, Nichifor, 1991, *Zile albe, zile negre. Memorii*, Bucureşti, Casa editorială *Gândirea*.

HÂNCU Dumitru, *Tudor Arghezi, Scrisori din închisoare*, în *Ziarul Financiar*, 23-10-2002.

RĂDULESCU-ZONER Ş., BUŞE D., MARINESCU B., 2002, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, Bucureşti, Editura Cavallioti.

RYBACKI, Karyn C.; RYBACKI Donald J., 2004, *O introducere în arta argumentării*, Bucureşti, Editura Polirom.

SIMION, Eugen, 2002, *Genurile biograficului*, Bucureşti, Univers enciclopedic.

TEODORESCU, Gheorghe, 2000, *Putere, autoritate şi comunicare politică*, Bucureşti, Editura Nemira.

Bibliografie în format digital:

http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii2/d563-684.pdf

SELF-CENSORSHIP MEMOIRISM. THE CASE OF NICHIFOR CRAINIC
(Abstract)

Key-words: *Romanian literature, memoirism, censorship, self-censorship*

The article analyses the memoirs of Nichifor Crainic entitled Zile albe, zile negre. Memorii (Light days, dark days. Memoirs), published in 1991 at "Gândirea" Publishing House Bucharest. The author considers that there were two variants of the memoirs, the first dating from the period of the political prosecution before condemnation, and the second "revised" after the release from prison, and the analysis is focused on their comparison, especially as regards the content. The article highlights excerpts from the two variants, revealing the mechanism of self-censorship in the second variant, attitude determined by the rigours of the totalitarian regime

OBSERVAȚII ASUPRA METAFOREI ARGHEZIENE

Livius Petru BERCEA

DEX (vezi s.v.) defineşte metafora ca fiind „figura de stil rezultată dintr-o comparație subînțeleasă prin substituirea cuvântului-obiect de comparație cu cuvântul-imagine”. În literatura română de specialitate există definiții şi interpretări ale acestui trop care trebuie să fie luate în considerare, diferențele de concepție între ele nefiind fundamentale.

Tudor Vianu consideră că „Metafora este rezultatul exprimat al unei comparații subînțelese” (**1**). Textul pe care îl reproducem în continuare este o explicație detaliată a opțiunii lui T. Vianu pentru apropierea evidentă dintre cei doi tropi: „Termenul metaforic care se substituie celui propriu este în parte identic cu acesta din urmă, şi în parte deosebit de el. Dacă ar fi identitate absolută între cei doi termeni, n-ar putea exista niciun motiv aparent care să ne facă a prefera pe unul din ei celuilalt. Dacă ar fi completă eterogenie între cei doi termeni, n-ar fi cu putință apropierea lor. Dacă posibilitatea îmbinării acestor doi termeni deosebiți există totuşi, aici este un semn că alți termeni, rămaşi neexprimați, mijlocesc şi impun apropierea. Metafora are deci o structură adâncă, vrednică a fi cercetată” (**2**).

Preocupat, într-o carte dedicată special acestui trop, (**3**) de găsirea unei ieşiri din impasul definițiilor – şablon, impuse în cercetarea stilistică românească de ani de zile, Eugen Dorcescu surprinde, de fapt ineditul oricărei figuri de stil, care, cu excepția celor banale şi uşor decodabile, e rezultatul unei asocieri care de cele mai multe ori depăşeşte logica obişnuită: „Nu ne-am propus o reformulare sau o reinterpretare a definiției metaforei. În ce ne

priveşte, suntem de acord cu opiniile care aşază la originea metaforei o comparaţie. Cum această concepţie, prin vulgarizare, a ajuns să facă din metaforă un fel de silogism trunchiat („o comparaţie căreia îi lipseşte un termen”), punându-i ca suport o căutare premeditată de asemănări şi prezentând-o apoi ca pe o exhibiţie retorică, am adăuga, după alţii, că metafora se sprijină nu pe o comparaţie constituită ca atare, ci pe o asociere (sau comparare) obscură, adesea abisală şi fulgerătoare, săvârşită de intuiţie între lucruri care nu trebuie să aibă din punct de vedere al logicii curente, ceva comun, şi că esenţială nu este, deci, apropierea, ci substituirea celor două realităţi. Comparaţia este, în mod evident, mai «intelectuală», mai precisă decât metafora” (**4**). Stilisticianul va face diferenţieri clare între cei doi tropi într-un volum ulterior: „În concepţia noastră, metafora este expresia lingvistică a unei identificări ontologice. Comparaţia – cu care metafora a fost permanent (şi până la un punct pe drept cuvânt) asociată – este expresia lingvistică a unui paralelism ontologic” (**5**).

Gh. N. Dragomirescu, în cunoscuta enciclopedie dedicată tropilor, defineşte metafora ca „figura de stil care constă în denumirea «obiectului» (lucru, fiinţă, acţiune) cu un cuvânt impropriu, şi anume cu numele altui «obiect» asemănător, folosit nu ca nume (sinonim), ci ca imagine care să evoce obiectul asemănat (comparat)” (**6**).

Trebuie reţinute, aşadar, diferenţierile de nuanţă între definiţii, care au, uneori, repercusiuni în analiza stilistică a tropului.

O nouă definiţie pentru metaforă ni se pare superfluă. Credem însă că ea, ca figură de stil, indiferent de realizarea morfo-sintactică, trebuie să fie considerată drept un sistem lexico-gramatical de *raportare* a unei realităţi la alta, cu care „se învecinează” printr-un sem comun, raportare având drept finalitate acceptarea de către ambii poli ai actului de comunicare (emiţător şi receptor) a unei relaţii bazate pe interferenţe seman-

tice. Altfel, aşa-zisa „decodare” n-ar fi posibilă, nici realizabilă. Am întrebuinţat aici verbul *a raporta* cu accepţia de „a stabili un raport între două sau mai multe noţiuni; a face legătura cu ceva; a se referi” (DEX, s.v.) sau, pentru un posibil echilibru „matematic” al acestui trop, „a găsi valoarea pe care o are o mărime, când a doua mărime are o valoare egală cu unitatea” (DEX, *ibidem*). O cercetare semantică a relaţiei metaforice din această perspectivă se impune cu necesitate, întrucât „unitatea”, din definiţia pe care am încercat-o mai sus, cred că este reprezentată de ceea ce în mod curent lingviştii numesc „sem comun”, care contribuie fundamental la apropierea semantică a unor termeni (prezenţi sau nu!) în cadrul ecuaţiei metaforice.

O cercetare a metaforei în poezia lui Tudor Arghezi ar umple cu uşurinţă paginile unei cărţi. Or, materialul oferit cu generozitate de textul arghezian, a făcut doar obiectul unor cercetări parţiale (**7**); nici investigaţia noastră nu are pretenţia (nici posibilitatea) epuizării subiectului. Ea urmăreşte, mai mult expozitiv şi, după cum se va vedea, minimal, structurile fundamentale ale tropului, atât în plan formal, cât şi semantic, cu specificarea că am selectat, privitor la aspectul semantic al raportului metaforic, doar trei direcţii esenţiale şi bine evidenţiate la Arghezi: metafora insului uman, metafora divinităţii şi metafora actului de creaţie.

Din perspectivă strict formală, ca expresie a unei apropieri sau raportări a unei realităţi la alta (printr-un sem comun), metafora presupune existenţa a două tipuri (fără îndoială, cunoscute) de realizări concrete:

I. **Metafora coalescentă** sau **explicită**, cu ambii termeni (propriu şi figurat) prezenţi în context; „decodarea” unui asemenea raport metaforic e uşor de realizat, întrucât, de cele mai multe ori, contextul conţine şi oferă indiciile necesare pentru stabilirea semului comun, chiar dacă el lipseşte. Acest tip de metaforă, preponderent substantivală, poate îmbrăca următoarele raporturi sintactice între termeni (**8**):

1. ***Metafora – atribut***, ca raport sintactic dintre două substantive sau dintre un pronume şi un substantiv dintre care cel de-al doilea are valoare de atribut, fie în cazul genitiv: *Luntre-a visului*, vioaie (I, 27); Ci te-am lăsat să-l încâlceşti în spini/ *Fuiorul vieții* tale de mătasă (III, 14); Din fântână bate-n soare / *Biciul* rece-*al apei* vii (III, 9); Subt *al cerurilor arc* (III, 9), fie în cazul acuzativ: Pe cobiliță, *funii* lungi *de stele* / Nu ar fi fost pe umerii mei grele (II, 210), *Abur de aur, spumă de lumină* / Culese dimineața din grădină (II, 210); *drojdii de rouă* (II, 8); Căci somnul tău nu trebuia să-nnece / *Sufletul* meu *de piscuri* mari de piatră (III, 14); Câmpia scoate-n brazdă *bijuterii de rouă* (I, 122); Cu sânii tari, cu *coapsa* fină / *De alăută* florentină (I, 22).

2. ***Metafora – apoziție,*** superioară, din perspectiva raportului de identitate, celei atributive propriu-zise, deoarece apoziția presupune, atât sintactic, cât şi semantic, identitatea termenilor. Raportul sintactic nu mai e de subordonare, ci de echivalență: Bălaie, subțire, ea-şi ține deschis / Pe lespede *trupul, defunct paradis* (I, 221); Eu, *Doamne,* le-am primit şi mă supun / *Stăpâne* drag... (II, 213); *Pleoapele, frunze*, cad în asfințit (II, 229); Şi *crucile*-au intrat în sat, / *Viori* de lemn... (II, 260).

3. ***Metafora – nume predicativ****: Gura* ta sub firişoare-*i / Pafta* cu mărgăritare (I, 208); *Rada-i un măceş* cu ghimpi fierbinți (I, 234); Vrei *tu să fii pământul* meu? (II, 58); Că *sufletul e-o sabie* lucioasă (I, 84); *Statuia* zveltă şi-*nsemnând*, se pare, / *Iubire, tinerețe* sau *credință* (I, 12); Tot *sufletu-i un clopot* mişcat în vânt pe toarte (I, 161); *Ea e hrisovul* vostru cel dintâi (I, 9); *Sufletul meu e câine* credincios (II, 187); *Oraşele-s bulgări şi gheme*, / *Ghitare* adânci de blesteme (I, 31); *Omul era* bolnava şi palida *maimuță* (I, 51).

4. ***Metafora – complement***, raport sintactic mai puțin propriu poeziei argheziene, care presupune întotdeauna „intermedieri" explicative: Peste zare, uriaşă, / *Creasta-şi suie un*

hotel (I, 21); *Noaptea întinde scoarțe, plocate şi covoare* (I, 88); *Luna-şi aşază ciobul* pe moşie (I, 50*); Drept pleoape*, *foi adânci de trandafiri* (I, 81).

E uşor de observat că, în aproape toate exemplele de mai sus (vezi I, 1 – 4), la realizarea raportului metaforic „iau parte" şi celelalte lexeme contextuale, sub forma grefelor sau a inducțiilor (**9**), ceea ce validează expresia lui Tudor Vianu că „metafora are o structură adâncă, vrednică a fi cercetată".

Metafora coalescentă se concretizează mai cu seamă sub forma celei *substantivale,* ale cărei realizări sintactice le-am precizat mai sus. Varietatea posibilităților combinatorii (vezi şi partea dedicată *structurii semantice* a metaforei) ne obligă să inserăm şi alte exemple: Cu tunetul se prăbuşiră şi norii / În *încăperea universului* închis (I, 33); *Steagul nopții* desfăşat cu stele / Acoperea faptele mele (I, 24); Cu *porți de neguri* (II, 169); *Catapulta furtunii* / Bătea *cetatea cerului* şi-a lunii (I, 227); În tot *cerul, dat cămaşă*, / A-mbrăcat azurul el (I, 21); ...toată *casa / Se strânge coşciug* (II, 232).

Mai puțin frecventă e *metafora verbală*, prezența ei fiind de obicei personificatoare. Termenul presupus a sta la baza raportului comparativ inițial, generator ulterior al relației metaforice, este aproape întotdeauna *insul uman*, acțiunea exprimată de verb e specific umană, dar e atribuită unui „obiect" non-uman. Această metaforă există fie în formă simplă, când verbul singur realizează transferul: Clipa *trăieşte*, veacurile *mor* (II, 20); Te-aud vântule că *ari / Săpând* gropi în cimitire (II, 242); Fărăndoială râul / Îşi *lasă pleoapa-n jos* (I, 78); Astăzi soarele, prin ceață, */ S-a născut* din haos mort (I, 76); Te alinți cu zări ce *mint* (I, 64); Clopotele-*au ostenit* (I, 66), fie ca o metaforă complexă, în care alți termeni prezenți în context conferă verbului proprietăți personificatoare. De pildă, în versurile: La subsuoară, vântul duce-un şal / De frunze galbene-n furtună (II, 204), singur verbul *duce* nu exprimă o acțiune strict (exclusiv) umană;

la personificarea acțiunii contribuie atât locuțiunea adverbială *la subsuoară*, cât şi substantivul *şal,* „atribute” specific umane. De asemenea, într-un vers ca: Norilor, copacii le urzesc brocarte (I, 45), chiar dacă verbul *urzesc* redă o acțiune umană, abia ultimul termen al versului, substantivul *brocarte*, ajută la decodarea corectă şi completă a metaforei şi la stabilirea calității ei personificatoare.

II. **Metafora implicită sau implicată** este alcătuită doar dintr-un termen, cel *figurat,* ecuația (respectiv corespondența sau raportarea unei realități la alta) fiind trunchiată astfel şi urmând a se realiza şi a fi decodată cu preponderență de către receptorul imaginii, adică de către destinatarul textului. În această situație, contextul poate fi relevant, chiar dacă trebuie să apelăm la unul larg, adeseori la întregul text poetic. Acest tip de metaforă e foarte frecvent, iar exemplele care urmează prezintă doar contextul imediat, fără referiri semantice mai largi, care interesează doar semantismul figurii.

Prima condiție pentru „decodarea” unei metafore implicite este „acordarea” receptorului la sistemul de raportări şi transferuri semantice al autorului. Luat strict denotativ, un text poetic precum: Şi porunceşte a cădea pământul / De pe lumina ochilor-ne moartă (I, 165) ar putea, eventual, oferi, pentru un comentariu al stilului, epitetul nonconformist semantic: lumina... *moartă* şi un dativ posesiv: *-ne* cu expresivitate sporită în context: *ochilor-ne.* Elementul esențial al acestui context (aici minimal) este însă metafora *pământul* pentru „orbire”, „imposibilitate de cunoaştere”, „izolare”, rezultată din relația posibilă dintre *pământ* şi *opacitate, orbire,* prin intermediul semului comun cu valoare negativă „mat”. *Pământul* nu devine, deci, o metaforă imediat perceptibilă (deşi „decodarea” e relativ uşoară), trimiterile fiind mult mai profunde, inclusiv la textul biblic (**10**). Într-un alt context cum este: Şi să se-ndoaie-n

pipăitul meu / De chinul dulce dat de Dumnezeu, / Care-a trecut prin mine şi te umple (I, 81), *chinul* (dulce) – a se remarca oximoronul care augmentează şi „finalizează” sensul şi valoarea tropului – este metafora efortului creator însoţit de bucuria realizării unei opere perfecte. Trebuie remarcat şi faptul că harul divin este cel care guvernează, dintru început, actul de creaţie. Dumnezeu este prin excelenţă creator şi transmite puteri demiurgice omului. Tot metafore relativ uşor decodabile se află în versurile: Ochii strânşi în coji de fier / Dau o boabă tremurată (I, 93), unde *coji de fier* semnifică „pleoapele”, iar *boabă* este „lacrima”. Simpla apropiere, deşi evidentă, nu e suficientă. La „definitivarea” figurii contribuie substanţial şi participiul *strânşi* (care pare a anticipa „duritatea” epitetului *de fier* din componenţa metaforei deja citate), precum şi *tremurată*, semnificând o calitate a plânsului.

Iată, în continuare, o serie de metafore implicite, cu „iz” arghezian: Îmi creşte-n suflet iarăşi o *strună de vioară* (I, 122); Ieri a plecat *o barcă*, azi alte *bărci* plecară (I, 84), unde *barcă* = „zi”; O casă-şi lasă *pleoapa* (I, 30); Şi *sângele,* din vii şi din castani / Pe faţa ruginie a undelor s-a prins (I, 17), unde *sângele* = „frunzele roşii (uscate), autumnale ale vegetaţiei, reflectate sau căzute în apă”; Neştiuta *miere*-a buruienii (II, 94); *Snopi de ochi galbeni cu gene de lapte* (I, 210) = „buchete de flori”.

Am considerat mai util ca, în locul „fărâmiţării” investigaţiei stilistice în tot felul de „clase” mai mult sau mai puţin semnificative, să sesizăm trei direcţii fundamentale pe care le urmează raportul metaforic, în poezia argheziană. Ele sunt constante şi oferă cercetătorului şansa unor comentarii detaliate, cu repercusiuni inclusiv în poetica lui Tudor Arghezi.

A. În general, Tudor Arghezi realizează metafora ***insului uman*** (a fiinţei) apelând la atributele sale fundamentale care vor constitui baza transferului metaforic. Termenii figuraţi sunt

selectați din cele mai diverse câmpuri semantice: vegetal, animal, piric, obiecte, cultură. Nu întotdeauna ființa umană reprezintă în întregime polul A (de pornire) al metaforei, ca în exemplele: *Eu sunt acel pe care l-am visat* (I, 143); *În mine se deşteaptă o-ntreagă omenire* (I, 138*)*; *Sunt înger, sunt şi diavol şi fiară* şi-alte-asemeni (I, 128); Cu templul în spinare, cărui *slujesc de treaptă* (I, 184); *Tâlhar de ceruri*, îmi făcui solia / Să-ți jefuiesc cu vulturii Tăria (I, 25); *Un greiere de om* (II, 50); *Copacu*-ntreg trăsare şi se-ndoaie (I, 53), unde *copac*= om; Din veşnicia ta *nu sunt măcar un ceas* (I, 48); de multe ori, ea este reprezentată de constituenții săi semnificativi: **suflet**: *Sufletul mi-e un leagăn de păpuşi* (II, 172); Tot *sufletu-i un clopot* mişcat în vânt pe toarte (I, 161); *Sufletul meu e câine credincios* (II, 187*); Sufletul meu de piscuri mari de piatră* (III, 14); *Fereastra sufletului*, zăvorâtă bine (I, 33) sau ***inimă***, într-un şir metaforic angrenând termeni diverşi, dar având în comun însemnele ruralului: Inima mi-e drumul cu ploile, / Mi-e drumul cu praful şi oile, / Drumul sterp dintre copaci, / Mi-e via strâmbă pe haraci, / Mi-e satul cu câinii, mi-e bătătura, / Cenuşa din brazde şi arătura (I, 187). Amănuntele anatomice fac parte uneori din structura relației metaforice: *Sâmburii sânului* (II, 62); *..jugul brațelor* tale (II, 60); *Drept pleoape, foi* adânci *de trandafiri* (I, 81); *Povară mi-e mintea*, ca tuciul (I, 84); Cu *ochii, râpi de umbră...* (I, 98); *Plânsele lacrimi sunt mărgăritare moarte* (II, 158); *Pleoapele, frunze*, cad în asfințit (II, 229).

Din această perspectivă, ar fi binevenit un comentariu detaliat asupra unui psalm arghezian (**11**). Ne vom limita, fără a transcrie în întregime textul, la câteva observații. Raportul semantic de la care porneşte acest *Psalm* (I, 36-37) este „ecuația” *eu* (ființă umană) = *copac*. De aici, o permanentă întrepătrundere a atributelor şi determinantelor verbale, specifice fie eu-lui, fie domeniului vegetal (copac). Prima strofă stabileşte relația de bază între termeni: Tare sunt singur, Doamne, şi

pieziş! /Copac pribeag, uitat în câmpie, / Cu fruct amar şi cu frunziş / Țepos şi aspru-n îndârjire vie. De la specificarea trăsăturii generale *singur*, care poate fi proprie atât *ființei*, cât şi *copacului*, exprimarea „glisează" între cei doi poli ai raportului metaforic. Rețin atenția ca proprii ființei umane (dar...alăturate textual lui copac) „atribute" ca: *pribeag, uitat, aspru, îndârjire, crâmpeie mici de gingăşie, rostul meu*, *mă muncesc, sânger*, vegetalul fiind reprezentat de: *copac, în câmpie, fruct (amar), frunziş (țepos), pomilor de rod, nectare roze de dulceață, aroma primei agurizi, coajă, ramurile-ntinse, a fi-nflorit, a rodi, rădăcini*. Transferurile semantice între cele două realități sunt permanente, încă o dovadă a faptului că metafora nu este un raport de circumstanță, ci unul de adâncime. Aceeaşi relație: *ins – copac* se învederează, complexă, tot într-un *Psalm* (I, 163) asemănător celui citat, ca idee generatoare a textului. În căutarea divinității, omul a făcut eforturi inimaginabile: Ca să te-ating, târâş pe rădăcină, / De zeci de ori am dat câte-o tulpină, / În câmp, în dâmb, în râpi şi-n pisc, / Viu când mă urc, şi trist când iar mă isc.

Ultima strofă a psalmului reface unitatea semantică a metaforei, readucând pe prim plan atributele ființei umane: M-aş umili acum şi m-aş ruga: / Întoarce-mă de sus, din calea mea. / Mută-mi din ceață mâna ce-au strivit-o munții / Şi, adunată, du-mi-o-n dreptul frunții.

B. Dialogul permanent cu ***divinitatea*** este generatorul unor metafore uşor recognoscibile ca purtând pecetea inventivității asociative argheziene. Dumnezeu e văzut, în primul rând, drept *creator*: Tu ştii că destinul e grav / În pensula *marelui zugrav* (I, 83); În care loc, cu pila ta de *faur* / Ți-ascuți tu fierăstrăul de cristal? (II, 155); Mâhnita lume te alese *Tată* (II, 193). El este cel din care purced toate, generatorul bucuriilor şi mângâierilor: Doamne, *izvorul* meu şi *cântecele* mele, / *Nădejdea* mea şi *truda* mea! (I, 68). Divinitatea este fie țelul către care se îndreaptă

căutările: ...eşti *şoimul* meu cel căutat // Eşti *visul* meu din toate cel frumos (I, 62), fie atotstăpânitorul: Eu, Doamne, le-am primit şi mă supun, */ Stăpâne* drag... (II, 213). Nu de puține ori, metafora îmbracă forma exprimărilor asemănătoare cuvântului biblic: De zeci de vieți îl cheamă / Pe cel fără vârstă, fără țărm, fără vamă (II, 209), Nouă ne-a stat întotdeauna paza / Celui ce face noaptea şi amiaza (II, 250).

C. Una dintre cele mai importante componente ale poeziei argheziene este permanenta invocare a ***efortului creator***. Creația implică, de cele mai multe ori, harul divin şi este într-o strânsă legătură cu elemente ale cosmosului: Ştiu că steaua noastră, ageră-n Tărie, / Creşte şi aşteaptă-n scripcă s-o scobor (I, 18); Pe şesul negru, cu lumini de ceară, / Pot frământa din tină şi scuipat / Un nou Adam... (I, 134). Nu este de neglijat „apelul" la componentele culturii: Plângeri de viori şi fluier cad în lac mărgăritar (I, 104); Orişicum, lăuta ştie să grăiască (I, 18); Ea e hrisovul vostru cel dintâi (I, 9). Această direcție metaforizantă trebuie neapărat completată cu exemple care ilustrează migala şi meşteşugul, întrucât lucrul cu cuvintele presupune delicatețe şi dificultate: Tu-ți pui gândul pe atlazuri. // Faci cu acul fir de perle (I, 64); Nici acum nu ştiu s-aleg: / Meşteşug a fost sau zbeg? (III, 8).

Aceste succinte considerații, alăturate bogăției de material pe care o oferă poezia argheziană, pretind şi certifică o investigare a textului poetic din această perspectivă.

NOTE

1. Tudor Vianu, *Problemele metaforei*, în *Studii de stilistică*, Bucureşti, EDP, 1968, p. 302
2. *Ibidem.*
3. Eugen Dorcescu, *Metafora poetică*, Bucureşti, ECR, 1975.
4. Eugen Dorcescu, *op. cit*, p. 6.

5. *Limbaj poetic şi versificaţie în secolul al XIX-lea. Metafora*, Timişoara, Tipografia Universităţii, 1979, p. 5.

6. Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil,* Bucureşti, EŞE, 1975, p. 156.

7. V. studiile semnate de T. Vianu, Ş. Cioculescu, E. Dorcescu, Al. Bojin (nerelevant ca idee), A. Goci, Emilia Parpală.

8. Citatele sunt din seria de *Scrieri* (volumele I – IV, 1962). În text, se face trimitere la numărul volumului, urmat de pagină.

9. V. şi Eugen Dorcescu, *Structuri metaforice complexe în poezia lui Tudor Arghezi*, în vol. *Metafora poetică* (vezi nota 3), p. 124 – 130.

10. *Evanghelia după Matei*, ***9,*** *27 – 31*.

11. Comentarii parţiale la Eugen Dorcescu, *op. cit*., p. 126 – 127.

ON ARGHEZI'S METAPHOR

(Abstract)

Key-words: *literature, metaphor, metaphors of the human individual and of divinity*

The study dedicated to the metaphor in Tudor Arghezi's poetry is structured on two levels. The first level reviews the typology of the metaphor, with examples from Arghezi's poetry, whereas the second level contains the analysis of the specific types of metaphor in the work of Tudor Arghezi: the metaphor of the human individual (of the being), of divinity and of the creative effort.

ETIMOLOGIA TERMENULUI RUSESC *PROSAK*

Dr. phil. Johann BETTISCH

Numărul cuvintelor cu originea învăluită in neguri devine din ce în ce mai mic, pe măsură ce etimologia si istoria evoluției lor se limpezeşte. Pentru cazul de față voi utiliza un cuvânt din expresia rusească *popast' v prosak* care se traduce prin „*a da de bucluc, de necaz, a o încurca rău de tot*”. Termenul *prosak* din expresia dată a rămas până acum neexplicat, deşi încercările s-au ținut lanț. În afară de prezența sa în această unitate frazeologică cuvântul *prosak* nu este asociat cu nici un alt cuvânt al limbii. M.Vasmer menționează in dictionarul său etimologic că Maximov deduce *prosak* din cuvântul cu aceeaşi formă, dar desemnând un dispozitiv de răsucit frânghii, presupunând că ceva/cineva care cade între firele puternic tensionate ale dispozitivului este deteriorat sau vătămat de maşină; deci dă de bucluc. Greu de crezut. Vasmer însuşi încearcă să-l apropie de cuvântul *prosit'* a cere, pentru că dacă omul a ajunsi să ceară, inseamnă că este la necaz. Părerea noastră nu confirmă nici soluțiile date, nici etimologia multiplă a cuvântului.

În căutarea unei explicații mai verosimile, credem că ar trebui pornit de la singurul cuvânt cu care *prosak* este asociat, anume *popast'*, a cădea, a nimeri, a ajunge undeva înăuntru de unde nu există scăpare. Rezultă că *popast'* trebuie să denote ceva în care se poate „cădea”, „nimeri” sau „ajunge”. În fondul propriu al limbii ruse nu auf fost identificate cuvinte cu sens adecvat şi apropiate fonetic, de aceea urmează a se verifica dacă nu putea să fi fost preluat dintr-o altă limbă. Precizăm că de

limba literară expresia a fost preluată pe la începutul perioadei moderne din graiuri, unde termenul a ajuns într-o perioadă istorică mai veche. Într-o asemenea optică se află la îndemână prezumția că *prosak* ar putea proveni – în condiții lingvistice şi sociale adecvate – din cuvântul german *Brotsack* „sac penru pîine, traistă”. Cuvântul nu provine, evident, din limbajul îngrijit al nobilimii, ci din cel al oamenilor care păzesc vite, lucrează pe câmp, în pădure, ateliere sau la construcții si care în timpul zilei mănâncă din traistă, deoarece acasă se întorc doar seara. Este vorba ce oameni care nu cunos germana literară ci vorbesc dialecte. Or, într-un asemena caz [*b*] inițial îşi pierde sonoritatea, devine [*p*], [*t*] după [o] lungit de accent se aude slab, iar ca urmare a acestor fenomene in dialect cuvântul sună [*pró*^{t}*sak*], ceaa ce poate fi auzit de un nevorbitor al germanei ca [*prosak*].

Ca fapt colateral meționez că *Brot* inseamnă „pâine”, dar în asociere cu alți termeni desemnează un fel de masă, precizată de determinantul pus mereu în stânga: *Abendbrot,* „seară+pâine”, adică pâinea, masa de seară, „cina”, *Brotzeit,* „pâine+timp”, „timpul gustării” sau *Brotkammer*, „pâine+cămară”, camera de alimente, provizii”. Astfel nici *Brotsack* nu semnifică doar traistă cu pâine, ci şi traistă cu mâncare, în general. Sensul cuvântului s-a extins însâ metonimic de la obiectul denumit inițial, traistă, adică un receptacol, şi la conținutul acestui receptacol, însemnând de acuma nu numai „traistă” ci şi „merinde”, după cum rezultă din formularea [*ta prótsack ríxta*] „a pregăti gustarea” de dus la cîmp, la lucru la şcoală etc., chiar dacă această mâncare nu va fi dusă într-o traistă, ci într-o servietă sau învelită intrun şervet va fi purtată sub braț. Termenul persita in diferitele graiuri şvăbeşti, ca de pildă in cel din Lovrin, încă din vremea colonizarea Banatului cu populații aduse din Verstul Germaniei; tot din acea sursă cuvântul putea

ajunge şi în Rusia prin meseriaşii nemţi are şi-au găsit de lucru acolo in perioade contactelor mai intense ale acestui stat cu Europa occidentală, întărite prin politica lui Petru I.

În *Brotsack* > *prosak* deci – merinde, mîncare sau/şi receptacolul in care se află, traista pleacă de acasă plină, se întoarece goală. Ce a fost înauntru - nu mai există. S-a mâncat. În ce dificultate sau necaz mai mare poate cădea ceva sau cineva, în afară de a fi desfiinţat, mîncat, la propriu sau nu? Şi acolo nu intră de bună voie şi nesilit nimeni, acolo „se cade" înăuntru din greşală sau sub influenţe externe. Rusa foloseşte frecvent verbul a cădea asociat cu situaţii supărătoare: *popast' v zasadu* „a cădea într-o ambuscadă", *popast' v okruženue* „a cădea in încercuire, *popast' v bedu* „a cădea într-o nenorocire, a intra la apă" etc., în care expresii substantivul la acuzativ a fost înlocuit la un moment dat cu *prosak* din motive stilistice, deoarece acest termen accentua registrul negativ al celorlalte noţiuni apropiate ca gen, le ridica gradul de generalitate, dar le putea oferi în plus – ce puţin astăzi i se poate atribui unde este cazul – şi o nuaţă uşor ironică. Trecerea accentului de pe silaba înîi în cuvîntul de origine (în compusle germane cuvântul de bază care stă in dreapta de regulă pierde accentul în favoarea determinantului care se aglutinează în stânga) pe silaba a doua a cuvîntului împrumutat: *Brótsack* > *prosák* pare a fi o normă în limba rusă, penru că şi la împrumuturi ulterioare procedeul este analogic:

Germană	**Rusă**	**Semnificaţie**
Blóckhaus	[*blokgáuz*]	blochaus
Bútterbrot	[*buterbród*]	pâine cu unt
K<u>u</u>rort	[*kurórt*]	staţiune balneară
M<u>a</u>ßstab	[*masştáb*]	scară topografică
Rúcksack	[*rjuksák*]	raniţă, rucsac
Schl<u>a</u>gbaum	[*şlagbáum*]	barieră

În conluzie: ipoteza că termenul german *Brotsack* poate fi etimonul cuvântului rusesc *prosak* cu etimologie până acum neclarificată ni se pare corectă şi acceptabilă.

ZUSAMMENFASSUNG

Dar Wort *prosak* des russischen Ausdrucks *popast' v prosak „in Teufels Küche zu geraten"* hatte bislang keine solide etymologische Erklärung. Der Autor beweist im obigen Beitrag, dass und wieso mittels komplizierten sozialen und sprachlichen Faktizitäten das besagte Wort vom deutschen Termin Brotsack ab-stammt.

ETYMOLOGY OF THE RUSSIAN WORD *PROSAK*
(Abstract)

Key-words: *general linguistics, etymology, German-Russian correlations*

The study aims at clarifying the etymology of the Russian word *prosak* in the Russian set phrase *popast v prosak*, meaning "to get in trouble, to be at a great loss". The etymology of the word remained unexplained. The author connects it with the German word *Brotsack* "sack for bread, bag". Arguments are brought under the form of semantics and phonetics facts, especially stress, which makes the author consider the etymology he forwarded as being correct and acceptable.

PROPOZIȚIILE IMBRICATE

Mirela-Ioana BORCHIN

Propozițiile imbricate sunt produsul unui „accident” sintactic, manifestat ca împletire a subordonatei cu regenta. Aparent, imbricarea ar trebui să fie luată în discuție pe tema relațiilor sintactice din frază, din moment ce fenomenul caracterizează interferența semantică şi structurală dintre propoziții care dezvoltă un raport de supra-, respectiv de subordonare una față de cealaltă, afectând, în principal, operația de delimitare a regentei de subordonată. În egală măsură însă, legătura foarte strânsă dintre două propoziții succesive, ca efect al ieşirii din tiparele uzuale de îmbinare a propozițiilor în frază, poate fi privită şi ca modalitate atipică de construire a frazei în limba română. Cu această ultimă accepțiune, imbricarea a şi fost introdusă de gramatica în vigoare în rândul modalităților de construcție a frazei româneşti, alături de elipsă, repetiție, detaşare, anacolut etc., de fapt în categoria devierilor de la regulile fundamentale de alcătuire a celei mai complexe unități sintactice.

Deşi fenomenul imbricării este vechi, având o considerabilă răspândire atât în varianta orală, cât şi în cea scrisă a limbii române, studiul acestuia pare a fi de dată recentă în sintaxa românească. Autorii GLR3 au tratat imbricarea într-un capitol special, în volumul al II – lea, consacrat enunțului. Cu toate că salutăm această inițiativă, suntem de părere că teoria imbricării este, în acest moment, încă săracă şi ambiguă, motiv pentru care stârneşte semne de întrebare şi se pretează la completări, la clarificări şi nuanțări etc., care să permită dezvoltarea subiectului.

Indiferent de unghiul din care am aborda-o, imbricarea rămâne o problemă de generare a unor unități sintactice distincte, pe care le vom numi **propoziții imbricate**.

Prin felul cum am conceput acest articol, intenționăm să supunem atenției posibilitatea de îmbogățire a inventarului structurilor sintactice care răspund constrângerilor cuprinse în definiția propusă de GLR3. Vom evita să aducem amendamente la ceea ce s-a conturat deja ca o contribuție esențială la o teorie a imbricării în sintaxa românească, ci, problematizând pe marginea anumitor anumite aspecte deviante din structura frazei româneşti, vom încerca să sugerăm anumite deschideri pe care le suscită acest fapt lingvistic.

Abordarea academică a imbricării se concentrează pe includerea acesteia în rândul tehnicilor consacrate de frazare în limba română[1]. Noutatea temei se conjugă astfel cu noutatea lărgirii sferei de interes sintactic, fapt ce se cuvine a fi nu doar a fi semnalat, ci şi apreciat pozitiv.

În esență, specificul imbricării „rezultă din apartenența dublă (mai rar, multiplă) a unui component sau a unui grup de componente la fiecare dintre structurile parțial suprapuse, în cadrul cărora se angajează în relații distincte cu alte componente, ocupând poziții sintactice diferite."[2]

Atât noțiunea de *imbricare*, cât şi aria de incidență a termenului sunt insuficient lămurite.

„Termenul de *imbricare,* provenit din verbul *a imbrica* (< fr. *imbriquer*), cu sensul *îmbinare (prin acoperire parțială) a țiglelor (şindrilelor) de pe un acoperiş, a solzilor unui peşte sau a penajului unei păsări*, a fost puțin folosit în literatura de specialitate, dar este sugestiv pentru construcția frastică specifică de împletire sau de întrepătrundere a structurii propoziției subordonate cu cea a propoziției regente."[3]

---

[1] p. 772-775.
[2] Ibidem, p. 772.
[3] Ibidem.

Deşi se admite existenţa a multiple variante de imbricare, autorii GLR3 se limitează la ilustrarea a trei situaţii în care se recunoaşte manifestarea acestui fenomen:

1. ***cea a structurilor relative, care presupun interferenţa dintre regentă şi subordonată la nivelul conectorului relativ*** (pronume/ adjectiv pronominal relativ/ nehotărât; adverb relativ (Vine omul ***care*** *poate.* → Vine ***cine*** *poate.*/ Vine ***oricine*** *poate.*; Dau premiu elevilor ***care*** *merită.* → *Dau premiu* ***cui/ oricărui*** *elev merit*ă.) sau al adverbului relativ (Vine din locul ***unde*** *l-ai trimis. / Vine* ***de unde*** *l-ai trimis*.; Îmi amintesc felul ***în care*** *îmi zâmbeai. / Îmi amintesc* ***cum*** *îmi zâmbeai* etc.):

„Suprapunerea parţială a structurilor regentei şi ale subordonatei se realizează prin conectorul relativ, component integrat în ambele structuri propoziţionale: în dubla calitate de substitut al nominalului din regentă şi de element introductiv al subordonatei relative libere, care ocupă poziţia sintactică a nominalului suprimat”[4];

2. ***cea a amalgamării mai multor propoziţii aflate în relaţie de dependenţă*** (imbricarea multiplă):

(a) propoziţia subordonată se împleteşte cu două propoziţii regente în relaţie de coordonare, făcând parte din ambele grupuri verbale: **Apreciez şi respect** ***pe oricine*** *munceşte cu seriozitate.*;

(b) propoziţiile subordonate în relaţie de coordonare se împletesc cu o singură propoziţie regentă, integrându-se prin conectorii relativi în structura regentei: „**Îşi amintea** ***de ceea ce*** *văzuse altădată şi, mai ales,* ***de ceea ce*** *făcuse atunci.*” (Gala Galaction, ***De la noi la Cladova***)[5]

3. ***cea a deplasării spre stânga a unui grup sintactic***, care implică trecerea peste un regent verbal:

---

[4] GLR3, vol. II, p. 772-773.

[5] *Ibidem,* p. 774-775, *passim.*

„Împletirea propoziției subordonate cu propoziția regentă se realizează, în cadrul unui enunț bi- sau multipropozițional, prin componentul sau componentele deplasate, care se integrează, cu funcții sintactice diferite, în structura subordonatei şi în structura regentei sau a întregii fraze.”[6]

În general, „deplasarea componentelor din subordonată este legată de prezența în propoziția regentă a unor modalizatori cu predicație:

- verbe impersonale nereflexive şi reflexive: *a trebui, a se părea, a se nimeri, a se dovedi, a se cuveni* etc. : ***Omul*** *trebuie să se adapteze.,* ***Ion*** *se pare că nu ştie lecția., ...* ***Prietenul*** *se cuvine să te ajute.*;
- expresii impersonale: *este bine, este necesar, este important, e greu* etc.: ***Elevul*** *este bine să învețe.,...* ***Rezultatul*** *este greu să fie prevăzut.* ;
- adverbe şi locuțiuni adverbiale predicative: *fireşte, negreşit, bineînțeles, pesemne, probabil, fără îndoială, nici vorbă* etc.:

„*Şi* ***turcii*** *negreşit că se luaseră după ele.*” (G. Galaction, ***La Vulturi***)[7]

Se poate observa că nu doar modalizarea favorizează deplasarea unui component din structura subordonatei spre stânga. Se comportă la fel şi verbele sau expresiile verbale impersonale:

v. şi „ – **Asta** *urmează* **să explici**.” (M. Preda, ***Cel mai iubit dintre pământeni***)

„... **ea** *urma* **să inspire**, **să bea**, **să se hrănească**, **să respire**, **cine ştie**...” (N. Breban, ***Don Juan***)

În rezumat, potrivit autorilor GLR3, ar fi vorba de trei situații tipice de actualizare a imbricării, situații care vor deveni puncte reper pentru luările noastre de poziție:

---

[6] *Ibidem,* p. 775.
[7] GLR3, vol. II, p. 775.

1.a. *apartenența dublă a conectorului relativ la regentă şi subordonată, în condițiile în care forma cazuală a acestuia este impusă de termenul regent din propoziția precedentă, iar funcția sintactică în propoziția căreia îi aparține este cea de subiect*:

„... însă vizitiul răspundea ***cui*** *socotea el de cuviință.*” (M. Sadoveanu, ***Nopțile de Sânziene***)

„Doamne ajută/***Cui*** sărută/Şi prieşte/***Cui*** iubeşte.” (***Apa trece, pietrele rămân – proverbe româneşti***)

„... meşterul pusese un geam alb şi tăiat oval care pare firesc ***cui*** *nu ştia* cum fusese înainte...”

(M. Preda, ***Cel mai iubit dintre pământeni***)

„***Cui*** *nu-i este frică* nu fuge.” (N. Breban, ***Don Juan***)

„Când, în sfârşit, ajunseseră la concluzia că e totuşi bine să rămânem ***câți*** *suntem*, instructorul m-a chemat în fața lor şi, pe un ton neutru, sec, mi-a mai amintit ce sarcină importantă am.” (A. Buzura, ***Vocile nopții***) [8]

Admitem faptul că aceasta este o situație tipică de realizare a imbricării, dar propunem luarea în calcul, în aceşti parametri structurali, a unui alt caz la fel de clar conturat şi de larg răspândit. Într-o situație similară se află:

---

[8] *Ibidem,* p. 208**:** „Pronumele relativ ***cine*** şi compusul său nehotărât la genitiv-dativ sau precedat de prepoziție au forma cazuală / prepozițională a poziției sintactice ocupate față de regentul atributivei (cu excepția nominativului), care poate fi diferită față de cea din AT:

Datoria ***(ori)cui*** *întâlneşte un răufăcător este să-l denunțe.* (cf. ***oricine*** *întâlneşte...*)

Casa ***cui*** *l-a crescut.* (cf. ***cine*** *l-a crescut*)

Ura ***pe /(ori)cine*** *îl contrazicea.*

Relativul din exemplele de mai sus intră simultan în două tipuri de relații sintactice: cu un termen din regentă, care impune forma cazuală a relativului şi cu un termen din subordonată, pe care o introduce şi în care îndeplineşte o funcție sintactică (în exemplele noastre subiect, respectiv complement direct). În asemenea situații avem a face cu fenomenul împletirii subordonatei cu regenta.”

1.b. **atributivele relative introduse prin forme pronominale, care realizează un acord dublu, la stânga şi la dreapta, cu un element din regentă şi cu unul din subordonată**[9]**, devine un argument pentru realizarea imbricării, argument greu de ignorat sau de atacat**:

„Privirea lui se aprinse asupra **spânzurătoarei,** ***al cărei*** **braț** *parcă amenința pe oamenii din groapă." (L. Rebreanu,* ***Pădurea spânzuraților)***

„Se crede că purcede dintr-o **familie** nobilă, ***al cărei*** *ultim* **descendent** *a rămas o mătuşă a lui bătrână*, ***care*** *şade la mahala...*" (Urmuz, *Pagini bizare*)

În asemenea cazuri, relatorul ***care,*** aflat la genitiv, se acordă în gen şi număr cu substantivul determinat din propoziția regentă:

„**Moşia** de care pomenise Achim şi *în ovăzul* ***căreia*** *vroia* să-şi bage caii se afla chiar în capul lotului lor." (M. Preda, ***Moromeții***),

în timp ce articolul posesiv genitival, care însoțeşte pronumele ***care*** în genitiv, se acordă în gen şi număr cu substantivul pe care îl precedă în subordonata AT:

„În sunete asurzitoare de trâmbițe ea îşi încolăcea pe după mijloc un şarpe verde bălțat cu galben, ***al cărui*** **cap** *cu limbi jucăuşe şi-l vâra în gură.*" (V. Voiculescu, ***Zahei orbul***)

---

[9] „Când pronumele relativ ***care*** în genitiv determină un substantiv însoțit de prepoziție, el poate sta fie înainte (cu articolul posesiv), fie după substantivul determinat din cadrul propoziției atributive:

O nouă stâncă se iveşte în drum, ***de pe creştetul căreia*** *îşi dă iarăşi drumul în gol. G.* Bogza, *Cartea Oltului*

Drezina fuge din ce în ce mai repede... pe lângă cantoane ***de a căror ființă*** *n-a bănuit până acum.* Cezar Petrescu, *Scrieri*

Căci sprinten şi înşelătoreste gândul omului, ***pe ale cărui aripi*** *te poartă dorul necontenit*. I. Creangă, *Amintiri*

În toate aceste exemple s-ar fi putut folosi şi forma inversă: *de pe al cărei creştet, de ființa cărora, pe aripile căruia.*" (GLR2, vol. II, p. 275)

„GELU: ... Pe ea n-o apăra legea ***al cărei*** **elogiu** *sublim îl faci?*” (Camil Petrescu, ***Jocul ielelor***)

„... primul drum al doctorului fu la acel fost preşedinte de tribunal, domnul Jurița, ***a cărui*** **adresă** *nu o află prea uşor,* dar avu norocul să-l găsească.” (N. Breban, ***Îngerul de gips***)

Crearea de ambiguități în zona de „acoperire” dintre subordonată şi regentă în asemenea cazuri a fost sesizată în literatura de specialitate ca o consecință a manifestării unui fenomen aberant, pe care nu-l putem numi decât **imbricare**:

„Probleme speciale ridică atributivele introduse prin formele de genitiv *căruia, căreia* şi *cărora,* în care pronumele poate apărea în două poziții. Într-o frază ca: *Era marea cea mare, **ale cărei** talazuri necontenit spală țărmurile,* elementul de relație *ale cărei* apare, firesc, la începutul atributivei. Tipul acesta de atributive permite plasarea pronumelor în interiorul atributivei, creând eventuale dificultăți de segmentare: *În jurul unor continente necunoscute, pe țărmurile **cărora** descoperă statui de regi; Fund de ocean, în adâncimile **căruia** moluşte monstruoase se târăsc pe nisip.* Într-o asemenea exprimare, atributiva înglobează şi substantivul de care este dependent pronumele relativ în genitiv, deoarece *pe țărmurile cărora* şi *în adâncimile căruia* pot fi schimbate în *pe ale căror țărmuri* şi *în ale cărui adâncimi.* Acest tip de atributivă permite şi coordonarea a două sau mai multe propoziții marcate prin elementul de relație şi cu verbul subînțeles: *Țara Făgăraşului trăieşte sub semnul poeziei, **de a cărei** vrajă şi **de a cărei** zămislire nimeni nu rămâne străin.*”[10]

2.a. *dubla supraordonare, respectiv dubla subordonare a unei propoziții față de celelalte două cu care intră în relație*:

„**Nu le păsa** şi **nu intra** în calculele lor ***cine*** n-are ce declara.” (M. Preda, ***Cel mai iubit dintre pământeni***)

---

[10] T. Hristea (coord.), *Sinteze de limba română,* ed. a III – a, Bucureşti, 1984, p. 338.

Fără îndoială că, în asemenea exemple, amalgamarea semantică dintre subordonată şi regente demonstrează o interferenţă a subordonatei cu două propoziţii coordonate. Ca şi în situaţia precedentă, aducem o completare, supunând atenţiei un alt caz tipic de amalgamare semantică şi interferenţă sintactică dintre elemente coordonate şi subordonate:

2.b. **situaţia în care raportul unei propoziţii cu succedenta sa este în acelaşi timp de supraordonare şi de subordonare**:

Legătura dublă – de supraordonare şi de subordonare faţă de propoziţia următoare, introdusă printr-un element relativ (pronume sau adverb) – se realizează datorită faptului că aceasta se subordonează unui element regent şi se coordonează cu un element identic ca funcţie din propoziţia anterioară[11]:

- în limba vorbită:

*De vină sunteţi **tu** [şi] **cu cine te făcu**.*

*Si-a făcut lansarea de carte **cu** câţiva **prieteni** [şi] **cu cine mai era prin librărie la acea oră**.*

- în limba literară:

„Vasiliu era luminat: cine să fie, era blonda care stătea foarte aproape de el pe plajă. Împreună cu Sudamericanul, aşa îl botezară ei doi, el cu Tonia, un găligan **înalt, solid**, cam **puhav, negricios** *şi care îşi întreţinea o mică mustăcioară parşivă...*” (N. Breban, ***Don Juan***)

- v., de pildă, posibilităţile de realizare a coordonării unui complement indirect din propoziţia regentă cu o subordonată CI:

a) prin juxtapunere:

[11] Se consideră a fi o **relaţie mixtă** cumulul de raporturi sintactice pe care îl realizează anumite propoziţii secundare care, pe de o parte, sunt subordonate regentei, iar, pe de altă parte, sunt coordonate cu un element din propoziţia *regentă.*

„Aici ne lipseşte curajul de a da nas în nas **cu noi** înşine, ***cu ce*** *a mai rămas din noi*." (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

b) copulativă:

„ – Să învăț!... făcu Laurențiu, pufnind în râs, şi Minda râse şi el, contagiat de Ceea, de reacția sa, **nu şi** ***de ceea ce*** *spusese.*" (N. Breban, ***Îngerul de gips***)

c) disjunctivă:

„Laurențiu era orice afară de unitate, în sensul că se împrăş-tia mereu, se scurgea în trecutul său propriu sau ***în ceea ce****-şi închipuia el* că-i trecutul său..." (N. Breban, ***Îngerul de gips***)

e) adversativă/ opozitivă:

„Oricum, când vorbeam despre irațional, mă refeream nu **la un mod** de gândire, nu **la sceptici** sau **la suprarationalişti**, *ci la ceea ce noi, oamenii secolului XX, înțelegem, simplu, prin acest cuvânt...*" (N. Breban, ***Don Juan***)

- v. şi fenomenul unei relații mixte din punct de vedere sintactic în condițiile trimiterii semantice la acelaşi referent:

„Toți purtăm măşti. (În spatele măştilor e o umezeală de nedescris. Ceea ce respiri e un soi de praf amestecat cu salivă. Propria-ți salivă.) Să nu împrăştiem microbii, să nu luăm unii de la alții **viruşi, bacterii** ***sau cum*** *se vor fi numind minusculele vietăți*." (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

„Clipe-n şir nu a reacționat, apoi mi-a făcut respirație artificială ***sau cum*** *îi zice*." (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

„Cornul ***sau cum*** *i-o fi zicând*, nu era înalt, un fel de arbust cu crengile firave." (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

Ion Diaconescu[12] tratează acest fenomen sintactic ca pe o variantă a coordonării şi ne furnizează exemple de coordonare a subordonatei cu funcții sintactice diferite în regentă, arătând că:

---

[12] ***Probleme de sintaxă a limbii române actuale***, Bucureşti, E.Ş.E., 1989, p.244.

„... raportul de coordonare poate să reunească şi unităţi sintactice care nu aparţin aceluiaşi nivel, dar care actualizează, la nivel sintagmatic sau la nivel frastic, aceeaşi funcţie de determinare; **subiect – subiectivă: Tu şi cine mai doreşte** *puteţi pleca.*; **nume predicativ – predicativă:** *Ea este* **serioasă, harnică şi cum îi stă bine unei fete de vârsta ei; atribut – atributivă:** *A cumpărat o carte* **interesantă, dar care l-a costat cam scump. ; complement direct – completivă directă:** *Mi-a adus* **un stilou şi ce-a mai socotit important; complement circumstanţial – subordonată circumstanţială:** *Mă vizitează* **duminica şi când e mai liber; sau funcţii diferite:** *Se plimbă* **prin parc şi cu cine-i place."**

Aspecte ale întrepătrunderii semantico-sintactice ale propoziţiilor aflate în această situaţie particulară, pe care noi o atribuim fenomenului de imbricare, au mai fost analizate de renumiţi specialişti în sintaxa românească.[13]

---

[13] Gh. D. Trandafir propune pentru acest dublu raport sintactic termenul de *relaţie mixtă bipropoziţională* (***Alte probleme controversate***, Craiova, Editura Universitaria, 1996, p. 122), pe temeiuri de tip structuralist: „Prin aplicarea analizei în constituenţi imediaţi, fraza *În casă lumea se împărţise în două, în pripă şi cum se nimerise.,* se scindează în două propoziţii: *În casă lumea se împărţise în două, în pripă* (A) şi *cum se nimerise* (B). Continuarea analizei postulează respectarea segmentării precedente, deci partea de propoziţie *în pripă* din propoziţia (A) rămâne inclusă în aceasta ca parte integrantă a ei. Relaţia de subordonare a părţii de propoziţie *în pripă* faţă de predicatul *se împărţise* al propoziţiei (A) este mai strânsă decât relaţia ei de coordonare cu propoziţia (B), încât această parte de propoziţie nu poate fi tratată ca un element independent în cadrul propoziţiei (A), susceptibil să stabilească *singur* relaţie de coordonare cu propoziţia (B). Complementul de mod *în pripă* se coordonează direct cu propoziţia circumstanţială de mod (B) ca parte integrantă (deci indisociabilă) a propoziţiei (A), pe care o integrează *integral* în relaţia de coordonare. Propoziţia (B) este o expansiune a propoziţiei (A), deci *adăugată* la aceasta." (1996: 123) „În concluzie, propoziţia (B) este subordonată faţă de propoziţia (A) (deşi determină *direct* numai un constituent al acesteia, pe *se împărţise*) şi coordonată cu aceeaşi propoziţie (A) (deşi se coordonează *direct* cu un constituent al acesteia, *în pripă*, care determină, de asemenea, constituentul

se împărțise): A ← B. […] noi considerăm că între propoziția (A) şi propoziția (B) există *relație mixtă bipropozițională* (binară): de coordonare (marcată prin conjuncția *şi*) şi de subordonare (marcată prin adverbul relativ *cum*), iar nu de coordonare a unei subordonate cu o parte din regentă.” (*Ibidem,* p. 124);

„Plecând de la situația reală a unui enunț sintactic:

„L-am ales pe el ***de ciudă, din disperare şi*** **fiindcă** ***ştie*** *să cânte frumos.*” (P. Istrati, *Ciulinii Bărăganului*)

observăm că există un termen marcat simultan cu două mărci: *una de tip coordonator*, jonctivul **şi**, şi *una de tip subordonator*, jonctivul **fiindcă** (termen pe care îl vom nota convențional T2), de unde deducem, pentru început, că el se află într-un raport de coordonare cu un alt termen (simplu sau multiplu) (termen pe care îl vom nota tot convențional T1). Dar observăm rațional că T2 nu se poate afla simultan şi într-un raport de coordonare şi într-unul de subordonare, deci mixt, cu acelaşi T1, de unde deducem că în acest raport este, în mod necesar, implicat şi un alt termen T0, față de care atât T1, cât şi T2 sunt subordonați. Această realitate sintactică poate fi simbolizată linear prin formula T0 – (T1 ***şi*** T2) sau figurate grafic astfel:

T0

T1 ------------→ T2

Figura semnifică schema sintactică după care se construieşte un raport sintactic mixt. Nu interesează, însă, ce fel de realizare cunosc termenii T1 şi T2 de “cuvânt” (în sensul de parte de vorbire) sau de “grupare organizată sintactic” (Valeria Guțu-Romalo, 1973: 76) (în sensul de “enunț-propoziție”), deoarece acest lucru nu schimbă datele esențiale ale problemei: faptul că *la nivelul unui singur termen sunt implicate şi marcate două raporturi sintactice simultane.*

Pot fi în raport sintactic mixt două realizări propoziționale cu funcții sintactice identice

„Alții ziceau ***că*** / *oricum ar fi* / ***dar paserea aceasta nu-I lucru curat*** *şi* / ***că trebuie*** / *să fie un trimis de undeva numai pentru a iscodi casele oamenilor.*” (I. Creangă, *Poveşti, amintiri, povestiri*), sau

realizări sintactice cu funcții sintactice diferite:

Face ***ce vrea*** *şi* ***cum vrea***.

„L-am ales pe el ***de ciudă, din disperare*** şi ***fiindcă ştie*** să cânte**.” (P. Istrati, *Ciulinii Bărăganului*)**” (Mihaela Secrieru, *Nivelul sintactic al limbii române,* Iaşi, Ed. Geea, 1998, p. 102-103)

Interpretările lor nu contrazic ocurența unei zone de suprapunere semantică între regentă şi subordonată, unitatea de sens afectând raporturile sintactice fireşti dintre regentă şi subordonată. Conținutul subordonatei reduce întreaga propoziție la nivelul unui element din regentă situat pe acelaşi plan, fapt marcat de prezența conjuncției coordonatoare înaintea celei subordonatoare.

3.a. *deplasarea spre stânga a unui element din subordonată, care are ca rezultat integrarea acestuia în regentă, mai ales atunci când termenul regent al subordonatei este un modalizator*:

„**Familia ei nu trebuia** *să ia parte la viața ei, la cea de-a doua viață a ei, născândă.*” (N. Breban, ***Don Juan*)**

„**Această ură** pe care tinerii mei ani mi-o făcuseră cadou **trebuia** *să fie aruncată peste bord*!” (M. Preda, ***Cel mai iubit dintre pământeni***)

„**Eşecurile noastre în ideea** pe care ne-am făcut-o despre fericire **trebuie** *să cadă pe planul II.*” (M. Preda, ***Cel mai iubit dintre pământeni***)

„Apoi, auzeai un zgomot **care se părea** *că vine dinlăuntrul lui.*” (N. Breban, ***Don Juan***)

„În orice caz, **individul se pare** ***că*** *îl cunoştea* ***sau*** *fusese avizat...*” (N. Breban, ***Îngerul de gips***)

Suntem tentați să aducem în discuție o situație care s-ar situa la polul opus. Din două motive considerăm că o opțiunea noastră este oportună pe această temă:

a) nu se poate nega împletirea semantică şi formală a regentei cu subordonata în structurile sintactice pe care le focalizăm;

b) nu se poate nega apropierea acestei structuri 3.b. de structura sintactică 1.b., pentru care am adus deja argumentele cuvenite (v. *supra*).

Avem deci în vedere:

3.b. **situaţia propoziţiilor subordonate în structura cărora reapare termenul regent înaintea elementului introductiv**.

Acest element regent prezent în subordonată implică nu o deplasare spre stânga, ci o repetare a elementului regent enunţat în propoziţia determinată în cadrul propoziţiei determinante. Reluarea termenului regent se realizează, în raport cu locul său din structura regentei:

- imediat:

„Cine ştie, poate mi-aş fi adus toată familia în Franţa, să vadă şi ai mei cât e de mare şi de generoasă această *ţară. O ţară* pe care am învăţat să o iubesc târziu." (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)[14]

- la distanţă:

„A fost *dragoste* la prima vedere. *O dragoste* **care** i-a redat pofta de viaţă, l-a făcut să-şi accepte boala, să poată vorbi despre

---

[14] Pentru tipul de repetiţii imediate, în literatura de specialitate se foloseşte termenul de ***anadiploză***:
„*Anadiploza* constă în repetarea unui cuvânt sau grup de cuvinte la sfârşitul unei unităţi sintactice şi la începutul celei următoare:
Eu sunt de acord cu ceea ce a spus X, dar cu un amendament. Un amendament seriOS şi anume că tot ceea ce a spus el este valabil pentru acea minoritate a cetăţenilor români care citesc ziarul dar... DAR... ei reprezintă totuşi elita intelectuală a ţării şi deci efectul este foarte important. Foarte important pentru că sânt oameni care de fapt decid ce trebuie să fie mainstream-ul opiniei româneşti.(TV)*"* (GLR3, vol. II, p. 763).
După cum se constată din exemplul dat de autorii GLR3, anadiploza caracterizează mai ales oralitatea, fiind unul din procedeele larg răspândite de marcare a coeziunii textuale.

ea, să-şi cultive măcar speranța că nu luptă degeaba cu problemele lui.” (Mirela-Ioana Borchin, ***Punctul interior***)

„Mi-e aşa de *frică*..., şopti ea. Îi tremura bărbia şi palmele ce le puse pe mâna Deliei erau ude. ***Frică*** **să** n-o văd dintr-odată țeapănă..., adăugă mai încet, deşi nu mai era nevoie de nicio precizare.” (Mirela-Ioana Borchin, ***Punctul interior***)

De asemenea, se poate relua poziție sintactică a regentului, printr-un sinonim al acestuia:

„În acest roman, după cum veți vedea în cele ce urmează, personajul principal e un anume Pierre le Petit. Un individ deosebit, occidentalizat *petit a petit* sau, mai pe franțuzeşte, *au fur et a mesure*. ***Ins*** care îşi depăşeşte propriul statut de la o pagină la alta.” (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

Termenul regent din propoziția subordonată este echivalat printr-un sinonim în aceleaşi condiții, reluarea poziției sintactice producându-se:

- imediat:

„După o tăcere în care gândurile li se mai limpeziră puțin, Tudor reveni, pe binecunoscuta-i intonație gravă, *la* propriile *nelinişti*. *La tristeți* **ce** îl îmboldeau să le scoată la iveală.” (Mirela-Ioana Borchin, ***Punctul interior***)

- la distanță:

„Parisul nu s-a schimbat de la Dali încoace. Sâmbătă seara e un oraş suprarealist. Întotdeauna. O metropolă pe care doar pictorii, muzicienii, scriitorii, artiştii, în general, ştiu s-o iubească.” (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

Nu de puține ori, termenul regent ocurent în subordonată poate fi o apoziție pe lângă un element al regentei:

„Se ruga să găsească, pe moment, *o soluție* miraculoasă. ***Ceva*** **care** să o îndrume spre el.” (Mirela-Ioana Borchin, ***Punctul interior***)

„Se serveşte cu frişcă. Şi cu multă dragoste. ***Din aceea*** **care** nu piere niciodată.” (Simona Constantinovici, ***Nepoata lui Dali***)

„Afară ploua şi *întârziaţii* se grăbeau spre locurile lor de muncă. ***Oameni*** **care** nu aveau altă grijă decât aceea de a ajunge la timp la serviciu.” (Mirela-Ioana Borchin, ***Punctul interior***)

„Toate o alungau. Nu se putea împăca *cu* acest *gând*. ***Cu neliniştea*** care îi mărunţea orice iniţiativă, îmbolnăvindu-i mintea.” (Mirela-Ioana Borchin, ***Punctul interior***)

După cum se observă din ilustrări, în această situaţie 3.b., contrară din punctul de vedere al dispoziţiei formale a termenului mobil situaţiei 3.a., contradicţie rezumată de opoziţia *contragere – expansiune* la graniţa dintre propoziţii, se găsesc exclusiv propoziţii subordonate atributive. Există premise pentru apariţia acestei modalităţi de reluare a termenului regent pentru a-l situa în proximitatea relativelor atributive, despre care se ştie că, în general, stau imediat după elementul regent.

Cf. „E **ceva** în tine, de la o vreme, ***care****-mi scapă,* **ceva** ***care*** *înainte-mi aparţinea.*” (N. Breban, ***Don Juan***)

În atare cazuri, subordonata este separată de regentă prin virgulă. În structura la care ne-am referit, delimitarea subordonatei de regentă se face prin punct. Prin urmare, specificitatea structurii 3.b. constă în faptul că fenomenul imbricării se împleteşte cu cel al fragmentării frazei:

„Aţi observat că unul din cele mai triste obiecte de pe lume e **o carte** uitată, **o carte** proastă. ***O carte*** moartă. ***O carte*** *care nu a putut fi reanimată*, care nu a putut măcar să-şi arunce primul ţipăt, revolta aceea a plămânilor în faţa oceanului de aer în care trebuia să cadă.” (N. Breban, ***Don Juan***)

Pauza mărită prin strategia de punctuaţie contribuie la scoaterea în relief, din diverse raţiuni, a termenului regent.

* * *

Iniţiativa noastră de a lua în calcul câteva situaţii de propoziţii care se recomandă ca imbricate, deşi nu sunt incluse în această categorie de autorii GLR3, nu este singulară. Amploa-

rea fenomenului sintactic al imbricării, cât şi faptul că se poate actualiza în mai multe variante au mai fost subliniate în gramatica românească[15].

În aceste condiții, ni se pare justificat să arătăm că numărul construcțiilor aflate sub incidența imbricării ar putea fi mai mare decât cel stabilit de GLR3.

De aceea, sugerăm în acest articol că ar corespunde definiției imbricării şi alte structuri care presupun împletirea subordonatei cu regenta, şi anume: **atributivele relative introduse de un relator care se acordă atât cu un element din regentă, cât şi cu un element din subordonată; propozițiile subordonate care sunt, în acelaşi timp, coordonate cu un element din regentă**; respectiv, **propozițiile subordonate în structura cărora figurează şi termenul regent, reluat în subordonata detaşată prin punct de regentă,** toate reprezentând variante de materializare a imbricării, atât în plan semantic, cât şi în plan sintactic.

Nu este lipsit de interes faptul că, din exemplificările pe care le-am făcut, extrase dintr- un corpus de texte literare, rezultă totuşi că aceste structuri tipice nu sunt deloc nişte construcții

---

[15] Cu mai bine de trei decenii în urmă, Gh. Trandafir, în lucrarea ***Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale,*** Craiova, Editura Scrisul românesc, 1982, p. 95, considera că formează o categorie aparte, cea a aşa-ziselor „propoziții împletite”, următoarele tipuri de construcții:
subordonata interogativă indirectă în care se intercalează o propoziție principală regentă: **Cine** *zici tu* **că spune aşa**?
subordonată întreruptă printr-un verb unipersonal ca *a trebui, a se cuveni, a se cădea*: **Tudorel** *trebuie* **să fi răspândit în grupul arhitecților tineri această versiune.**
regentă care conține părți de propoziție ale subordonatei: „*Când vuia în sobă tăciunele aprins,* **care se zice că face a vânt şi a vreme rea...** *mama îl mustra acolo, în vatra focului...*
subordonată în care sunt încorporate părți de vorbire din regentă: (a)*Am asistat la premierea* ***cui*** *a sosit întâi;* (b) *A felicitat* ***pe cine*** *s-a remarcat.*”

artificiale. Dimpotrivă, ele constituie fapte uzuale în vorbirea românească actuală, care sunt reflectate cu fidelitate în varianta scrisă a limbii literare.

Aceste structuri sintactice pot fi considerate tipice pentru ilustrarea împletirii subordonatei cu regenta, devierea de la ordinea firească de construcție a frazei fiind, din diferite considerente, şi mai accentuată decât în exemplele date de GLR3. Îndrăznim să afirmăm, pe baza ilustrărilor oferite şi a susținerii asigurate de modul cum au fost percepute structurile sintactice în cauză de către specialişti, că manifestarea fenomenului imbricării este mai amplă şi mai variată decât au reuşit să evidențieze autorii GLR3.

Mai mult decât atât, considerăm că este necesară şi alcătuirea unei taxonomii a propozițiilor imbricate, care ar implica atât o revizuire a tipologiei propuse de GLR3, la care am încercat să ne raportăm, cât şi o îmbogățire a inventarului lor, pentru care am îndrăznit să facem aici câteva sugestii.

BIBLIOGRAFIE

Diaconescu, I., *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, E.Ş.E., 1989.

***, Gramatica limbii române, ed. a II-a, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1963.

***, Gramatica limbii române, ed. a III-a, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Guțu-Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, EDP, 1973.

Hristea, Th. (coord.), *Sinteze de limba română,* ed. a III-a, Bucureşti, Ed. Albatros, 1984.

Iordan, I., Robu, Vl., *Limba română contemporană*, Bucureşti, EDP, 1978.

Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Iaşi, Ed. Polirom, 1997.

Muțiu, I., *Probleme ale coordonării în limba română.* Teză de doctorat, Universitatea din Timişoara, 1973.

Secrieru, Mihaela, *Nivelul sintactic al limbii române,*Iaşi, Ed. Geea, 1998.

Şerban, V., *Curs practic de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, EDP, 1964.

Teiuş, Sabina, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, Ed. 1980.

Trandafir, G.I., *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale,* Craiova, Editura Scrisul românesc, 1982.

Trandafir, G. I., *Alte probleme controversate*, Craiova, Editura Universitaria, 1996.

NESTED SENTENCES
(Abstract)

Key-words: *syntax, sentence, nesting*

The article specifies the fact that the type of nested sentences is the result of the combination of the subordinate clause with the main clause. Nesting is considered an atypical modality of building the complex sentence in Romanian, together with the ellipse, repetition, detachment, anacoluthon etc.

The structure studied is called by the author nested sentence, in the sense that terminologically and by its identification we may enrich the inventory of the sentences subjected to certain syntactic constraints.

ELEMENTUL LATIN ÎN GRAIURILE UNOR LOCALITĂȚI AFLATE LA SUD-VEST DE TIMIŞOARA (GHILAD, BANLOC, DENTA ŞI TOAGER)

Mirela Zamilia DANCIU

Graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara posedă particularități lexicale caracteristice graiurilor din Banat. Elementul de bază al acestor graiuri (ca de altfel al limbii române), care prin vechimea, răspândirea şi frecvența lui a dat naştere la derivate, a dezvoltat o semantică bogată şi a intrat în componența a numeroase expresii, este elementul ***latin***. Tezaurul latin al acestor graiuri bănățene conține elemente pentru diferitele preocupări ale omului: agricultură, unelte agricole, păstoritul, îmbrăcămintea, casa, gospodăria, părți ale corpului, natură, diviziunile timpului, floră, faună, acțiuni, jocuri şi petreceri şi diverse altele.

Astfel, pot fi întâlniți termeni precum:

(a) Acăța, vb. tranz. „a atârna, a anina” (< lat. *accaptiare) (Candrea-Dens. 6; REW 1663; Puşcariu, *Lat.ti.*, 12)[1]. *Acăț* = *applico*. Anon. Car. (HEM). (DSB, vol. I, p. 89-90).

Afund, adj., adv. „Aflat la (mare) adâncime; adânc” (< lat. **affundare* < *ad+ fundum*). I. Adj. „Au aflat o fîntînă *afundă*”, Țichindeal, F. 139 (DA). Tot cu valoare adjectivală a fost înregistrat termenul şi de Stoica de Hațeg, Cr. Băn.150; F. (1890), nr. 48, 548; Candrea, Dial.176, 199; ALB; Iliescu- Birău, F. B.

[1] Al. Ciorănescu în *DELR*, p.17 consideră originea acestui cuvânt ca fiind incertă.

168; FL IV, 260. Cuvântul este înregistrat în localitățile:Utvin; Chişoda, Giroc, Şag; Parța, Cebza, Ghilad, Petroman, com. Ioan Cocioba; (Gaiu Mic), com. I. Turmigan; (Moşnița Veche), com. Nicolae Kalinin; (Birda, Cerna, Opătița, Şipet), com Nicolae Mioc; (Sinteşti), com. Partenie Oprescu. II. Adv. „Verchele de afară n-au fost îmbrăcate în zid, ca a Palanchii, dar avea tari bîlvani de 18 țoli groşi, *afund* în pământ băgați şi 7 şuhe în sus nalți, palisadi". Stoica de Hațeg, *Cr. Ban*. 164. „Şciu că astăz bați cu sapa scormonind *afund* grădina". Dr. Roşu (1978), 7 martie, p.3 (Marius Munteanu)[2].

Opoziția sinonimică între cei doi termeni moşteniți din latină *afund* / *adânc* este reprezentată pe una din hărțile *Atlasului lingvistic român* (ALR II, s.n., harta 837), unde teritoriul țării este divizat în două zone distincte: sintagma *apă afundă* circulă în Banat, Crişana, Transilvania şi Maramureş, iar *apă adâncă* în Oltenia, Muntenia, Dobrogea şi Moldova[3].

Ai, s.m.„usturoi" (< lat. *alium*). În graiurile dacoromâne apar doi termeni pentru denumirea plantei *alium sativum*: în regiunile nord-vestice ale teritoriului dacoromân există termenul *ai* (< lat. *alium*), păstrat şi în dialectele româneşti din sudul Dunarii (ar. *al'ŭ*, megl. *al'*, ir. å*l'*), în timp ce în vestul teritoriului (şi în limba literară) se foloseşte cuvântul *usturoi* (un adjectiv substantivizat din sintagma *ai usturoi* „ai care ustură")[4], derivat din verbul *ustura* (< lat. *ustulare*) la care s-a adăugat sufixul *-oi* (vezi harta nr.13)[5]. Fără îndoială că termenul mai vechi, general românesc a fost *ai*. El s-a păstrat în arii laterale, în nordul şi sudul Dunării. E cunoscut în Banat şi Transilvania. „Strîngă-mă frundză gie *ai* / Dacă vriei să mă mai ai!" (Marga), Jompan, M. 15. *săpăm śápa*

---

2 Cf. *DSB*, vol. I, p. 128-129.
3 Vezi Teaha, *Cuvinte latineşti*, p. 310.
4 Vezi Todoran, *Contribuții*, p.154.
5 *Ibidem*, harta 13.

şî áḭu ALR s.n., vol. I, harta 28, punctul 36. *să băgá aḭ în urḭáke şî să dăscîntá dă năcăjît.* NALR Ban., vol. I, harta 42 / 57 M, N. Borza, *Grăd. Băn*. 361; Candrea, *Dial*. 199; ALB. (Berzovia, Iezeriş) Ghițu, *Partic. băn*. 296, 297; TDR 270[6].

Are şi derivatele: *a ai* „a pune usturoi în mâncare"; *aitură* (folosit mai ales la pl. *aitur*̇*)* "piftie".

Usturoi este un cuvânt mai nou, față de *ai*, şi e format pe teren românesc. El a reuşit să se impună în o parte a ariei originare a lui *ai*, datorită valorii sale mai expresive, iar *ai* a pierdut din teren, probabil şi din cauza unui redus suport fonetic, care, în acelaşi timp, avea şi dezavantajul unei coliziuni omonimice cu pers. a II-a sg. Indicativ prezent a verbului *a avea* (ai), supărătoare în exprimări precum *ai ai?* (lat. *habes alium?*).

Ajuná, vb. I, intranz. (în practicile religioase) „a mânca de post, a mânca de sec, a posti", atestat la ANON. CAR. sub forma *Agsun =jejuno* (apud DA, t. I, p. 79). „Astădzi *am ajunat* toată dziua". *Gr*. *băn*. 191. Liuba-Iana, F.XXVIII, nr.11, 122. *am aźunát* ALR II, vol. I, harta 194, punctul 29. Termenul provine din lat. pop. **ajunare* (DDA, p. 123). De la verbul *ajuna*, s-a format substantivul *ajun* „post", care circulă şi prin Transilvania[7].

Aniná, vb. I, tranz. şi reflexiv.1. Tranz. „a agăța, a atârna, a pune". "*Anină* în pod chimeşile ca să se usche (usuce)". *Gr*. *băn*. 192. Novacoviciu, C. B. 3 (Timişoara şi jur). 2. Refl. „A se cățăra, a se cocoța". „Copiii *s-or aninat* în pom".Cu acest sens termenul a fost cules pentru DSB din localitățile: Herneacova, Ghilad, Cebza, Birda, Opătița, Şipet. (< lat. **anninare*)[8].

Anțărț, adv. „acum doi ani" (< lat. *anno tertio*) (ALR II, s.n., III, harta 780 / 27, 29, 36, 47, 76; ALRM, s.n., vol. III,

---

[6] Cf. Puşcariu, *LR*, I, h. 27; vezi *DSB*, vol. I, p.142.
[7] Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 130.
[8] Vezi *DSB*, vol. I, p. 68-69.

harta 595; V. Rusu, *Contribuții*, p. 88). Termenul este înregistrat de Şchiopescu, 10: „Şi...mi-o spus şî nana Sofi ce-ai făcut cu ea *anțărț*” (Lugoj), precum şi în IZV. (1937), nr. 4, 147. Caragiu, Comp. 184, Lighezan, GR. 98, TDR, 270. Aria sa de răspândire (cf. DSB, II, p.72) cuprinde Herneacova: „Nu ci-am mai văzut dă *anțărț. Anțărț* tuamna”, Slatina Nera ,Vermeş, Ianova, Sinersig, Topolovățul Mare, dar şi Valea Almăjului.

Aśĕra, vb. I, tranz. şi reflexiv. 1. (despre animale) „a pândi, a sta la pândă”; (despre oameni) „a aştepta cu nerăbdare”, atestat la ANON. CAR. sub forma *expecto*; (< lat. *acinari*) (cf. CADE; DA; ALR s.n. III, h.673 / 36 *áśeră după hîrț să-l prindă*; ALRM s.n. II, harta 487 / 36, 76; Grecu, Berzovia, 49; Al. Graur, BL, VI, 152; Al. Ciorănescu, DELR 45); (< lat. *celo, -are*) (cf. Giuglea, DR III 1090; Puşcariu, DR II, 592- 593). „*Áśeră* să vadă, s-ascúlćĕ” (VB. *Gr*. *băn*. 191). Termenul este înregistrat în DSB*,* I, p. 92 în Ghilad, Banloc, Remetea Mare, Vermeş (Lighezan, GR.98). De asemenea este atestat de Weigand în *Jahresber.* III, 313 la Rusca, de Stoica de Hațeg, *Cr. Ban.* 166, precum şi de Şandru, *Almăj*, 144. 2. „a dori ceva; a i se lăsa la ceva; a pofti” *aśerá*. „Vez o mîncare, *țî să áśeră* la ea.” Jb. (Ghilad). 3. „a păzi”. „Ce *aceri (păzeşti)* noaptea la pirotă?” (Globucraiova). L. Costin, *Gr. Băn*. II, 151.

Asuda, vb. I, intranz. „a transpira”; *asúd* (ALR II / I, 94/ 2, 36, 47, 76); *am_asudát* (NALR BAN. I, 109/ 4, 8, 20); *asud – asúḑ* (Urițescu, *Fon. Ban*. 9); - ar. *asudari* (< lat. *assudare*) (DDA, p.234). Cf. şi megl. *sudari*, *(an)sudari* (< lat. *exsudo*, *-are*) (Capidan, *Meglenoromânii*, III, p. 279, s.v. *sud*)[9].

Bărbat, s.m. „soț” (< lat. *barbatus*); *bărbátu mieu (şî u̯ómu mieu)* (ALR II, 129/ 27, 36, 47, 76); *i-o murit bărbátu* (ALR VI, 1706/ 27, 29, 36, 76).

---

[9] Vezi Frățilă, *Contribuții lingvistice*, p. 87.

Boćeźuńe, s.f. „botez; petrecere prilejuită de botez”. Din punct de vedere etimologic, *boćeźuńe* derivă din lat. pop. **baptĭdio, -ionem* (DA); CADE îl consideră a fi continuator al latinescului **baptizionem*; Scriban îl dă ca provenind din **botezăciune*, prin analogie cu *răpegiune, putregiune*. Lucrările lexicografice îl prezintă ca „arhaic şi dialectal” (CADE, DA) „vechi” şi (rar) regional, Bucovina (Scriban).

În limba veche, cuvântul *boćeźuńe* era, se pare, mai răspândit (şi ca frecvenţă, dar şi din punct de vedere teritorial) decât în zilele noastre, după cum arată atestările sale relativ numeroase[10]. În graiurile de la sud-vest de Timişoara, *boćeźuńe* se întrebuinţează, în special, cu sensul de „petrecere prilejuită de botez”.

Brăcire, s.f. „cingătoare de lână şesută la război, braciră, brâu îngust şesut «din părul scos din lână»” (Liuba-Iana, M. 21), cf. Jahresber. III. 277.”Tu, mîndro, cu *brăciri* noi/ Ce nu mai vini pe la noi?” Hodoş, C. 65 (DA); pl. *brăciri*, s.f., „Brîu, cingătoare ţesută din lînă, lată cam de o palmă, cu care se înfăşurau femeile. Nu era socotit neaparat un element de podoabă, pentru că se purta zilnic. Var. *brăśíre*” (DSB, vol. IV, p. 114).

Forma *brăciri* este prezentă şi în scrierile bănăţeanului Stoica de Haţeg: „Care [daruri] toate fură cu brîne, *brăciri* de aur înfăşurate” (p. 97); „cu brîne roşii, mărgelate, *brăciri*, inele în degete, la grumazi multe mărgele” (p. 154). În colecţia de balade din Transilvania, aparţinînd folcloristului arădean Ath. Marienescu termenul *brăciri* este glosat cu sensul de „brâu îngust de încins, cingătoare” (Marienescu, *Poezii pop., Glosar*, s. v.). Inventarul de date a fost completat de Teofil Teaha şi cu alte contribuţii: *brăcire* „Gürtel” (Weigand, Jb. 1900, p. 82); *brăcíri* „bete, cingătoare” (Gâlcescu, p.119); *brăśíri* (pl.) „bete” (Gregorian, *Graiul Olt. Băn*., p. 119); *brăcíri* „bete”: „încinge-te bine Mario, cu *brăcírile*”(*Lex. Reg.*, I, p. 48, localit. Bistriţa, jud.

[10] vezi L. Botoşineanu, *op. cit*., p. 243, nota 21.

Mehedinți); *brăśíre* „cingătoare, brăcină, brâu îngust”: „Vai săraca cătană / Cînd îi vine porînca / Lasă lingura pe blid / Şi pă mumă-sa plîngînd / Lasă *brăśíra*-n părete / Şi casa plină de fete / Lasă *brăśíra* în cuń / Şi casa plină de juni” (Şandru, *Folclor*, p. 462, localit. Căvăran, jud. Caraş- Severin). Din graiul românilor din valea Timocului este consemnată următoarea atestare: *brăcíre* „cingătoare înflorată pentru femei”: „Nu e cîrpa neagră-n brîu / Ma-s *brăcíre* cumpărate / Trei galbeni şi jumătate” (Sandu Timoc, *Cântece*, p. 420, 494)[11]. (<lat.pop. *bracile*, idem, Meyer- Lübke, R. WB. Nr. 1258). Cf. *brăcinar* (DA).

Cărare, s.f. “drum îngust pe care se poate umbla numai cu piciorul” (< lat. *cararia*) (Densusianu, *Hlr*., 159; Puşcariu 287; Candrea-Dens., 244; *REW* 1718; Philippide. II, 636).

Cadă, s.f.“vas mare din doage de lemn şi cu cercuri de fier, înalt până la doi metri, cu gura de două ori mai mare decât fundul”, “putină” (< lat. *cada*, *-am* = *cadus*) (Puşcariu, EW, 249, p. 21; DA, p. 14)[12]: „Că atâta-i de-foiată [nora] / Ca şi-o *cadă* dezľegată” (Luncani, p. 151)[13]. Termenul este păstrat într-o serie de limbi şi dialecte romanice: kalabr. *katu*, tarent., neap., abruzz. *katę*, arag. *cado* (REW, nr. 1456) şi circulă în Transilvania şi Banat alături de *bute* (< lat. *buttis*) (vezi ALRM s.n., vol. I, harta 132 şi ALRM II, vol. I, harta 317)[14]. În subdialectul muntean, termenul corespunzător este *putină* (< lat. **putina*) (vezi R. Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, LR, V, 1956, nr. 2, p. 46 şi harta nr. 3 de la p. 44).

Carte, s.f. „scrisoare” (< lat. *charta*, *-am* „ hârtie, scrisoare”) (Puşcariu 99; Candrea-Dens., 273; Philippide, II, 636; DAR;

---

[11] Cf. Teaha, *Cuvinte latineşti*, p. 327.

[12] Pentru repartiția în dacoromână, vezi R. Todoran, *LR*, V, nr. 2, p.46 şi h. nr. 3 de la p. 44.

[13] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 107.

[14] Cf. Frățilă, *Târnave II*, p. 131.

Ciorănescu, DELR, 1489); forma românească este sau pl. *chartae* sau a fost refăcută din pl. *cărți*, după modelul lui *parte* – *părți*: comp. Lucca *karte* (CDDE 273, p. 41): „Măi băďiță din ďeparťe / Mai trimeťe cîti-o *carte*" (Căvăran, p. 17); „Cucule, cu peana sură / Scrie-o *carťe* şi-o ia-n gură" (Luncani, p. 75)[15].

Căpăta,vb. I, tranz. „a dobândi", „a primi" (< lat.pop* *capĭtare*) (Puşcariu 973; Candrea-Dens., 241; Philippide, II, 635; Ciorănescu, DELR, 1405): "Floare albă dă pă stog / Gândeşµi, ńeico, că te rog, / Ba io nu, ruga-te-ar dracu, / Că io *m-am căpătat* altu" (Căvăran, p. 31)[16] .

Cânta, vb. I, intranz. "a plânge; a boci (de obicei la înmormântare)" (< lat. *cantare*), sens cunoscut, de asemenea, în graiurile ardeleneşti.

Câştiga, vb. I, intranz. „a se îngriji, a se primeni; a se curăți" (< lat. *castigare* „a certa, a pedepsi; a conține, a strânge") (DA): „Ie *câştigă-tśe* frumos, / Să merźem la oi în dos" (Luncani, p. 120); „Când iera dumińeca / [Vălianu] Tăt frumos *să cîşťiga*" (Curtea, p. 134)[17].

Cure , vb. III, intranz. „a fugi, a alerga" (< lat. *currĕre*) (Puşcariu 455; Candrea-Dens., 451; REW 2412; DAR; Ciorănescu, DELR, 2703). Termenul apare înregistrat de Dumitru Şandru în culegerea sa de folclor în exemple precum: "Sfântu George *o curs* după iel [după balaur] şi l-o împuns cu sulița" (Gladna, p. 139); "…care rămâne mai pe urmă […] ăla *cuŕe* după copii" (Jdioara, p. 201)[18].

Curechi, s.f.„varză" (< lat.*coliculus*) (Cipariu, *Elem*., 18; Puşcariu 460; Candrea-Dens., 456; REW 1727; DAR; Rosetti, I, 66; Ciorănescu, DELR, 2705). "Mândra cu bańi pă piept, /

---

[15] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 107.
[16] *Ibidem*, p. 107.
[17] *Ibidem*, p. 108.
[18] *Ibidem*, p. 108; vezi şi TDR, p. 270.

Mâncă *curekǐu* năfiert" (Căvăran, p. 105); "Ne adușea scafe d'e-aľea ďe ľemn cu *curekĭ"* (Căvăran, p. 136)[19]. *Curechi* se găseşte în graiurile din Banat şi Transilvania, diferenţiindu-le de cele din Muntenia şi Oltenia (cf. S. Puşcariu, LR, vol. I, harta 33)[20].

Cute, s.f. „piatră pentru ascuţit coasa" (<lat. *cos*, *cotem*). Această formă este întâlnită şi în graiurile ardeleneşti, dar se diferenţiază de forma *gresie,* de origine autohtonă, folosită în graiurile din Muntenia[21]. – Megl. *cuti*, Lar. *Cos* (Puşcariu 471; Candrea-Dens., 467; REW 2275; DAR) cf. it. *cote*, calabr. *cute*, sp. *codón* „piatră", port. *godo* (DELR, 2737). Al. Ciorănescu consideră că termenul rezultat în română nu este normal deoarece lat. *cotem* trebuia să dea **coate*, precum *florem* > *floare*, dar îl pune pe seama analogiei cu *cuţit* şi *ascuţi*.

Cutrupi, vb. IV, tranz., „a înveli, a acoperi" (<lat. **contorpire*, *contorpere*, **contorpescĕre*) (Tiktin; Candrea-Dens., 469; Ciorănescu, 2505). Termenii *cutrupi* şi *acotropi* cuprind o arie compactă din centrul Banatului. În aceeaşi zonă (punctul 43: Foeni) a fost înregistrat şi derivatul *acutrupiş* „acoperiş", cunoscut şi în graiul din Ţara Haţegului şi în cel din Valea Timocului, sub forma fonetică *cutropiş* (DA s. v.; DR IV, 1924-1926, p. 472). Cu privire la etimologia verbului *cutrupi*, părerile specialiştilor sunt împărţite: unii admit originea latină a termenului, alţii se pronunţă pentru originea germanică, deşi această variantă ridică probleme atât fonetice, cât şi semantice. Acest termen cunoaşte şi sensuri multiple, diferenţiind de la o zonă la alta[22].

---

[19] *Ibidem*, p. 108.

[20] Vezi Frăţilă, *Târnave II*, p. 133; Ciorănescu, *DELR*, p. 270.

[21] Termenul latinesc se păstrează şi în alte dialecte şi limbi romanice cf.it. *cote*, sp. *codón*, port. *godo*.

[22] În ceea ce priveşte sensurile acestui termen, vezi Maria Purdela-Sitaru, *Elemente lexicale conservatoare în subdialectul bănăţean*, în LR, nr. 5, XXVIII, 1979, p.518.

Dedá, vb. I, intranz. 1. „a se deprinde, a se obişnui, a se familiariza cu ceva, a se acomoda”; 2. „a se consacra, a se dedica unui anumit lucru”. Cuvântul provine din lat. *dedere*, prin intermediul unei variante vulgare **dedare* (Puşcariu, 493; Candrea-Dens., 472; REW 2511; Candrea; Rosetti, I, 167; Ciorănescu, 2820). În graiurile de la sud-vest de Timişoara verbul este întâlnit cu ambele sensuri: „*s-o dedat* la-nvățătură” (Banloc); „o durat śĕva pîn *s-o dădat* cu locu” (Ghilad).

Pe valea inferioară a Târnavelor, a Secaşelor şi a Sebeşului, verbul are pe lângă sensurile amintite mai sus şi pe acela de „a pofti cu lăcomie (mai ales despre femeile gravide şi despre copii)”, „a râvni, a jindui după ceva de mâncare”: „nu mânca mere în faşa copilului, că *i se dedă*”[23].

Foale, s.f. “burtă, pântece, abdomen” (< lat. *follis*). Cuvântul uneşte graiurile din Banat de cele din Transilvania de centru şi de sud-vest, deosebindu-le de cele din Crişana (unde se spune *pîncete* şi *dobă*), de cele din Transilvania de nord-est şi Moldova (unde se spune *pîntece*) şi de cele din Muntenia, Oltenia şi Dobrogea (unde se spune *burtă*) (vezi ALRM I, vol. I, harta 60; ALRM, vol. II, harta 314).

Cuvântul apare în câteva locuri din colecția lui D. Şandru: „Frumoasă cârpă m-o luat [badea] / Pă mijloc îi rotocoaľe / Pă multśe ľe doaŕe-n *foaľe*” (Căvăran, p. 15); „...durime ďe *foaľe*” (Gladna, p. 138); „Cu suflétu am suflat-o, / Buba ďin *foaľe*-am mânat-o” (Căvăran, p. 177)[24].

Hoară, s.f. „păsări de curte, orătănii” (< lat. **ovaria* “ouătoare”) (CDDE, nr. 1295; DLR, tom. VII, partea a 2-a, litera O). Termenul a fost notat de Weigand din Surducu Mic şi este cunoscut în Banat, Transilvania de sud-vest şi Oltenia. Fiind întrebuințat mai ales la plural, este numele generic dat păsărilor

---

[23] Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 134.
[24] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 109.

de curte. Pentru aria termenului, vezi ALR s.n., vol.II, harta 361; ALRM, s.n., vol. I, harta 243; NALR-Oltenia, vol. III, harta 426, iar pentru situația din Almăj, E. Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj (Banat)*, în SLLF, IV, Reşița, 1978, p. 123.

Imală, s.f. „lut”, folosit pentru lipitul caselor, (un derivat cu sufixul -*eală* de la *a ima* „a murdări, a mânji cu noroi, a întina”) (< lat. *limo,-are* “a murdări, a stropi cu noroi”). Substantivul apare şi într-un text folcloric cules de D. Şandru la Luncani, în cântecul miresei: “Casa striinului îi văruită cu var, / Pă d’inuntru-i cu amar, / Da casa măicuţî mȩl’e / Îi spoită cu *imală*, / Pă d’inuntru-i cu t’icńială” (p. 151)[25].

Încinta, vb. I „a (se) aprinde, a (se) înfierbânta”, reprezintă un derivat de la participiul * *încint* pe care DA (s.v.) îl explică ca rezultând prin confuzia de înțeles dintre *(a) încinge* şi *(a) încinde*, fapt care a avut drept urmare şi o confuzie a formelor de participiu: **încint* < lat. *incinctum* (< *incingo, -ere*), păstrat în ar. *țimtu* (v. DDA s.v.) şi *încins* < lat. *incensum* (< incendo, -ere), astfel încât s-a întrebuințat *încins* şi ca participiu al lui *(a) încinge*, iar **încint* şi ca participiu al lui *(a) încinde* (< lat. *incendo*, *-ere)*. De la acest **încint* s-a dezvoltat verbul *(a) încinta*, care presupune o formă latină *incento*, *-are* <**incentum* = class. *incensum* (CDDE 849)[26]. Verbul este întâlnit în exemple precum “*s-o încintat plita”* (Ghilad); “*s-o încintat dă atîta joc”* (Banloc).

Înțâna, vb. I “a fixa provizoriu, a propti; a aşeza un lucru încât abia să se țină drept; a sprijini slab ca să poată cădea uşor” (< lat. *in- tenuare*) (Candrea- Dens. 876; REW 8654; DAR; Rosetti, I, 168; Ciorănescu, DELR 4443, DA p. 222).

June, s.m. “flăcău; tânăr în puterea vârstei neînsurat, burlac, holtei” (< lat. *iŭvĕnis*) (Puşcariu 921; Candrea-Dens., 920; REW

---

[25] *Ibidem*, p. 109.
[26] Vezi Teaha, *Cuvinte latineşti*, p.286.

4642; DAR; Ciorănescu, DELR 4649; DA p. 261). Termenul este cunoscut, în afară de Banat, şi în Transilvania de centru şi de sud (vezi ALRM I, vol. II, harta 258). Apare des şi în textele culese de D. Şandru: „La *june* fără mustață / Numa bun de strîns în brață" (Luncani, p. 75); „Socru-meu aşa dzîśea /- Ia tu, *juńe*, fata mea" (Căvăran, p. 25); „C-aşa-i gura *juńelui* / Ca şi mura câmpului" (Băseşti, p. 82)[27].

Lemn, s.n. „copac, arbore" (< lat. *lĭgnum*) (Puşcariu 963; Candrea-Dens., 976; REW 5034; DAR, Ciorănescu, DELR 4781). Sensul de „arbore" există şi în latina târzie şi în italiană. Cu acest sens cuvântul apare şi în cele mai multe graiuri din Transilvania[28]. În aceeaşi culegere a lui D. Şandru apare: „În păduŕe-s *l'ęmńe* multśe, / Şi-mi fac patu-n śinś minutśe" (Gladna, p. 66)[29].

Lumină, s.f. (< lat. **luminina, -am*, dintr-un adj. **lumininus*, *-a*, *-um* < *lumen*, *-inis*, devenit **lumnina*, de unde, prin reducerea lui *–mn-* aton la *–m-*, *lumină*) (CDDE 1016) în Banat, ca şi prin Ardeal, are şi sensul de „lumânare" (vezi ALRM, s.n., vol. III, harta 1210): „să aprinđě lumina śě-o tras să mÌară" (Ghilad); „Să stea popa lângă t'ińe, / Popa cu căd'elńița, / Mumă-ta cu *lumina*" (Căvăran, p. 14)[30].

Moare, s.f. „zeamă de varză" (< lat. *moria*) (DLR, s.v.; CDDE, 1151). Este uzual în Banat, pe valea Târnavelor, în părțile Sibiului, Făgăraşului, cât şi în Transilvania de nord-est[31].Cuvântul este cunoscut şi în aromână: *moare* „chou aigri dans d'eau de saumure" (< lat. **moria*, *muria* „saumure, eau salée") (DDA, p. 819)[32].

---

[27] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 109.
[28] Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 141.
[29] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 110.
[30] *Ibidem*, p. 110.
[31] Pentru repartiția geografică a acestui termen, cunoscut şi în graiurile din Transilvania, vezi Puşcariu, *LR*, I, h.32.
[32] Vezi Frățilă, *Contribuții lingvistice*, p. 90.

Muiere, s.f. „femeie, soție” (< lat. *mulier*, *-em*).Termenul circulă în Banat, Crişana, centrul Transilvaniei, precum şi în Transilvania de sud , spre deosebire de Muntenia, unde pentru aceeaşi noțiune se foloseşte termenul *femeie* (vezi ALRM I, vol. II, harta 278; ALRM, s.n., vol. III, harta 1140). D. Şandru i-a atestat în materialul colectat pentru culegerea de folclor: „Bărbatu i s-o sculat / Pe *muiere* o-ntrebat” (Căvăran, p. 39); „- Śe-mi dzîseşi tu, mă *muieŕe*” (Jupa, p. 4)[33].

Cuvântul este cunoscut şi în dialectele româneşti din sudul Dunării (ar. megl. *mul'ari*, ir. *mul'ęre*. De la acest termen s-au format:

- subst. *muierotcă* (despre bărbați) „cu apucături muiereşti”;
- adj. *muieros,* „bărbat fricos care plânge repede”;
- adj. *muieratic* (despre bărbați) „afemeiat”[34].

Morminți, s.m. „cimitir” (< lat. *monumentum*, -i, s.n. „mormânt”). Forma de plural este explicată, în evoluția ei de la latină la română de CDDE 1153. (v. şi Graur, *Corrections*, p. 29; Fischer, *Lexic*, p. 171): „am curățat la morminți” (Ghilad).

Atlasul lingvistic român consemnează prezența pluralului *morminți* „cimitir” în întreg Banatul, precum şi în sudul Crişanei, în Banatul sârbesc, pe valea Moravei şi a Timocului, dar şi la aromâni şi meglenoromâni (ALR I, harta 301).

Pluralul *morminți* „ cimitir” îl regăsim în Mehedinți (NALR-Olt., II, MN plş. 23, pct. 949, 950), în zona Porților de Fier (Cohuț – Vulpe, p. 336), pe malul stâng al Oltului, la vărsarea acestuia în Dunăre (ALRR- Munt. Dobr., II, harta 168, pct. 780), precum şi în nordul Dobrogei (ALRM I, harta 423, pct. 675, 679; ALRR-Munt. Dobr. II, h. 168, pct. 880, 883)[35].

---

[33] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 110.
[34] Vezi Ursan, *Mărginimea*, p. 217, apud Frățilă, *Târnave II*, p.143.
[35] Vezi Teaha, *Cuvinte latineşti*, p. 288.

Pentru aromână, T. Papahagi înregistrează formele de plural: *murminz(i)*, *murmințî* „ cimitir” (DDA s.v.).

Nat în expresia *tot natul* „ toată lumea, fiecare” (< lat. *natus* „născut”) (Puşcariu 1158; Candrea-Dens., 1208; REW 5851; Ciorănescu, 5625) (vezi ALRM, s.n., vol. III, harta 1156). Locuțiunea pronominală apare înregistrată într-un descântec din Luncani: „Aşa să fiu ieu mai maŕe. / La toț vîrsńiśii miei / La *tăt natu* şi vădzută” (p. 193)[36].

Nea, s.f. “zăpadă” (< lat. *nix*, *nivem*) (Puşcariu 1160; Candrea-Dens., 1211; REW 5936; Unbegaun, *Orbis*, II, 347-51; Ciorănescu, 5647). Cuvântul se foloseşte în întreg Banatul (vezi NALR-Ban., III, harta 527). Este considerat un termen general în Banat şi de către G. Weigand (Jahresber, p. 125). Apare şi într-un text satiric cules de D. Şandru din Gladna: „Că şi domńi au mândruță / L’e poartă vara-n căruță / Şi iarna pă *ńę* d’esculță” (p. 113)[37].

Noaćină, s.f. „oaie de un an” – var. *noaten*, Mr. *noaten*, megl. *noatin*, istr. *notir* (< lat. *annotinus*, *-a*, *-um* „ în vârstă de un an”, DLR, s.v.; Puşcariu 1186; Candrea-Dens. 59; REW 485). Din rom. provine mag. *notin*[38].

Păcurar, s.m. “cioban” (< lat. *pecorarius*) (Densusianu, *Hlr*., 159; Puşcariu 1238; Candrea-Dens., 1301; REW 6326; Ciorănescu, 6004; DLR; CADE; Scriban) – Mr. *picurar*, *picular*, megl. *picurar*, istr. *pecuror*. Dicționarele îl înregistrează cu precizarea “vechi” (Scriban) sau “învechit şi regional” (DLR) şi îi consemnează prezența în special în zonele montane (CADE).

Termenul formează arie compactă în Banat şi Transilvania (fără punctele din sudul acesteia: 83, 130, 172, 182, 192, unde a

---

[36] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 111.
[37] *Ibidem*, p. 111.
[38] Cf. Ciorănescu, *DELR*, p. 546.

pătruns termenul *cioban*) (vezi ALRM, s.n., vol. I, harta 257; S. Puşcariu, LR, vol. I, harta 13)[39]. D. Şandru l-a cules într-un text din Căvăran: "Cântă cucu-n par d'e viie / Io ćed'eam că-m' cântă miie, / Cântă la un *păcurar'* / Să-i păzească oil'e / Să nu mînśe flořil'e" (p. 39)[40].

Păsáră, s.f. "vrabie". Acest înţeles se păstrează în Banat, Transilvania şi prin Bucovina (DLR, s.v.) (< lat. *passarem*, forma vulgară a lui *passĕrem*) (v. Puşcariu 1280; Candrea-Dens. 1350; REW 6268)[41]. Cu sensul de „vrabie", termenul a fost notat de Weigand (WLAD) în punctele 140, 143, 148, 149 (Crişana), 231, 234, 241 (Maramureş), 133 (lângă Turda), 209, 217, 219, 220, 226 (pe valea Mureşului), 107-109, 113, 114, 122, 212-214, 216 (pe Târnave)[42].

Pătură, s.f. „ foaie de aluat pentru prăjitură, tăieţei" (< lat. **pittula*, dim. de la **pitta* "pată", cf. *pată* (Candrea-Dens. 1358, Puşcariu 1287, REW 6548); din lat. * *coactile;* prin intermediul unei forme **quactula* (Giuglea, *Dacor.*, II, 819; cf. REW 2001a)[43]. Cu acest înţeles, cuvântul e cunoscut şi în graiurile de tip ardelenesc (v. ALR II, s.n., vol. IV, harta 1080). În aromână, substantivul este de genul neutru: *petur*, pl. *peture* (vezi DDA)[44].

Rug, s.m. „nume dat unor arbuşti spinoşi din familia rozaceelor"(< lat.*rubus*) (Diez, II, 58; Pascu, I, 141; Ciorănescu, 7277). – Mr.*(a)rug*, megl. *rug*. A fost înregistrat de D. Şandru în două localităţi din nord-estul Banatului: "Frundză vęrd'e, *rugul'e*, / Ia-mă-n braţe, dragul'e" (Băseşti, p. 82); "*rug de trandafir*" (Gladna, p. 105)[45].

---

[39] Cf. Frăţilă, *Probleme*, p. 140; Frăţilă, *Târnave II*, p. 144.
[40] Vezi Şandru, *FR*, apud Frăţilă, *Studii lingvistice*, p. 111.
[41] Cf. Ciorănescu, *DELR*, p. 583.
[42] Vezi Frăţilă, *Târnave II*, p. 143-144.
[43] Cf. Ciorănescu, *DELR*, p.587.
[44] Vezi Frăţilă, *Târnave II*, p. 144.
[45] Vezi Şandru, *FR*, apud Frăţilă, *Studii lingvistice*, p. 112.

Soarće, s.f. “placentă” (< lat. *sors*, *sortem)* (DDA, s.v.; Puşcariu 1603; REW 8107; Ciorănescu, 7953), cunoscut , cu acelaşi sens şi în Transilvania şi aromână: „di tu soárte pîn’ tu moárte” (T. Papahagi, DDA)[46]. În graiurile româneşti de la sud-vest de Timişoara, termenul se foloseşte numai pentru *placenta* (animalelor): *vaca o lăpădat soarće̯a* (Ghilad).

Sufulca, vb. “a sumete” (< lat.**suffolico,-are* “a se plia ca foalele” < *fŏllis*) (CDDE 621; Puşcariu 1678; REW 8432; Tiktin; Candrea; Ciorănescu, 8331). Termenul este notat de D. Şandru într-o colindă culeasă din Căvăran: “Mîńeśĭ larĝĭ îşĭ *sufulca* […] Şi-n grăd’ină să duśea” (p. 146)[47].

Sumuța, vb. “a asmuți câinii” (< lat.**submotiare* < *submotium* < *sub-movere*). Apare notat de D. Şandru într-o doină strigătură culeasă din Jdioara: “Asară la vŕemea śińei / *Sumuța* mîndra cu cîńi.” (p. 110)[48].

Tuna , vb. 1. “a intra” (< lat. *tono,-are)* în expresia “ tuńe dracu-n i̯ei̯ să tuńe”*;* “*Tune, dracu-n voi de juni / Că de fete un vi-s buni*” (Comorîşte, Oallde, Căraş, p. 120, apud V. Frățilă, *Contribuții lingv.,* p. 58); „Túńĕ rău-n vu̯oi̯ dă źuń, / Că dă fi̯ếćĕ nu vi-s buni, / Că țucáț păr̦i̯ếćili, / Şî gîndíț că-s fi̯ếćili!” (Ghilad, B. M.); „Tune dracu-n pielea lor” (Călinescu, E.O., I, 108) (DA, p. 710-711). 2 „a se produce un tunet; a se auzi tunetul” (Cf. Anon Car.): „Plesmuiaşte norii în văzduh şi aci cu trăsnirea şi lucirea tună”.

Verbul circulă şi prin Ardeal, fiind prezent şi într-o doină culeasă de la Gladna de D. Şandru: “*Tuńe* dracu, badźeo-n tśińe, […]” (p. 56)[49].

---

[46] Vezi Frățilă, *Târnave II*, p. 146.
[47] Vezi Şandru, *FR*, apud Frățilă, *Studii lingvistice*, p. 112.
[48] *Ibidem*, p. 112.
[49] *Ibidem*, p. 112.

Turtă, s.f. "tartă, prăjitură" (< lat. **turta*) (Puşcariu 1743; REW 8802; Al. Ciorănescu, 8998): "În săptămîna nunţî să faśě pregăćirịě dă nuntă. Să faśě turtă..." (Ghilad).

(a) Ureḍa, vb. intranz. „a ţipa, a chiui" (< lat. *oro*, *-are* „a ruga, a cere, a solicita") (Guţu s.v.; Fischer, *Lexic*, p. 168; DEX s.v.; DLR, t. XII, partea a 2-a, p. 1313). Forma a fost înregistrată şi în valea Timocului[50].

Drept concluzie, se poate spune că latina a dat în domeniul lexicului fondul esenţial, nucleul care există şi rezistă în română. Cuvintele moştenite din latină, datorită importanţei lor sub toate aspectele, constituie stratul lexicului românesc, şi, implicit, al graiurilor româneşti de la sud-vest de Timişoara, alături de care s-au rânduit numeroase alte elemente, venind din surse şi timpuri diferite.

BIBLIOGRAFIE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALB = I. A. Candrea, *Atlas lingvistic al Banatului* (mss, la Biblioteca Centrului de Cercetări Fonetice şi Dialectologice, Bucureşti).

ALR I = *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Partea I, de Sever Pop, vol. I, Cluj 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu, Partea II, vol. I: A. Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi). B. Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, curtea, focul, mobilierul, vase, scule de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940.

ALR, s.n., VII = *Atlasul lingvistic român,* serie nouă, vol. I/VII, Bucureşti, EA, 1956/1972.

ALRM II, s.n. = *Micul Atlas lingvistic român*, Partea a II-a, serie nouă, de Emil Petrovici, redactor principal: Ioan Pătruţ, vol. I (1956), II (1967), III (1967), IV (1981), Bucureşti, Editura Academiei.

---

[50] Vezi Teaha, *Cuvinte latineşti*, p. 297.

Anon. Car. = *Anonymus Caransebesiensis (Dictionarum Valachico-latinum)*. Trimiterile se fac după Gr. Crețu, *Anonimus Caransebesiensis, cel mai vechi dicționar al limbii române, după manuscriptul din Biblioteca Universității din Pesta*, în „Tinerimea română”, noua serie, vol. I, fasc. 3, p. 320-380.

AUT = „Analele Universității din Timişoara”, Seria ştiințe filologice, 1963 şi urm.

Beltechi, 1978 = Eugen Beltechi, *Elemente arhaice în graiurile din Almăj (Banat),* în SLL Folc., IV, Reşița, 1978, p. 115-127.

Borza, *Grăd. Ban.* = Al. Borza, *Material pentru vocabularul etnobotanic al limbii române. Grădini țărăneşti din Banat*, în DR I, 1920-1921, p. 359-362.

Botoşineanu, L., *Graiul de pe valea superioară a Someşului Mare,* Iaşi, Editura Alfa, 2007.

CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi*, Partea II, *Dicționarul istoric şi geografic universal*, Bucureşti, Editura „Cartea Românească”,[1926-1931].

Capidan, *Meglenoromânii* (I-III) = Th. Capidan, *Meglenoromânii.* Vol. I. *Istoria şi graiul lor,* Bucureşti, 1925, vol. II. *Literatura populară la meglenoromâni,* Bucureşti, 1928; vol. III. *Dicționar megleno-român,* Bucureşti, f.a. [1935].

CDDE = I. A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elemente latine (A-Putea)*, Bucureşti, 1907-1914.

Cihac II = A. De Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane,* Frankfurt, Berlin, Bucureşti, vol. I, 1870; vol. II, 1879.

Ciorănescu, DELR = Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2001 (ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Şandru Mehedinşi şi Magdalena Popescu Marin).

Cipariu, *Elemente* = Timotei Cipariu, *Elemente de limbă română după dialecte şi monumente vechi*, Blasiu [i.e. Blaj], 1854.

CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj, I, 1956 şi urm.

Costin, *Gr. băn.* = Costin, L., *Graiul bănățean (Studii şi cercetări)*, vol. I, Timişoara, 1926, vol. II, T. Severin, 1934.

Cuv. băn. = Novacoviciu, E., *Cuvinte bănățene*, Oravița, 1924.

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, I, 1913 ş. u.

DAR = Gheorghe Bulgăr, *Dicționar de arhaisme şi regionalisme*, Bucureşti, EA, 2000.

DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, ediția I, București, EA, 1963; ediția a II-a, 1974.

Densusianu, *ILR* I-II = Ov. Densusianu, *Istoria limbii române,* vol. I *Originile*; vol. II, *Secolul al XVI-lea*, București, EȘ, 1961.

Densusianu, *Hlr* = Ov. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome II. *Le seizième siècle*, în Ov. Densusianu, *Opere*, ed. îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Serb, București, 1975.

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, 1965 ș. u.

DSB = *Dicționarul subdialectului bănățean,* redactor coordonator Vasile Șerban, vol. I-II redactor Sergiu Drincu, vol. III-IV redactor Maria Purdela Sitaru, Timișoara, TUT, 1985-1988.

DU = L., Șăineanu, *Dicționarul universal al limbii române*, ed. a IV-a, București, 1943.

EA = Editura Academiei.

EER = Editura Enciclopedică Română.

EPL = Editura (de Stat) pentru Literatură.

EȘ sau EȘE = Editura Științifică (și Enciclopedică).

EW = Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapesta, 1966.

FD = *Fonetică și dialectologie,* București, I (1958) și urm.

Frățilă, *Contribuții lingvistice* = Vasile Frățilă, *Contribuții lingvistice,* Timișoara, Editura de Vest, 1993.

Frățilă, V., *Etimologii. Istoria unor cuvinte,* București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Frățilă, *Târnave* II = Vasile Frățilă, *Graiul de pe Târnave*, Blaj, Editura Astra, 2005.

Ghițu, *Partic. băn.* = Galina Ghițu, *Particularități arhaice bănățene*, în „Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani”, București, 1965, p. 295-297.

Giuglea, G., *Cuvinte românești și romanice*, București, EȘE, 1983 (ediție îngrijită de Florența Sădeanu).

Graur, *Corrections* = Al. Graur., *Corrections roumaines au REW*, în BL, V, 1937.

Graur, Al., *Etimologii românești*, București, EA, 1963.

Gregorian, *Olt. Ban.* = Mihail Gregorian, *Folclor din Oltenia și Banatul răsăritean*, în *Folclor din Oltenia și Muntenia*, București, EPL, 1967.

Guțu = George Guțu, *Dicționar latin-român*, Bucureşti, 1983.
Hasdeu, B. P., *Românii bănățeni din punctul de vedere al conservatorismului dialectal şi teritorial*, în AAR, seria II, tom XVIII, 1895-1896, p. 1-69.
HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice şi poporane a românilor*, Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, Bucureşti, vol. I, 1972; vol. II, 1974; vol. III, 1976.
Hodoş, *C.C.* = E. Hodoş, *Cântece cătăneşti*, Caransebeş, 1898.
Iliescu-Birău, F.B.= *Ce-am în inimă şi-n gând. Folclor din Banat*, vol. îngrijit de Ion Iliescu şi Ilie Birău, Timişoara, Comitetul de Cultură şi Artă al Județului Timiş, 1968.
ILR = *Istoria limbii române*, Vol. I, Bucureşti, EA, 1965; vol II, 1969.
Ionescu, I., *Dicționar bănățean cu specific local (băpşan)*, Timişoara, Editura Brumar, 2005.
Ionică, *Term.* = Ion Ionică, *Terminologia casei în limba română (pe baza ALR)*, în SCL, XVII, nr. 4, 1966, p. 435- 494.
Ioniță, *L. D.* = Vasile C. Ioniță, *Lexic dialectal din Cîlnic (județul Caraş-Severin)*, în „Studii de limbă, literatură şi folclor”, vol. I, Reşița, 1971, p. 313-329.
Lex. Reg. I = *Lexic regional*, Bucureşti, EA, 1960.
Lex. Reg. II = *Lexic regional*, Bucureşti, EŞ, 1967.
Lighezan, GR. = N. Lighezan, *Graiul din localitatea Vermeş, județul Caraş-Severin*, (lucrare de diplomă), Universitatea din Timişoara, 1980.
Liuba-Iana, F. XXVII ş.u. = S. Liuba şi A. Iana, *Medicina populară, credințe, datini, doctorii şi descântece populare*, în „Familia”, Oradea, XXVII, 1891; XXVIII, 1892; XXXI, 1895; XXXIII, 1897.
Liuba-Iana, M. = S. Liuba şi A. Iana, *Topografia satului Măidan*, în „Foaia Dieceseană”, Caransebeş, X, 1895 (nr. 28, nr. 26).
LL = „Limbă şi literatură”, Bucureşti, I, 1955 şi urm.
LR = „Limba română”, Bucureşti, I, 1952 şi urm.
Marienescu, *Poezii pop.* = Ath. M. Marienescu, *Poezii populare din Transilvania*, Bucureşti, Editura Minerva, 1971.
MCD = *Materiale şi cercetări dialectale*, I, Bucureşti, 1960, II, Cluj-Napoca, 1983.
MDA = *Micul Dicționar Academic*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002.
Meyer-Lübke, R. WR.= W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter-Universitätsbuchhandlung, 1914.

Molin, V., *Banatul*, în „Calendarul Banatului” pe an. 1933.
NALR-Banat = Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Banat, *I*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, Bucureşti, EA, 1980. *II*, 1997. *III*, 1998. *IV*, 2005.
Novacoviciu, C.B. = E. Novacoviciu, *Cuvinte bănățene* adunate de..., Oravița, 1924
Purdela-Sitaru, M., *Elementele lexicale conservatoare în subdialectul bănățean*, în LR, XXVIII, 1979, nr. 5, p. 515-519.
Puşcariu, *EW* = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wőrterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprache*, Heidelberg, 1905.
Puşcariu, *LR* = Sextil Puşcariu, *Limba română, I. Privire generală*, Bucureşti, 1940; *II. Rostirea*, Bucureşti, EA, 1959.
RESEE = „Revue des études sud-est européennes”, Bucureşti, 1963 şi urm.
REW = W. Meyer- Lübke, Romanisches etymologisches Wőrterbuch, ed. a IV-a, Heidelberg, Carl Winter Universität, 1968.
SCL = „Studii şi cercetări lingvistice”, Bucureşti, I, 1950 şi urm.
SD = „Studii de dialectologie”, volum îngrijit de Vasile Frățilă şi Vasile D. Țâra, Timişoara, TUT, 1984.
Scriban = Augustus Scriban, *Dicționarul limbii române*, Iaşi, Editura Presa bună,1939.
Stoica de Hațeg, *Cr. Ban.* = Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, Studiu introductiv, ediție glosar şi indice de Damaschin Mioc, Ediția a II-a revăzută, Timişoara, Editura Facla, 1981.
Şandru, *Almăj* = D. Şandru, *Enquête linguistiques du laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest. V. Vallée de l'Almăj.*, BL, V, 1937 p. 125-189.
Şandru, FR = D. Şandru, *Folclor românesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987.
Şăineanu, *DU* = L. Şăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ed. a V-a rev. şi adăug., Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1925.
Şchiopescu = V. Şchiopescu, *D-ăle şoadge*, ms.
TDR = *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984 (coordonator Valeriu Rusu).
Teaha, *Cuvinte latineşti* = Teofil Teaha, *Cuvinte latineşti moştenite în graiurile româneşti actuale*, Bucureşti, EA, 2005.
TILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, Bucureşti, EA, 1969 (redactor responsabil I. Coteanu).

Todoran, R., *Contribuții la studiul limbii române*, Cluj-Napoca, Editura „Clusium”, 1998.
Urițescu, *Fon. Ban.* = Dorin Urițescu, *Fonetismul unor graiuri româneşti din nordul Banatului*, Rezumatul tezei de doctorat, Timişoara, 1977.
Ursan, *Mărginimea* = V. Ursan, *Graiul din Mărginimea Sibiului*, Sibiu, Editura „Alma Mater”, vol. I, 2006.
Varlaam, *Cazania* = Varlaam, *Cazania 1643*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1643.
Vulpe, *Porțile de Fier* = Magdalena Vulpe, *Observații asupra sintaxei graiului din zona „Porțile de Fier”*, în Cohuț-Vulpe, „Graiul din Zona Porțile de Fier”, I, *Texte. Sintaxă*, Bucureşti, 1973, p. 363-393.
Weigand, *Banat/Jb* = G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, Jahresber, III, 1896, p. 198-332 şi separat, Leipzig, 1896.
WLAD = G. Weigand, *Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachebietes*, Leipzig, 1909.

THE LATIN ELEMENT IN THE IDIOMS OF LOCALITIES SITUATED SOUTH-WEST FROM TIMISOARA
(Abstract)

Key-words: *dialectology, the Banat sub-idiom, idioms, vocabulary*

The author highlights the fact that the Romanian idioms spoken in the region located south-west from Timisoara largely exhibit lexical particulars characteristic to the other Banat idioms. Among these characteristics we may list the semantic ones reflected in the words inherited from Latin. Four localities are taken into consideration: Ghilad, Banloc, Denta and Toager.

The analysis of the vocabulary in this area leads to the conclusion that here too the Latin language has provided the essential lexical background

EXISTĂ AFEREZĂ ÎN TOPONIMELE ROMÂNEŞTI?

Simion DĂNILĂ

1. Existenţa sau nonexistenţa aferezei în toponimele româneşti nu poate fi discutată în afara cadrului mai larg al scurtărilor – diferit motivate – ale numelor de locuri, petrecute într-o fază iniţială, până la fixarea definitivă a formei lor în conştiinţa vorbitorilor, sau care se petrec încă în contemporaneitate, concurând toponimele oficiale, toate dovedind că nici numele topice nu sunt forme cu totul şi cu totul împietrite. Iar aceste scurtări, la rândul lor, este necesar să fie privite în context internaţional, pentru a nu le considera fenomene izolate, excepţionale în limba română.

1.1. Sub diverse forme, scurtările – deşi nu prea frecvente – se întâlnesc în toponimia noastră. Trecând peste scurtările toponimelor compuse, care ţin de domeniul evidenţei (cf. *Piatra* în loc de *Piatra-Neamţ,* pentru locuitorii judeţului Neamţ, şi în loc de *Piatra-Olt*, pentru cei din judeţul Olt, etc., Graur 1972, p. 81–82), iată câteva la care s-a ajuns, de la nume simple, prin: disimilare: *Teţcani*, numele a două sate moldovene consemnate la diferite date *Steţcani* (Al. I. Gonţa, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de locuri*, Bucureşti, 1990, p. 240 şi 257–258) < npers *Steţcu*, Iordan, *Top. rom.* 361; haplologie (şi metateză): *Potropeşti* < **Potropopeşti* < *Protopopeşti* (ib. 373); sincopă: *Cincşor* < **Cincuşor* < *Cincul* (ib. 356); trunchiere: *Bolnicioara* < *Bolvăşnicioara* (DTB I 107; în DTB III 52 se presupune şi pentru *Dârniţa* o trunchiere din scr. **Drinovica;* chiar dacă etimologia aceasta este greu de acceptat, toponimul putând

proveni mai curând din sl. *dĭrnŭ* „Rasen, Wasen”, Šmilauer 60, este semnificativ faptul că autorii DTB acceptă scurtarea ca accident fonetic pentru explicarea unor nume de locuri). La acestea s-ar mai putea adăuga genitivele din toponimele rezultate prin elipsa determinatului: [satul] *Corzii* (Emilian N. Bureţea, *Nume de sate olteneşti. Contribuţii etimologice*, LR, **37** (1988), nr. 5, p. 446); [pământul] *Andrecăi* (DTB I 16); [Valea] *Speiului* sau [Valea] *Teiului* (pe unele hărţi vechi; comunicate de Magdalena Lungu din Chişinău) etc. (v. îndeosebi extinderea procedeului în toponimia urbană: [Strada, Aleea, Calea] *Eroilor, Pinilor, Torontalului* ş.a.), ptrecum şi unele scurtări datorate scrierii abreviate, cum ar fi, după E. Petrovici: *Dolj, Gorj* din *Dolniĭ Jilĭ*, resp. *Gorniĭ Jilĭ* (citat în Puşcariu, *L. rom.* II 172).

1.2. Pentru urmărirea paralelismului cu toponimia străină, notăm câteva exemple de scurtări mai cunoscute. Astfel, din toponime compuse au luat naştere, de pildă: ucr. *Voloka* < *Voloka nad Čeremošem*, bulg. *Izvor* < *Brezniški Izvor,* germ. *Kreischa* < *Groß Kreischa, Burkards* < *Burkardsdorf,* sp. *San Fé* < *La Villa Real de la Santa Fé de San Francisco, Los Angeles* < *El Pueblo de la Reina de los Angeles de la Porciuncula,* engl. *Hull* < *Kingston-upon-Hull*, germ. *Köln* < lat. *Colonia Claudia Augusta Agrippinensis* (A. M. Skljarenko, *Typologischer Vergleich einfacher Toponyme (am Material von slawischen, germanischen und romanischen Sprachen*), NI, nr. 35, 1979, p. 8–9). La fel, *Wien* < celt. *Vindobona, Piter* < *St. Petersburg* (Graur 1972, p. 44 şi 81); sp. *Zaragosa* < lat. *Caesaraugusta* (Bloch 1988, p. 244). De alt tip sunt scurtările următoare: *Saint Kitts*, nume de insulă, de la *Saint Christopher*, după numele lui Cristofor Columb sanctificat; *Tanzania* < *Tanganyika* + *Zanzibar* (ib. 192, resp. 216); pol. *Wierzniowice* < *Wierznierzowice* (Henryk Borek, *Polnisch-deutsche Mischnamen in Schlesien*, OSG **1**, 1965, p. 97); germ. *Nabdiz*, pentru care E. Eichler presupune un v. sorab. **Nidabudovici*

(Karlheinz Hengst, *Die Ortsnamen des Bosauer Zehntverzeichnisses*, OSG **4**, 1968, p. 126; dar autorul articolului oferă o altă soluție, fără a o exclude însă pe cea a lui Eichler: v. sorab. **Nabudici* „Dorf der Leute des *Nabud”). Prescurtări care provin din scris: *Cospoli* < *Constantinopol, Frisco* < *San Francisco, Phila* < *Philadelphia* (Graur 1972, p. 81–82). Să mai adăugăm că numele orașului sud-african *Johannesburg* se pronunță constant *Joburg*.

În fine, consemnăm și o afereză din spațiul grecesc: *Saloníki*, de la *Thessaloníki* (Bloch 1988, p. 194 și 219). De fapt, afereza s-a produs aici de două ori și la date diferite, prin contactul dintre limbi: mai întâi, în antichitate, romanii au schimbat numele orașului *Thessaloníki* (botezat așa după numele unei surori a lui Alexandru cel Mare) în *Salona* (devenit *Sărună* la meglenoromâni); apoi, sub ocupație turcească, *Thessaloníki* devine *Saloníki*. Grecii însă îi spun și astăzi *Thessaloníki*.

2. În contextul celor prezentate mai sus, funcționarea aferezei în toponimia românească nu ne mai apare surprinzătoare. Definită ca „eliminarea unei silabe sau a unui sunet [neaccentuate] de la începutul cuvîntului în timpul pronunțării lui” (I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 181) și având drept principală cauză lungimea unor cuvinte ce pot fi considerate ca alcătuite din părți distincte, din care pricină ele cunosc o falsă despărțire în părți componente (I. Popescu-Sireteanu, *Afereza în limba română*, ms. 7), „afereza reprezintă un «atentat» la stabilitatea lexicului și în special la independența radicalului cuvintelor, acesta ca purtător al sensului lexical fundamental. *Afereza zdruncină structura fonetică a cuvântului*, tocmai în ceea ce are el mai temeinic, provocând uneori mari tulburări fonetice și semantice. Din această cauză, fenomenul poete fi privit cu rezerve, dar existența și cunoașterea lui amănunțită nu trebuie neglijate” (ib. 8). Mult răspândită în limba de altădată, „afereza caracterizează astăzi

limba poeziei populare, graiul copiilor şi antroponimia” (ib. 21), dar ea „ne ajută să dezlegăm şi prezenţa enigmatică a unor nume de locuri” (ib. 38).

2.1. Afereza unui sunet sau a unei silabe în toponime româneşti a fost semnalată, mai mult în treacăt, în câteva studii de toponimie. În lista ce urmează vom veni însă şi cu alte exemple:

a) *Altul Cucii* < *Naltul~* < *Înaltul~* (Iordan, *Top, rom.* 355); ntop pop. *Găđiş* < oiconimul *Agadici* CS (DTB I 4); *Hobiţa*, numele mai multor localităţi din România, provine de la un dim. *Ohabiţa* (pentru care a se vedea localitatea omonimă din jud. Caraş-Severin) < *Ohaba; La Ruga Albă*, ntop pe valea Cărașului iugoslav, de la *Iruga* (Teodor Şandru, *Nomenclatura toponimică din hotarele satelor de pe Valea Cărașului (pe teritoriul iugoslav)*, în *Contribuţii la istoria culturală a românilor din Voivodina*, IV, Vârşeţ, 1977, p. 102); *Stemnicul* < **Istebnicul* < sl. *istŭba* „colibă, bordei, locuinţă” şi *Zvorâştea* < *Izvorâştea* < *izvor* (Iordan, *Top. rom*. 354, resp. 362). În unele dintre acestea însă, afereza s-ar fi putut produce şi la nivelul lexicului comun.

b) *Bravice*, numele unui sat din Moldova, azi dispărut (DOR 215), ne conduce spre un ntop **Dumbravíce* (de la apelativul **dumbravíce*, format ca şi *pădurice*), cu *ă* aton pronunţat *a*, fonetism caracteristic graiurilor moldovene. Un proces similar întîlnim şi în numele localităţii vâlcene *Braviţa*, cătun desfiinţat astăzi şi înglobat la satul Copăcelu, municipiul Râmnicu-Vâlcea, pentru care e de presupus un **Dumbráviţa*.

Gherman TM se pare că n-ar fi antrop. *Gherman*, ci un rezultatat din *Nagh Erman*, aşa cum apare atestat pentru prima dată (1323) numele acestei localităţi. *Erman* ar fi npers *(H)erman, (H)ermen* (Viorica Goicu şi Rodica Sufleţel-Moroianu, *Probleme de etimologie a numelor de localităţi*, LR, **38** (1989), nr. 5, p. 450) sau, mult mai plauzibil, cumanul *orman* „pădure” (V. Ioniţă, *Pădurile Banatului*, „Timpul”, Reşiţa, **4** (1993), nr. 65 (832), p. 2).

Ştárăvăţu este numele localităţii *Şiştarovăţ* AR în rostirea locuitorilor din satul vecin Cuveşdia (NALR-*Banat. Date* 149).

Numele localităţii *Şanoviţa* TM apare în documente sub această formă relativ târziu, forma originară fiind *Şuşanovăţ*, pe care, cu uşoare deformări, o găsim în toate documentele (*Sasanfalw*a 1359, *Sescherovaz* 1717, *Susanovac* 1723-1725, *Susanovetz* 1828, *Şuşanovăţ* – până de curând, Suciu II 167). Presupunem că este vorba de acel caz tipic de „fragmente în dispersie ale uneia şi aceleiaşi aşezări aflate într-o fază mai mult sau mai puţin evoluată de concentrare”, despre care vorbeşte Aurel Răduţiu, *Atributele vechimii în toponimie*, SO IV 76). Un asemenea fragment putea fi o vatră mai mare, *Şuşanovăţ*, altul una mai mică, o **Şuşanoviţă*, adică un „Şuşanovăţ mai mic” (pentru astfel de derivări diminutivale, cf. *Cruşoviţa* < *Cruşovăţ* CS, *Iloviţa* < *Ilovăţ* MH). Lungimea noului cuvînt a favorizat afereza silabei iniţiale, prin brevilocvenţă, iar nu din cauza poziţiei celor doi *s* (ce se păstrează într-o mulţime de alte nume de localităţi: *Şişterea, Şuştra, Şuşturogi* etc.). Iată şi alte toponime bănăţene înrudite ca aspect şi care dovedesc că un *Şanoviţa* n-a circulat de la început sub această formă, ci că este rezultatul unei afereze suportate de un cuvânt mai lung: *Bîrşanoviţa* TM (DTB I 90), *Micşanovăţ* MH (DTB VI 41). Cum va fi ajuns *Şanoviţa* să dobândească o importanţă mai mare în procesul de organizare intimă a localităţii este o altă problemă. Un fenomen asemănător de concentrare a unei localităţi şi, totodată, de evidenţiere în documente a vetrelor ei care au căpătat, rând pe rând, o importanţă deosebită îl bănuim în cazul satului *Lescoviţa* CS, atestat prima oară în forma cu -*ov*: *Lyzkou* 1371-1372, apoi cu -*ovăţ*: *Leskovaz* 1454, în fine cu -*oviţa*: *Lesskovicza* 1717 (Suciu I 357).

Frecventă este afereza lui *În*- din compusele cu prepoziţia *Între: Târlişua < Între + Ilişua; Trapold < Între + Apold; Trainei < Între + Arinei; Tra(i)niş(u) < Între + Ariniş* (Iordan,

Top. Rom. 494); *Trăđăluŕ* (şes cunoscut nouă de la Mîtnicu Mic TM) < *Între + Dealuri; Trăoaş(e)* < *Între + Oaşe* (E. Janitsek, *Toponimia văii superioare a râului Şieu*, SMO 126)*; Trecufoi(le)* < *Între Cufoi(le)* (Mircea Homorodean, *Din toponimia Ţării Lăpuşului*, CL, **32** (1987), nr. 1, p. 50)*; Trepăreie* < *Între + Păreie* (id., *Toponimia satelor Cinciş şi Valea Ploştii (judeţul Hunedoara)*, SMO 107); *Trevăile* < *Între + Văile; Trîmpoaiele* < *Între + Ampoaiele* (Iordan, *Top, rom.* 494).

2.2. Afereza poate fi şi polisilabică, ne asigură acelaşi I. Popescu-Sireteanu în lucrarea citată (p. 5), ilustrând afirmaţia cu exemple din lexicul comun.

2.2.1. Pentru toponimie, un exemplu tipic ni se pare numele satului *Jdioara* din judeţul Timiş. Clarificarea etimologiei lui este instructivă şi din alte puncte de vedere; de aceea îi rezervăm aici o prezentare mai amplă.

Faptul că primele atestări documentare ale localităţii, ca şi următoarele, de altfel, îi îmbracă numele într-o haină maghiară: *Sydouar* 1320*, Sydowar* 1323, *Sydovar* 1368, *Zydowar* 1552, *Zsidovár* 1599 etc. (Suciu I 315), pe de o parte, şi existenţa unei importante cetăţi în hotarul satului, pe de altă parte, au putut determina pe unii istorici şi lingvişti să vadă în această denumire un compus maghiar cu -vár „cetate", iar în forma românească *Jdioara*, un reflex al celei ungureşti. La întreţinerea acestei false păreri în vremea noastră a contribuit, desigur, şi pertinentul studiu al lui Emil Petrovici, *O particularitate a fonetismului maghiar oglindită în elementele maghiare ale limbii române* din „Studii şi cercetări ştiinţifice", Cluj, **5** (1954), nr. 3-4, p. 439-475, în care, printre altele, arătându-se că în vechea maghiară *v* nu era o fricativă labiodentală ca astăzi, ci o fricativă bilabială, *u̯*, se aduc mai multe exemple pentru transformarea magh. *v* [u̯] + *á* în rom. *oa* (prin faza *u̯a*): *Hunyadvára* > *Hunedoara, Inidoara; Miklósvár* > *Micloşoara; Segesvár* > *Sighişoara; Temesvár* > *Timişoara; Újvár*> *Uioara* etc.

Astfel, dacă exceptăm supoziția istoricului bănățean Vasile Maniu, conform căreia, plecând tot de la forma maghiară, în care s-ar recunoaşte în prima parte un etnonim, romanii i-ar fi colonizat la Jdioara pe evreii răsculați din Asia Mică (C. Daicovici [sic!] şi I. Miloia, *Cercetări arheologice în Banatul de sud*, AB, **3** (1930), nr. 4, fasc. 7, p. 12, ipoteză citată de C. Daicoviciu şi în vol. *Dacica*, Cluj, 1970, p. 153-154), două ipoteze demne de luat în seamă conduc – în spiritul celor arătate mai sus – la etimologii oarecum asemănătoare: după unii istorici maghiari, în speță Pesty Frigyes, la bază ar sta un nume de persoană, cetatea fiind întemeiată de una dintre cele 120 de seminții de unguri, anume *Zydoy* („jidovi") (ib. 12-13); după unii lingvişti, explicația trebuie căutată mai curând în mitologie, în credințele slavilor şi românilor despre *jidovi,* uriaşi care au făurit cândva construcții gigantice (Kisch 1928, p. 30; ipoteza este acceptată de Iordan, *Top, rom.* 275, şi de Ioniță, *Nume* 80, şi preluată în DTB V 82). Susținătorii ultimei ipoteze atrag în discuție şi alte toponime similare: *Jidovin* (= Berzovia CS), care, pronunțat *Jâdovíń*, este mai curând pluralul lui *jidovină* „movilă foarte mare, făcută de oameni foarte de demult" etc. (Iordan, *Top. rom.* 276), *Muntele Jidovilor* (tot în Banat) etc.

În toate aceste cazuri, după părerea noastră, ipoteza, pornind de la o premisă falsă, este totalmente lipsită de plauzibilitate: ea acceptă ca autentică o formă existentă numai în documentele maghiare, dar inexistentă în vorbirea localnicilor, după cum o dovedeşte numele de azi al localității – *Jdioara* (pop. *Jđoára*) –, singurul fidel denumirii originare, o creație românească într-un mediu românesc (iar nu *Jidioara*, nume utilizat de administrația românească între cele două războaie mondiale, prin care se punea de acord o formă fără o semnificație evidentă, *Jdioara*, cu atestările documentare: *Zsidovár* şi celelalte). Această realitate ne determină să vedem în numele *Jdioara* un derivat cu sufixul diminutival *-ioara* de la numele unei aşezări din apropiere.

Singura localitate direct învecinată, în vechime, capabilă să explice oiconimul în discuție, este *Gavojdia* (pop. *Găvojđịa*). (Se pare că în trecut legătura dintre Gavojdia şi Jdioara nu se făcea, ca astăzi, printr-un mic ocol pe la Criciova, pe drumul care leagă zona industrială Nădrag cu gara Gavojdia şi cu şoseaua Lugoj-Caransebeş, ci direct pe valea Nădragului. Despre această probabilitate şi despre vechea rețea de comunicații din zonă, vezi Iosif Bălan, *Numiri de localități*, Caransebeş, 1898, p. 30, şi Theodor N. Trâpcea, *Despre unele cetăți medievale din Banat*, în *Studii de istorie a Banatului*, Timişoara, 1969, p. 59.) Dintr-un **Găvojdioara*, adică o „Gavojdie mai mică”, a luat naştere, prin afereză, numele *Jdioara*.

În explicarea corectă a relației dintre cele două localități nu trebuie să ne lăsăm induşi în eroare de faptul că Jdioara, a cărei întemeiere o considerăm posterioară, e atestată la 1320, iar Gavojdia abia la 1447 (Suciu I 315, resp. 252), ştiind că primele atestări nu coincid cu actele de naştere ale localităților respective.

Când, pe la sfârşitul secolului al XIII-lea, cum e de presupus, a fost ridicată cetatea Jdioara (Th. N. Trâpcea, *art. cit.* 59, şi Pascu II 273), nu pe şesul Gavojdiei, ci cam la 7–8 km depărtare de acest sat, pe una din culmile ce formează ultimele valuri ale munților Poiana-Ruscă, cea care a furnizat forța de muncă necesară pentru construirea cetății a fost, în priraul rând, Gavojdia. Şi s-a procedat ca de obicei la ridicarea unei cetăți, după cum arată Pascu II 213: „În vatra satului, la marginea acestuia uneori, în apropierea lui alteori, *mai la distanță cele mai deseori*, pe loc neted, *pe tăpşane sau promontorii, pe culme de deal* sau pe vârf de munte...” (subl. S. D.)

Cetatea, cu primele gospodării înfiripate la poalele dealului pe care se afla, forma, la început, o aşezare mai mică decât localitatea-mamă, era deci o *Găvojdioară*.

Dintr-o listă incompletă a localităţilor din Ardeal şi Banat în care au existat cândva cetăţi, publicată de Pascu II 225–286, se observă că mai mult de 10 % din numele acestora provin, fie prin derivare cu sufixe diminutivele (*Brăduţ, Căpâlniţa, Cincşor, Cisnădioara, Rebrişoara, Sibiel* etc.), fie prin determinare adjectivală cu *Mic(ă)* (*Căianul Mic, Criva Mică* etc.) sau adverbială cu *de Sus* (*Racoşu de Sus, Suciu de Sus* etc.), de la numele unor localităţi vecine mai mari cu care se află într-un raport genetic, de „roire".

Cu vremea, unele dintre noile aşezări-cetăţi dobândesc importanţă mai mare decât localităţile din care s-au născut, iar menţionarea loc în acte poate premerge acestora din urmă. Ceea ce trebuie că se va fi întâmplat şi cu cetatea Jdioara, al cărei domeniu număra, la 1440, 47 de sate (Pascu II 273).

O altă *Găvojdioară* (dacă nu cumva este vorba tot de *Jdioara* în cauză), consemnată la 1514-1516 în hotarul Gavojdiei, cu 10 iobagi numai, sub forma *Gawosdywara* [deci cu -*wara*, nu cu –*war*], între proprietăţile margrafului Georg de Brandenburg (Pesty, *Krassó* II 1 178), ar putea fi considerată o vatră mai mică a Gavojdiei, de felul fragmentelor în dispersie menţionate mai sus. Suciu I 252 o glosează tot sub *Gavojdia.*

Din punct de vedere lingvistic, rom. *Jdioara* nu poate proveni din magh. *Zsidovár* din următoarele motive:

a) *i* după *j* n-ar fi dispărut, ci s-ar fi transformat în *â* în grai, ca în apelativul *jâdov* sau în toponimul *Jâdovíń* CS;

b) partea finală ar fi sunat *o-ár* (**Jâdoár,* ca în *Chioar* < magh. *Kövár* „cetate de piatră" (DR IV 1068) sau, prin adăugarea unui -*a* toponimic, *o-ára* (**Jâdoára* > **Jâdu̯ára*).

Dimpotrivă, formele maghiare se justifică întru totul ca reflex al formei româneşti, şi anume:

a) grupul *Jd*- devine, prin svarabhakti, *Zsid*-, anaptixa lui *i* fiind condiţionată de existenţa unui *i* în sufixul -*ioara*; cf. „spargerea" nexurilor consonantice româneşti şi în alte situaţii

asemănătoare: *Gyryd* pentru *Grid* HD, *Hyrip* pentru *Hrip* SM, *Kylych* pentru *Cliț* SJ (Suciu I 270, resp. 297 şi 157), *Tyryfesth* pentru *Trifeşti* TM (Suciu II 415) etc.;

b) rom. *-oara* este redat frecvent în maghiara cancelariilor medievale prin *-vár* (*-var, -vara, -war, -wara*): *Caprevar* şi *Caprewar = Căprioara* AR (Suciu I 126), *Chernyswara = Cernişoara, Fwrsowara = Furcşoara* (Drăganu, *Rom.* 285), *Tilivara = Chilioara* SJ (Suciu I 141), *Waliswara = Vălişoara* CS (Suciu II 241) etc. După Drăganu, *Rom.* 79, şi *Bovár* din comitatul Pest poate fi rom. *Bouar.* De remarcat că şi unele denumiri în *-ova*, ca *Bacova* şi *Darova* TM, au fost încadrate de oficialitățile maghiare, mult mai târziu, în grupul derivatelor cu componentul *-vár*: *Bakovár, Daruvár* (Malvina Pătruț, *Etimologii populare în onomastică*, SO III 245).

Conchidem că magh. *Zsidovár* pentru rom. *Jdioara* este unul din numeroasele cazuri de motivare semantică secundară, atât de frecventă în toponimia europeană ca urmare a contactului dintre limbi, când semnificația toponimelor autohtone scapă cuceritorului ce le împrumută.

2.2.2. Înclinăm să credem că nici mulțimea toponimelor româneşti *Cioara* (cu compusele şi derivatele de tipul *Cotu Ciorii* BZ, *Ciorâța* VS) nu poate fi explicată doar prin antroponime ca *Cioară* sau prin metaforizare („deal negru” datorită înfățişării sale, cu vegetația arsă prin incendiere sau prin expunere la soare; v. trimiterile bibliografice în DTB II 58). Nu face parte nici din toponimele mitologice, din cauza „poziției «slabe» a ciorii în bestiarul popular, a statutului ei de «umbră» a corbului” (Mihai Coman, *Mitologie populară românească*, II, Bucureşti, 1988, p. 38). Nu este exclus ca în anumite cazuri toponimele *Cioara* să rezulte prin afereză polisilabică din diminutive ca *Dâmbovicioara, Izbicioara, Răchicioara, Sălcioara, Săscioara* etc., care se găsesc din abundență pe teritoriul țării noastre.

Acceptând etimologia multiplă ca soluție pentru numeroase nume proprii, care nu denumesc clase de obiecte, ci obiecte in-

dividuale, considerăm că numai o analiză atentă şi documentată a fiecărui toponim *Cioara* în parte ne poate oferi o rezolvare exactă.

3. În concluzie, credem că datele aduse în discuție aici ne îndreptățesc să dăm un răspuns afirmativ la întrebarea pe care ne-am pus-o în titlul articolului nostru. Afereza nu poate fi ignorată ca factor participativ la constituirea formei definitive a unor toponime şi, ca atare, trebuie luată în calcul pentru clarificarea unor etimologii ale acestora.

SIGLE ŞI ABREVIERI

AB	= „Analele Banatului”, Timişoara, **1** (1928) ş.u.
antrop.	= antroponim
Bloch 1988	= Dieter Bloch, *Geographische Namen kurz erklärt*, Gotha, 1988.
dim.	= diminutiv
DOR	= N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, *[Bucureşti,]* 1963.
Drăganu, *Rom.*	= Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933.
DTB	= Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, Timişoara, vol. I, 1984; II-IV, 1986; V, 1987; VI, 1989; VII, 1994.
Graur 1972	= Al. Graur, *Nume de locuri*, Bucureşti, 1972.
Ioniță, *Nume*	= Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timişoara, 1982.
Iordan,*Top. rom.*	= Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, [Bucureşti,] 1963.
Kisch 1928	= Gustav Kisch, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen*, Timişoara, 1928.
ms.	= manuscris
NALR-*Banat*	= *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Banat,* sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc şi Nicolae Mocanu, Bucureşti, I, 1980 ş.u.

NALR-*Banat. Date*	= NALR-*Banat. Date despre localități şi informatori*, 1980.
NI	= Namenkundlich= = „Namenkundliche Informationen” (Informații onomastice), Leipzig, **1** **(**1964) ş.u.
npers	= nume de persoană, antroponim
OSG	= „Onomastica Slavogermanica”, Wroclaw, **1**, 1965.
Pascu I-IV	= Ştefan Pascu, *Vioevodatul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, I, ed. 2, 1972; II, 1979; III, 1986; IV, 1989.
Pesty, *Krassó*	= Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, I-V, Budapest, 1883-1885.
Puşcariu, *L. rom.*	= Sextil Puşcariu, *Limba română*, Bucureşti, vol. I, *Privire generală*, 1940; vol. II, *Rostirea*, 1959.
scr.	= sârbocroat(ă)
sl.	= slav (slavă veche)
SMO	= *Studii şi materiale de onomastică*, [Bucureşti,] 1969.
SO	= *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, [vol. I,] 1976; vol. II, 1981; vol. III, 1982; vol. IV, 1987; vol. V, 1990.
subl.	= subliniere, sublinieri
Suciu	= Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, Bucureşti, vol. I, 1967; vol. II, 1968.
Šmilauer	= Vladimir Šmilauer, *Příručka slovanské toponomastiky,* Praha, 1970.

IS THERE APHAERESIS IN ROMANIAN TOPONYMS?
(Abstract)

Key-words: *toponymy, structures, aphaeresis, Romanian area*

The author considers that the problem of aphaeresis cannot be discussed beyond the wider frame of the abridgement of the names of places. The issue ought to be regarded in the international context so that the phenomenon should not be considered to be specific only to Romanian.

Based on the analysis of numerous examples, the author finds that aphaeresis cannot be ignored as factor participating in the building of the definitive form of certain toponyms and thus it must be taken into account for the clarification of some of their etymologies

POEZIA MISTICO - RELIGIOASĂ. STRUCTURĂ ŞI INTERPRETARE[1]

Eugen DORCESCU

Poeţilor tineri, care îmi sunt prieteni

Specie îndeajuns de clar configurată azi, după o perioadă de inevitabile tatonări, mimetisme şi naivităţi, poezia religioasă ar avea, credem, tot dreptul la un comentariu avertizat, evoluat, profesionist, la un studiu nu doar descriptiv, ci şi teoretic, la o abordare capabilă să vehiculeze şi să stârnească idei, să propună un metalimbaj, să se revendice de la un sistem şi să furnizeze modele. Până când o asemenea cercetare va fi, pe deplin, înfăptuită, rămân multe de făcut, inclusiv primul pas. De fapt: Cum stau lucrurile cu poezia religioasă (creştină), în general, şi, mai cu seamă, cu aceea care se manifestă, tot mai îndrăzneţ, la noi, în contemporaneitate? În cele ce urmează, vom încerca să avansăm câteva răspunsuri la această legitimă întrebare. Presupunem că, referindu-se nemijlocit la poezie, aceste răspunsuri ar putea viza, într-o măsură apreciabilă, literatura mistico-religioasă în întregul ei.

x

---

[1] Text publicat, mai întâi, în revista „Banat”, Lugoj, 2/ 2006, şi reprodus, cu acceptul autorului şi al redacţiei „Banat”, în „Rostirea românească”, Timişoara, 4–5–6/ 2006; „Poezia”, Iaşi, 2/ 2006; „Orient latin”, Timişoara, 4/ 2006; „Caligraf”, Drobeta Turnu-Severin, septembrie şi octombrie, 2006; „Reflex”, Reşiţa, 7–9/ 2006, „Columna 2000”, Timişoara, 27 – 28/ 2006, „Viaţa Românească”, 10/ 2008. A fost preluat, de asemenea, în numeroase publicaţii on-line.

Poezia religioasă aparţine domeniului cuprinzător al *creației de factură spirituală*. Se ştie că spiritul este cel care dă viață, formă, durată, energie, în timp ce materia e amorfă, inertă, străină de orice inițiativă şi refractară la orice remediu. Materia e moartă, numai duhul e viu: „Duhul este cel ce dă viață; trupul nu foloseşte la nimic. Cuvintele pe care Eu vi le-am grăit, ele duh sunt şi viață sunt" (*Ioan 6, 63*).

Literatura de orientare spirituală (inclusiv poezia religioasă) este *opera unor autori cu necesități spirituale conştientizate*, şi se adresează unor cititori cu acelaşi tip de viață interioară, fiindcă ea (în reuşitele ei, mai cu seamă atunci când atinge inflexiuni mistice) porneşte de la fundamente (nu de la imanență, nu de la aparențe) şi se întoarce la fundamente. Într-adevăr, ființa noastră ne depăşeşte pe noi înşine, fiindcă aparţine Ființei. Toți oamenii, absolut toți, au nevoi duhovniceşti, atâta doar că mulți şi le ignoră, spre nefericirea lor, diminuându-şi, în acest fel, ființa.

Or, *cantitatea de ființă absorbită în operă îi asigură acesteia trăinicie şi valoare*. Exact acest fapt conferă poeziei de factură spirituală noblețe şi anvergură.

Celelalte categorii lirice, „materialiste", sunt, mai mult sau mai puțin, minore. Istoria literaturii o dovedeşte întru totul (să-i comparăm pe Arghezi, Voiculescu, Blaga cu, spre exemplu, contemporanul lor Mihai Beniuc).

S-ar putea aduce, drept contra-argument, creația lui George Bacovia. Replica noastră, în acest caz, ar fi că atitudinea marelui poet față de imanență este violent repulsivă (nicidecum adulatorie) şi că, în traseul ascensional al impulsului liric, el intuieşte vidul dindărătul oricăror aparențe, fixându-se, însă, e drept, în teritoriul tragic dintre angoasă şi revelație, dintre neant şi Existență.

Dar, evident, aceasta poate fi o discuție separată. Să revenim la ceea ce ne preocupă acum.

X

De obicei, dată fiind lipsa de rigoare şi graba diverselor abordări, atâtea câte există, se pluteşte într-o foarte incomodă confuzie tipologică (şi gnoseologică), anume aceea dintre *poezia religioasă* şi *poezia mistică*. Este necesar, prin urmare, să se clarifice, pe cât posibil, această dichotomie, spre a se asigura demersului analitic o minimă limpezime.

Poezia religioasă (*religio,-onis* „credinţă în forţe supranaturale şi adorarea lor") este legată de o formă determinată a unei religii (ca instituţie) şi-i exprimă acesteia simbolurile, ritualurile, manifestările exterioare. *Poezia religioasă este trăire mediată de ritual a misterului*.

Poezia mistică (*mysticus* „ascuns", „tainic") exprimă substanţa relaţiei intime dintre spiritul individual şi Spiritul universal, dintre făptura umană şi Creatorul ei. *Poezia mistică este trăire directă a misterului*. Potrivit lui Tomas d'Aquino, mistica, în întregul ei, este „cognitio Dei experimentalis".

Să se observe că am spus „trăire a misterului" şi nu „comprehensiune a misterului", întrucât taina rămâne, oricum, de nepătruns: „Lucrurile ascunse sunt la Domnul, Dumnezeul nostru, dar cele descoperite sunt la noi şi'n veac la fiii noştri, ca să plinim noi toate cuvintele acestei Legi" (*Deuteronomul 29, 29*). Participarea la mister este, însă, posibilă. Orice operă, cât de cât semnificativă, se naşte dintr-o criză a fiinţei, dintr-o interogaţie fundamentală, dintr-o mare *idee trăită*, ce-şi are rădăcinile în ceea ce este, pe veci, pecetluit. Pare straniu, mai cu seamă pentru generaţiile noastre scientiste (care, pornind de la cultul iluminist al raţiunii, au eşuat în idolatrizarea instinctelor primare), dar nu cu înţelegerea putem spera a înţelege, la asemenea niveluri, ci, aşa cum se spune uneori, mai degrabă cu inima: „Cunoştinţa însă îngâmfă, dar iubirea zideşte" (*1 Corinteni 8, 1*. Cf. şi *Isaia 6, 10*; *Ioan 12, 40*: „El ochii lor i-a orbit şi inima lor

a împietrit-o, pentru ca ei cu ochii să nu vadă şi cu inima să nu'nţeleagă, ca nu cumva ei să-şi revină şi Eu să-i vindec”).

x

Între mistic şi religios există o diferenţă de arie şi de intensitate. Poezia mistică poate fi, la rigoare, şi religioasă, dar poezia religioasă nu este, neapărat, mistică. Misticul cuprinde mai multe perimetre religioase, în principiu, pe toate, şi, concomitent, reprezintă esenţa lor spirituală, eliberată de contingenţele cultului, chiar dacă se manifestă, deseori, şi prin acestea. În spatele unei cărţi de poezie religioasă se află o religie, nu neapărat o metafizică, trăită în profunzimea ei aşa-zicând abstractă. În spatele unei cărţi de poezie mistică, se află o metafizică „abstractă”, esenţializată, redusă la pilonii ei cei mai fini şi mai durabili, la eşafodajul ei de rezistenţă.

O precizare, asupra căreia vom reveni: Fiind vorba de poezie (nu de teologie sau de filozofie), ceea ce validează textele, în toate cazurile pomenite mai sus, este *lectura estetică*. De altfel, autenticitatea spirituală nu poate fi mimată, ea pulsând, ca atare, doar în originalitatea şi pregnanţa expresiei. Altitudinea proiectului pretinde, în mod obligatoriu, altitudinea realizării. Încercările ce nu satisfac criteriile de performanţă estetică (cf. infra) se exclud din discuţie.

Un text care nu este poezie nu poate fi, în nici un chip, poezie mistico-religioasă, indiferent ce doreşte să fie, ce încearcă să fie sau ce pretinde că este.

Nu se poate ajunge, cu un talent mediocru, cu o învăţătură redusă (inclusiv în domeniul *Scripturii*), cu instrumente artistice rudimentare, la nucleul literaturii de această orientare, nucleu pe care, în ce ne priveşte, îl găsim în celebrul enunţ biblic „Abyssus abyssum invocat” (*Psalmul 41, 9*). De altfel, orice act duhovnicesc (şi chiar intelectual) major este rezumat în această rostire.

X

Întrucât, dată fiind factura ei, poezia mistico-religioasă este, din punctul de vedere tematic, structural şi atitudinal, previzibilă (cea esenţialmente mistică – mai puţin, sau chiar deloc), se poate concepe (imagina) o lectură ideală, tip, la care urmează a se raporta numeroasele texte concrete. Aceste texte concrete se situează fie deasupra, fie dedesubtul lecturii normative (lectură, de altfel, strict formalizată), ceea ce le plasează corespunzător pe scara valorii. Cât despre valoare, ea este confirmată de această lectură, în excelenţa ei.

E bine, cred, să reamintim că previzibilitatea tematică, în sine, nu exclude, câtuşi de puţin, valoarea: ne gândim la tragicii greci, la Dante, la Milton, la Michelangelo şi la mulţi alţii. Ceea ce contează este imprevizibilitatea răspunsurilor, a perspectivei, a unghiului de abordare, a soluţiilor (inclusiv a celor de ordin retorico - stilistic). *Ceea ce contează este forţa artistică a mărturiei de credinţă*. Mărturia are un caracter individual, diferenţiat, imprevizibil, ea decurge din unicitatea unui destin, a unui eu particular.

De altfel, noutate absolută, sub raport tematic, nici nu există. În plus, previzibilitatea poate fi privită şi invers: absenţa unei teme (în context, a celei mistico-religioase) este la fel de previzibilă, la cutare autor, pe cât de previzibilă este prezenţa ei la un altul. Dar, subliniem, chiar şi atunci când schema tematică, decelabilă în operă, pare a fi de-a dreptul tiranică, dăinuie, totuşi, în afara ei, anumite imponderabile, provenite din datele personalităţii, ale eului profund, din autenticitatea, adâncimea şi sinceritatea, din caracterul vital, nu convenţional, ale trăirii, precum şi, evident, din măiestria stilistică, din armonia gândului şi a cuvântului.

Aşadar, competenţa este, oarecum, dată. Urmează a se constata performanţa. Interesant e faptul că, în plan ontologic şi

chiar hermeneutic, competenţa şi performanţa, în situaţia analizată, par a fi coextensive şi concomitente.

Altfel spus, acest proiect de lectură, la care ne încumetăm acum, este, totodată, o descriere a poeziei religioase.

x

Cadrul tematic, ideatic şi vizionar include *patru entităţi*: *eu* (identitate), *lume* (istorie; desfăşurarea umanităţii în timp, şi chiar în spaţiu), *Dumnezeu* (eternitate), *text* - acesta din urmă (textul) fiind rezultanta exprimată a interacţiunii primelor trei.

Textul (volumul, poezia) este chiar ţesătura de relaţii stabilite între *actanţii marii drame* cosmice: eu (fiinţă) – lume (istorie) – Dumnezeu (veşnicie şi fiinţă în sens absolut: ebr. *Ehyeh Asher Ehyeh*, lat. *Ego sum qui sum* „Eu sunt Cel ce sunt”, *Exodul 3, 14*). Pe de altă parte, se ştie prea bine şi se acceptă cvasi - unanim că un poet adevărat, un artist, în genere, „se inspiră” din realitate, nu din ideologii. Or, realitatea nu se confundă cu aparenţa, cu imanenţa. Ce anume (mai exact: Cine) este realitatea, sub-stanţa tuturor lucrurilor, ne spune acelaşi enunţ din *Exodul*, pe care ne îngăduim a-l cita, de data aceasta, spre edificare, în greceşte: *Ego eïmi ho on* („Eu sunt Cel ce sunt”; să se observe gr. *on* „fiinţă”, suport pentru derivatul *ontologie* „teorie asupra a ceea ce există”, „ştiinţa fiinţei în sine”). Se poate adăuga un enunţ din *Coloseni 2,* anume versetul 17, pe care îl reproducem, mai întâi, după câteva ediţii franţuzeşti şi englezeşti: „Tout cela n’est que l’ombre des choses à venir, mais la réalité, c’est le corps du Christ” (*La Bible de Jérusalem*); „car ces choses sont une ombre des choses à venir, mais la réalité relève du Christ” (*Les Saintes Ecritures*); „These are a shadow of the things that were to come; the reality, however, is found in Christ” (*The Holy Bible*, New International Version); „These are only a shadow of wat is to come; but the substance belongs to

Christ” (*The Holy Bible*, Revised Standard Version). Textul românesc, în versiunea Bartolomeu Valeriu Anania, sună astfel: „ele sunt o umbră a celor viitoare, dar trupul e al lui Hristos”, cu o notă infrapaginală: „Trupul: realitatea; substanța (în opoziție cu umbra)”.

Subscriem, deci, cu toată convingerea, la o afirmație precum următoarea: „În afară de Dumnezeu nu poate nici să existe, nici să fie concepută o altă substanță” (Spinoza, prop. XIV).

Se vede limpede, în aceste împrejurări, miza elanului liric de factură spiritual-mistică, rezonând, pe întregul parcurs, din marile culmi ale acestui tip de creație, până în palierele mai joase, mai domoale, ale enunțurilor religioase propriu-zise („…le culte de la douleur, le christianisme, contient le vrai secret du passage de l’homme sur la terre” – Madame de Staël).

x

Aşa stând lucrurile, vom înțelege că poezia mistico-religioasă (cea demnă de acest nume) este definită, în plan interpretativ, de două noțiuni, de două categorii hermeneutice: pe de o parte, *complexitatea*; pe de altă parte, *profunzimea*. Complexitatea şi profunzimea, deseori considerate, în mod eronat, echivalente, sunt, în fapt, complet diferite una de cealaltă (iată, spre exemplu, opinia unui mare scriitor: „...la complexité est prise – erreur fort commune – pour de la profondeur”, Edgar Allan Poe, *Histoires extraordinaires*, Editions d’antan, 1982, p. 5). Complexitatea se referă la orizontalitate, la extindere în suprafață, în sintagmă, are în vedere alteritatea. Profunzimea se referă la verticalitate, la extindere în adâncime, în paradigmă, are în vedere identitatea.

Or, spre a descifra structura complexă a orizontalității şi structura profundă, abisală, a verticalității, va trebui să recurgem la *o suită de lecturi*, ordonate succesiv, în trepte, în scară, fiecare

dezvăluind un nivel, un orizont semantic, un strat de înțelesuri, o posibilitate de analiză a realității, un limbaj. Fiecare dintre ele exprimă o anumită *substanță* şi se desfăşoară într-un amplu evantai de *teme şi motive*.

x

Prima este *lectura biblică*, având, drept substanță, suportul scripturistic, identificat în onomastică, în diverse paralelisme, în similitudini, citate, concordanțe. Există modele tutelare: *Psalmii*, *Pildele*, *Apocalipsa*, *Cântarea Cântărilor*, *Ecclesiastul*, *Proorocii*, *parabolele evanghelice* etc. Un cititor ipotetic se poate opri aici, satisfăcut de evidența surselor. Un altul, însă, se simte îndemnat a înainta spre un nivel încă mai elaborat al mesajului. Şi, avansând, va descoperi că lecturii biblice îi urmează *lectura etică*. Substanța acesteia este *Legea*. Cât despre teme şi motive, enumerăm doar câteva: Intervenția lui Dumnezeu în istorie; Ideea de păcat; Relația conflictuală dintre păcat şi curăție; Lupta dintre carne şi duh; Seturile de interdicții şi de îngăduințe; Drama omului firesc ş.a..

Este foarte interesant de observat şi de reținut că, la fiecare nivel, apar, ca un corolar, anume motive particulare, care asigură trecerea spre nivelul următor. Ele evocă şansa, dezideratul, ținta şi reprezintă, în plan strict textual, *elementul de autopropulsare*, indispensabil dinamicii semantice. În cazul lecturii etice, aceste elemente de autopropulsare sunt oferite de motivele ce configurează comportamentul creştinului, ce evocă omul ideal şi lumea ideală din punct de vedere etic.

În consecință, asistăm la schițarea unui nou pas, organic, logic determinat, orientat, dinspre Lege, către cronotopul ce s-ar cuveni s-o încorporeze, orientat, mai exact, spre mulțimea umană, cu timpul şi spațiul ei. Deținând Legea, cunoscându-i preceptele, urmându-i îndreptările, *umanitatea ar trebui să*

înceteze a fi haotică şi să se preschimbe într-o comunitate organizată spiritual, cu atât mai stabilă, cu cât ordinea nu este exterioară, impusă, străină şi constrângătoare, în raport cu eul, ci ea răspunde necesităților spirituale constitutive, vitale, înnăscute, ale fiecărui individ, mai mult, răspunde şi intereselor sale vremelnice, nu doar celor metafizice. Din nefericire, acum intervin căderile şi dezamăgirea.

La cel de al treilea nivel, se află, aşadar, *lectura social-istorică*, cea mai dramatică dintre toate. Substanța ei poate fi definită foarte exact recurgându-se la numele pe care-l poartă îngerul adâncului, îngerul nimicitor, *Abaddon* (*Apocalipsa 9, 11*). Ea descoperă *tabloul lumii reale şi al omului real*, vehiculând, spre a-l zugrăvi, teme şi motive precum: Dezastrul; Prăbuşirea; Falimentul omului şi al istoriei sale; Eroziunea spațiului; Moartea treptată a timpului; Ravagiile păcatului; Agonia conştiinței etc. Pentru a lămuri lucrurile, mai cu seamă în ce priveşte domeniul mentalităților contemporane, ni se pare potrivit a porni de la spusele Sfântului Apostol Pavel, din *1Corinteni 1, 22 – 24*: „Şi'n timp ce Iudeii cer semne şi Elinii caută înțelepciune, noi Îl propovăduim pe Hristos-Cel-Răstignit…Hristos-Puterea-lui-Dumnezeu-şi-Înțelepciunea-lui-Dumnezeu”. Sunt evidențiate aici cele trei căi prin care conştiința recuperează misterul: semnul (miracolul), înțelepciunea (rațiunea), Hristos (credința). Or, omul vremurilor moderne, în anume ipostaze ale sale, refuză, spontan, şi miracolul, şi înțelepciunea, şi credința, alegând, drept unică lege a (supra)viețuirii, instinctualitatea, asociată, eventual, cu gândirea măruntă, adaptativă, şi corelată cu un mister difuz şi cu o totală confuzie lăuntrică.

Aşa se face că, pe locul gol, lăsat în conştiințe de diversele tipuri de ateism, se insinuează şi se instaurează, treptat, printr-o palingeneză sui-generis, mentalitățile păgâne. *Emergența păgânismului* primar, primitiv (nici măcar a celui „înțelept”, „clasic”, greco-roman, care era elaborat, subtil, care deținea un panteon

sui-generis), este un fenomen de necontestat, în lumea de azi, şi constituie un amplu spaţiu de explorare pentru poetul (pentru scriitorul) cu vocaţie mistică.

În plus, emergenţa păgânismului, această rătăcire, acest delir, această tragică alienare, generează *demenţă* (nu neapărat în sens patologic), ştiut fiind că, mai devreme sau mai târziu, omul, ce se încăpăţânează să trăiască departe de Dumnezeu, omul de-spiritualizat, în genere, îşi pierde minţile, înnebuneşte. Încă Gustave Flaubert vorbea, în *L'Education sentimentale*, de „la démence universelle".

Idolatria (fie şi neconştientizată) şi *demenţa* – iată temele ce întregesc lectura social – istorică.

Identificăm şi aici, în zonele sumbre ale acestei lecturi, mecanismele autopropulsării textuale, altfel spus: teme ce fac posibilă ieşirea din coşmarul realităţii imediate. Acestea sunt: Jertfa răscumpărătoare; Iisus pe cruce.

Trecerea spre cel de al patrulea nivel, cel al *lecturii spirituale*, se face, deci, ca şi în etapele anterioare, firesc şi necesar. Ne aflăm, aici, pe un palier istoric şi post-istoric, substanţa fiind Treimea, iar temele decurgând din destinul omului duhovnicesc: credinţa, dragostea, splendoarea nădejdii în mântuire. Centrul, izvorul iradiant, al lecturii spirituale este Iisus în slavă.

Evident, aşa cum anticipam, acest nucleu complex şi dens de sensuri se cuvine comunicat în coordonatele specifice limbajului artistic. De fapt, toate celelalte lecturi se realizează, implicit, prin grila estetică, prin *lectura estetică*, cel de al cincilea tip de contact cu opera mistico-religioasă.

Lectura estetică are în vedere, ca substanţă, prezenţa textului în spaţiul artistic, urmărind eficienţa limbajului, a comunicării, diversele niveluri de organizare a discursului. Simplificând, reţinem, dincolo de ceea ce este inefabil şi, în fond, inanalizabil, straturile retorice consacrate şi care nu pot fi ignorate într-o cercetare profesionistă: Prozodia (rimă, ritm, măsură, strofă),

Imaginea (metafora, comparația, epitetul), Sintaxa poetică. Interesează, de asemenea, lexicul şi frazarea, construcția de ansamblu a enunțului, compoziția, tectonica.

O lucrare literară trebuie să înceapă convingător, să se încheie convingător şi să conțină, în țesătura ei, amintitele elemente de autopropulsare.

x

Toate aceste tipuri de lectură, perfect îndreptățite şi valide, vorbesc, într-adevăr, despre complexitate şi o atestă. Ce se întâmplă, însă, cu profunzimea, de care pomeneam la începutul acestor şiruri? Într-adevăr, ne întrebăm, cum reacționează eul, individul, ființa umană, în fața lumii şi a misterului? Eul, singur, în fața infinitului şi a morții?

Ajungem, astfel, la *lectura existențială*, lectură puternic tensionată, rezultând din parcurgerea, în mare, a trei trepte epistemologice, pe care le reamintim: cunoaşterea senzorială (sensibilă), cea care relevă diversitatea şi plasticitatea aparenței şi care – aidoma cunoaşterii raționale (inductive sau deductive) – este durativă; cunoaşterea intuitivă, cea care relevă, în ultimă instanță, neantul, generează, în plan subiectiv, angoasa şi se manifestă instantaneu; cunoaşterea prin revelație, instantanee şi ea, cea căreia i se descoperă Realitatea divină şi are, drept corolar, iluminarea.

Trebuie reținut, deci, că intuiția şi, mai cu seamă, revelația dejoacă ceea ce am putea numi *farsa ontologică*, adică pretenția imanenței, a ambianței, a aparenței, de a fi realitate. Ele trec dincolo de acest văl, îi recunosc şi farmecul (eventual, mizeria), dar şi nimicnicia, căutând şi, cât priveşte revelația, chiar găsind *ceea ce este*. Şi încă ceva: nici intuiția, nici revelația (şi, implicit, nici aportul lor cognitiv) nu se află sub controlul voinței subiective, ele nu depind de buna intenție, de orgoliul, de ambi-

ția sau de stăruința eului. Intuiția și revelația sunt *date*, țin de har, de dar, de chemare (chiar în sens biblic). Tocmai de aceea, ele sunt completamente străine de trufie, de exacerbările ridicole ale egoului, de infatuările demiurgice ale sărmanului om de pământ (*ha' adham*).

Poetul mistic parcurge toate aceste trepte. „Inițierea" sa pornește de la euforia (sau disforia) simplă, empirică, a simțurilor (pe care nu le ignoră, nici nu le alungă, ci le asimilează, le păstrează cu sine și le valorifică în elaborarea propriului limbaj, a idiolectului său artistic), trece prin șocul și prin cutremurarea contactului cu neantul și cu angoasa (șoc și cutremurare, pe care, iarăși, le absoarbe, ca pe niște experiențe inevitabile și definitive) și ajunge la momentul suprem, situat, deopotrivă, în timp și în afara timpului, în spațiu și în afara spațiului, în zona percepției și dincolo de orice percepție și de orice înțelegere, moment însoțit de acel *tremendum* evocat de Rudolf Otto, moment al mult așteptatei, și al mereu surprinzătoarei descoperiri: „Domnul este!" „It is the Lord!" „C'est le Seigneur!" Așa exclamă apostolul Ioan, în capitolul 21, versetul 7, din cea de a patra *Evanghelie*, singurul din cei șapte ucenici care L-a recunoscut pe Iisus, atunci când Acesta li s-a arătat la Marea Tiberiadei. Într-adevăr, din orice punct ai porni și, eventual, pe orice direcție ai lua-o, dacă îți este dat să ajungi suficient de departe, ți se relevă Universul, Universalul, Spiritul.

Pe de altă parte, se poate admite, desigur, că celor trei niveluri de aprehensiune lirică a lumii le corespund trei niveluri diferite în ierarhia axiologică. Una este să te delectezi (sau să te întristezi) scriind, cu măiestrie, poate, dar sub un orizont limitat, autosuficient, despre pârâiașe, nori, întâmplări și emoții, desfăcând și refăcând, maniacal, cuvinte; alta este să cuprinzi, în propriul sine, și în propriul text, vidul dindărătul a tot ce oferă simțurile și, firește, dindărătul unor asemenea jocuri; și alta, în

fine, să ai şansa de a traversa acest vid în prea-plinul revelaţiei. Ca să nu mai vorbim de capacitatea sintetizării celor trei paliere gnoseologico – estetice: ea este apanajul capodoperei.

x

Prin urmare, substanța lecturii existențiale este *ființa*. Identificăm, aici, mari, adesea copleşitoare teme, derivând din explorarea abisului interogativ al lăuntricității: Raporturile eu – lume, eu – Dumnezeu, eu – sine; Conştiința de sine a ființei (altfel spus, *şocul thanatic*, moment esențial, de altfel, în orice biografie); Spaima; Depresia; Angoasa; Iluminarea; Nădejdea mântuirii; Viziunea Împărăției. Şi astfel, textul, pornind de la neliniştite căutări în sine şi în afara sinelui, de la dureroase incertitudini şi de la timide nădejdi, ajunge la fundamentale încredințări – ele însele, deşi generatoare de beatitudine, strivitoare şi tragice, totuşi, fiindcă se încadrează, fatalmente, în datele condiției umane, în statutul ontologic al unei făpturi care, încă de la începuturi, şi-a ratat şansa.

Acesta este, într-adevăr, omul: *Ființa care şi-a ratat şansa*! De aici derivă întreaga sa suferință. Pe statutul său ontologic, iremediabil conflictual, se întemeiază caracterul insuportabil al vieții („…l'insupportable douceur d'exister" – Jean-Paul Sartre).

Redutabila substanță – angoasa, trăită profund, însă pre-schimbată în evidența lăuntrică a mântuirii individului ca ființă (mântuire adusă de jertfa hristică, prin har, ca un dar nemeritat, ca un „dar fără plată": „don de faveur", „faveur imméritée", „don gratuit", „grâce", „free gift", gr. *kharisma*, lat. *gratia*; cf. *Romani 6, 23*; *Efeseni 2, 5* etc.), infuzează întreaga poezie mistico-religioasă, este diseminată în text. Or, aşa cum am afirmat anterior, cantitatea de ființă înglobată în operă îi conferă acesteia durabilitate şi valoare. După cum armonia şi cursi-vitatea organică dintre complexitate şi profunzime, dintre pri-

mele cinci lecturi amintite şi cea de a şasea, sunt probe convingătoare ale aceleiaşi valori – în plan uman, spiritual şi artistic.

x

Dacă ar fi să extragem din această succintă dezbatere câteva enunţuri concluzive, ne-am opri la următoarele:

1. Substanţa poeziei mistico-religioase este angoasa depăşită spre conştiinţa de sine a fiinţei salvate;

2. Arhitema poeziei mistico-religioase este crepusculul anunţat şi inevitabil („sfârşitul lumii”, sau, mai degrabă, „sfârşitul veacului”, ori, chiar, „sfârşitul veacului acestuia”; „la fin du monde”; „l'achèvement d'un système de choses”; „the end of the age”; cf. gr. *synteleia*, lat. *consummatio* „sfârşit comun”; gr. *aionos*, lat. *saeculi*, ebr. *ha' olam* „o anumită lume, o stare de lucruri”), urmat de instaurarea Împărăţiei (gr. *basileia ton uranon*, lat. *regnum caelorum*, ebr. *malkhuth shamayim*);

3. Ideea, mesajul poeziei mistico-religioase, este existenţa întru mântuire;

4. Definiţia omului, potrivit perspectivei existenţiale propuse de o atare poezie, se cuvine, cred, reţinută cu deosebire. Anume, după opinia noastră, *omul este fiinţă întru mântuire*, nu „fiinţă (existenţă) întru moarte” („Dasein – zum – Tode”, Martin Heidegger). „Atitudinea” sa nu are nimic de-a face nici cu pesimismul nici cu optimismul, în înţelesul curent al acestor termeni, fiindcă, pe de o parte, omul duhovnicesc nu speră oricum, în maniera optimiştilor naivi, ci speră *ştiind*; iar pe de altă parte, spre deosebire de pesimişti, el acceptă că *există* salvare pentru suflet. „În măsura în care pesimismul sistematic se confundă cu ateismul radical, ceea ce nu ezit să cred (doctrina conform căreia nu există sprijin posibil pentru suflet), el poate fi privit ca respingere a unui teism obiectiv sau empiric, după care divinul *există*” (Gabriel Marcel). Exact din acest motiv, *Ecclesiastul*, spre exemplu, împotriva a ceea ce se afirmă în mod

curent, şi dincolo de tragismul său incontestabil („toate sunt deşertăciune şi vânare de vânt”; „all is vanity and the striving after wind”, „tout est vanité et poursuite du vent”, *Ibidem 1, 14*), nu este un text pesimist, deoarece el proclamă doar deşertăciunea lumii terestre, nu şi absurditatea ei. Atitudinea omului duhovnicesc este (sau ar trebui să fie), deci, *încredințarea* (supraviețuind oricăror nihilisme, dubii, eşecuri, pseudo-evidențe, dezastre). *Încredințarea* se sprijină pe „ființarea”, „substanța”, substanțierea, pe ceea ce se află dedesubtul (gr. *hypostasis*, lat. *substantia*) lucrurilor (gr. *pragmaton*) nădăjduite, pe „dovada”, proba evidentă, dovedirea (gr. *elegkhos*, lat. *argumentum*) celor nevăzute (Cf. *Epistola către Evrei 11, 1*). Acesta este universul de elecție al misticului (poet sau nu);

5. Filozofia implicită a poeziei mistico-religioase (avem în vedere ceea ce se întâmplă în zilele noastre) este un gen de existențialism creştin, modern ca factură şi peren ca substanță.

x

Ar fi o greşeală de neiertat să se trateze cu uşurință un atare domeniu.

THE MYSTIC-RELIGIOUS POETRY. STRUCTURE AND INTERPRETATION
(Abstract)

Key-words: *literature, poetry, mystic-religious themes*

The author intends to conduct not only a descriptive survey, but also a general theoretical approach, from which a specific meta-language could result. The mystic-religious poetry belongs to the wide field of the creation of spiritual nature and it is the work of certain authors with self-aware spiritual needs. Between the mystic and the religious there is a difference of area and intensity. The mystic poetry may be also religious, but the religious poetry is not necessarily mystic. All in all, it does not present an absolute novelty when it comes to themes. What is essentially important is the artistic force of the statement of faith. The themes and motives are addressed to several types of readings: the Biblical reading, the social-historical reading, the spiritual and the existential reading. The implicit philosophy of the mystic-religious poetry is a type of Christian existentialism, modern in form and perennial in substance.

PREFIXUL *ne-* ÎN *CODICELE VORONEȚEAN*

Sergiu DRINCU

Nu a existat, până de curând, o cercetare sistematică a formării cuvintelor în limba română veche. Apariția volumului *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea − al XVIII-lea* (FCV), Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan − Al. Rosetti”, Magdalena Popescu-Marin (coord.), Bucureşti, Editura Academiei, 2007, vine să umple acest gol şi reprezintă chiar un motiv temeinic de a revedea, prin comparație, datele culese şi de noi, nepublicate însă, împărtăşind astfel soarta amintitei lucrări, finalizate cu ani în urmă, dar rămasă netipărită decenii în şir. Obiectul nostru de studiu a fost, odinioară, derivarea cu prefixe în *Codicele Voronețean*. În acest articol ne-am restrâns, din motive de spațiu, doar la un singur prefix, *ne-*, considerându-l „reprezentativ” pentru productivitatea sa.

Am apelat la ediția critică realizată de Mariana Costinescu (Bucureşti, Editura Minerva, 1981), neignorând însă nici ediția lui I.G. Sbiera: *„Codicele Voronețean” cu un Vocabulariu şi studiu asupra lui* de Ion al lui G. Sbiera [...], Edițiunea Academiei Romîne, Cernăuț, Tipografia Arhiepiscopală, 1885.

După cum se ştie, *Codicele Voronețean* cuprinde un fragment din *Faptele apostolilor*, de la capitolul 18, versetul 14, până la sfârşit (filele 1^{r}-53^{v}), apoi epistola lui Iacob (55^{r}-67^{v}), prima epistolă a lui Petru, în întregime (69^{v}-82^{r}), şi a doua epistolă a lui Petru până la cap. 2, vers. 9 (84^{v}-86^{v}). Cele trei epistole sunt precedate de câte o introducere rezumativă (Iacob: 54^{r}-55^{r}; I Petru: 67^{v}-69^{v}; II Petru: 82^{v}-84^{v})[1].

În urma analizei textului, Mariana Costinescu a ajuns la concluzia că în cadrul lui pot fi delimitate „cel puțin două straturi lingvistice: unul nord-moldovenesc şi altul bănățean-vestardelenesc”[2]. Ca atare, spune editoarea, „am ajuns să stabilim că manuscrisul a fost copiat în Moldova după un text provenit din părțile sud-vestice ale țării”[3]. El se înrudeşte cu *Apostolul* tipărit de Coresi şi cu cel copiat de popa Bratul, fără însă ca cele trei *Apostole* să descindă unul din celălalt, dar provenind toate din revizuiri ale unei traduceri comune efectuate după un *Apostol* slavon aparținând redacției a patra, cum a demonstrat, încă în 1914, Bohuš Tenora[4].

Arătând că studiul faptelor de limbă nu poate duce la o datare riguroasă a textului, Mariana Costinescu acceptă datarea propusă de Al. Mareş pe baza examenului filigranologic, anume intervalul 1563-1583. *Codicele Voronețean* este considerat „după opinia curentă, cel mai vechi monument literar românesc”[5].

Cercetarea noastră are în vedere examinarea unui set de derivate cu acelaşi prefix, prefixul negativ *ne-*, urmărind fiecare derivat în parte şi în alte ediții ale *Apostolului*, mai exact în *Apostolul* (Praxiul) lui Coresi (Braşov, c. 1563), pe baza aparatului critic întocmit de Mariana Costinescu la ediția critică din *Codicele Voronețean*, în *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi în *Biblia de la Bucureşti* (1688), acestea două din urmă reproduse de I.G. Sbiera în ediția sa din *Codicele Voronețean*, limitate, evident, la fragmentele corespunzătoare din textul în discuție.

neapăratu „fără restricție”: [...] *propoveduia împărățiia lu Dumnedzeu şi învăța cealea ce-su de Domnul Isus Hristos cu toată cutedzarea, neapăratu.* (C VI/2; 53^{v}.) Cuvântul este menținut în *Apostolul* lui Coresi, dar este înlocuit în *Noul Testament de la Bălgrad* şi în *Biblia de la Bucureşti* cu *fărî ōprēlî*, respectiv *fără contenire*. În variantele actuale ale *Apostolului* se foloseşte sintagma *fără nici o piedică*.

Nu este înregistrat, cu trimitere la *Codicele Voronețean*, în dicționarele consacrate limbii vechi: G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X − începutul sec. XVI)*, Bucureşti, 1974; *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1981; Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi*, Bucureşti, 1987, şi nici în lucrarea amintită la începutul acestui articol.

În ce priveşte etimologia, Mariana Costinescu îl încadrează la *Formații pe teren românesc*, cu indicația: cf. *apăra* „opri" (p. 204), iar în dreptul verbului amintit: part. neg. (p. 407). Ceva asemănător apare şi în DA s.v. *apărat, -ă* adj., s.a.: [Contrariul: *neapărat* = a.) „neoprit"...], o formă cu acest prefix nefiind menționată la *apărat* s.a. În DEX, în schimb, avem a face cu un cuvânt derivat: *ne-* + *apărat.* La fel şi în MDA, soluție spre care înclinăm şi noi. Dacă luăm însă în considerare că înlocuirea lui cu sintagmele amintite s-ar fi datorat neînțelegerii sensului, atunci s-ar putea lua în discuție şi posibilitatea unui calc după un termen slavon. Probabil că o comparație cu ms. sl. 435 şi 624 în care se reflectă „modelul slavon al acestei traduceri, în momentul de față necunoscut" (p. 61) ar putea elucida modul de formare a acestui cuvânt.

nebun adj. „fără minte":[...] *se înfrînre neştiința oamenilor celora nebunrilor*" (CXL VIII/8-9; 74[v]). Acordul adjectivului este marcat şi prin articol, în ciuda poziției sale postsubstantivale. În *Noul Testament de la Bălgrad* este păstrat adj. *nebuni*, dar nearticulat. În *Biblia* de la 1688 este înlocuit cu sintagma *fără minte* (Sbiera, 149), care se păstrează şi în variantele moderne. În *Apostolul* lui Coresi a fost înlocuit cu *nevăzătoriu* (CV, 376).

Derivatul e vechi în limbă şi este, după toate indiciile, o creație autohtonă. Este înregistrat în toponimie pe la mijlocul secolului al XV-lea şi în antroponimie într-un document de la 1500[6]. În ce priveşte uzul, este totuşi de stabilit dacă el a pătruns

din graurile populare în limba literară a epocii sau traseul a fost invers, dinspre izvoarele bisericeşti spre graiuri[7].

necredincios adj. „care nu crede în Dumnezeu”: *De cealea ce clevetitu sîntu, Agripa împărate, de iudei, ce necredinciosu giudecă-se de voi se Dumnedzeu morrții rrădică?* (LXXV/4-5; 38[r]). Cuvântul este înlocuit la Coresi cu *fără credință*, lipseşte ca adj. în *Noul Testament de la Bălgrad*, dar reapare în *Biblia* de la 1688. Versiunile moderne îl omit, aidoma *Noului Testement de la Bălgrad.* Derivatul face parte din nucleul de bază al terminologiei bisericeşti.

Dicționarele îl înregistrează ca formație românească de la *credincios*, cu prefixul *ne-*[8].

necuratul s.m. „care nu crede în legea creştină; păcătos”: *Se dereptul abia se spăseaşte, e necuratul şi păcătosul iuo se voru ivi?* (CLXI/12; 81[r]). Termenul este menținut şi în celelalte *Apostole*, cu excepția *Noului Testament de la Bălgrad,* unde este înlocuit cu un alt derivat cu prefixul *ne-*: *nedereptulu* (Sbiera, 163; CV 389). În variantele moderne apare *nelegiuit*. Nu e menționat în dicționarele limbii vechi, şi nici FCV, cu trimitere la *Codicele Voronețean.*

În ce priveşte etimologia, *necurat* atât ca adj., cât şi ca s.m. şi f. este un calc „după slavonul *necistŭ*, prin confuzie cu *necistivŭ*”[9]. Dicționarele actuale (DEX, NDU, MDA) îl consideră alcătuit din *ne-* şi *curat*, ignorând calcul amintit ca model de formare.

necurăție s.f.:[...] *întru bărrbăteştile strature, întru multă beutură, întru necurăție, ale idolilor slujbe* (CLVIII/2; 79[v]). Cuvântul este înlocuit în *Noul Testament de la Bălgrad* cu *spurcat*, iar în *Biblia* de la 1688 cu *nedirept*: *cele nedirepte închinăciuni*, dar este păstrat în *Apostolul* lui Coresi. În ediția din 1989 a *Apostolului* este preferată sintagma *slujiri idoleşti.*

Dicționarele explicative amintite se opresc şi aici la forma „de suprafață” *ne-* + *curăție,* trecând peste posibilul model slavon relevat de Mariana Costinescu: „În cea mai mare parte a pasajuluii citat, traducerea voronețeană reflectă varianta din ms.

sl. 435, de care diferă numai prin folosirea substantivului *necu-răție* în locul lui *necurate* (*nečistyi(x)*. Formularea *necurăție* concordă cu cea din ms. sl. 624, numai că aici substantivul apare la plural: *nečistoty(x)*" (p.48).

nedătător adj.: *Sfîrşitu(l), toți întru ura- mîndrie plătitori, frații-iubitori, miluitori, supuş, înțelegători, nedătători rreu dereptu rreu sau împutare dereptu împutare* (CLIII/5-6; 77[r]). Cuvântul a fost înlocuit în *Apostolul* lui Coresi cu verbul *nu dareți* (rău pentru rău) (CV, 381), în *Noul Testement de la Bălgrad* cu gerunziul *nedînd* (rău pentru rău), iar în *Biblia* de la 1688 cu *nerăsplătind* (rău pentru rău). În ediția din 1989 apare *Nu întoarceți* (rău pentru rău). Nu este înregistrat în dicționarele limbii vechi şi nici în FCV. Este vorba de o construcție izolată, formată din prefixul *ne-* şi adj *dătător*, reprezentând, după toate aparențele, un calc după un cuvînt slavon. Şi aici comparația cu ms. sl. 435 şi 624 ar putea fi edificatoare.

nederept s.m.: *Şti Domnu(l) burătatea-cinstitori din năpasti a-i izbăvi e nedereptii în dzua de giudețu în chinu a-i veghiia*" (CLXX/12-13; 86[v]. Cf. şi 78[r]). Este păstrat în *Apostolul* lui Coresi şi în *Noul Testament de la Bălgrad*. În *Biblia* de la 1688 apare sub forma (cei) *nedirepți*, iar în ediția din 1989 (cei) *nedrepți*.

Forma substantivată *nedereptii* este un cuvânt specific textelor religioase din secolele al XV-lea − al XVI-lea. Cu toate acestea, în FCV nu sunt înregistrate cele două atestări din *Codicele Voronețean*. Dicționarele îl consideră, corect, un derivat cu *ne-* de la adj. *drept*, formație care apoi s-a substantivat. Rămâne însă şi posibilitatea ca el să fie, la bază, un calc după un termen slavon, aşa cum s-a întâmplat cu majoritatea termenilor bisericeşti din acea perioadă. Verificarea cu manuscrisele amintite ar putea clarifica, şi de data aceasta, lucrurile.

nedereptate s.f.: *Se amu întru nedereptate feciu ceva dostoinic morrției, nu me leapădu de a muri* (34[r], cf. şi 31[v]). La 62[r] /11-12 apare forma de genitiv: *Şi limba este focu, fru(m)seațea nederpatației*. Cuvântul este păstrat în *Apostolul*

lui Coresi. În *Noul Testament de la Bălgrad* este înlocuit cu verbul *amŭ greşit, iar în Biblia* de la 1688, cu sintagma *amŭ făcut strîmbătate* (Sbiera, 69).

Forma de genitiv a fost păstrată: *nedereptății* în *Noul Testament de la Bălgrad* şi *nedireptății* în *Biblia* din 1688. Doar în *Apostolul* lui Coresi apare fără prefixul *ne-*: *dereptăției* (cf. Sbiera, 125).

În FCV, p.33, este considerat un derivat cu prefixul *ne-* de la subst. *dreptate*. Compararea cu ms. sl. 435 arată că este vorba de un calc după sl. *nepravda*.

nefățarnic adj. „sincer”: [...] *blîndă şi binre-supuietoare, plinră de milosti, de plodulu bunrătaților, fără păreare şi nefățarrnică*. (CXXVI/12; 63^{v}. V. şi CXLIII/14; 72^{r}.) Păstrat în *Apostolul* lui Coresi, a fost înlocuit în *Noul Testamrnt de la Bălgrad* cu *fără fățărie,* dar conservat în *Biblia* de la 1688 pentru enunțul citat. Pentru formularea de la 72^{r} : [...] *întru frați iuboste nefățarrnică* [...], *Biblia* de la 1688 foloseşte sintagma *fără fățărie*, iar în ediția din 1989, derivatul *neprefăcută.*

Cuvântul nu este înregistrat în dicționarele limbii vechi. În FCV, p.156, este considerat derivat substantival cu sufixul *-nic* de la verb (v. infra, *nefățări*). La bază însă, el este un calc după sl. *nelicemĕrno* (CV, 209).

nefățări vb. „a nu se preface”: *Şi se tatăl chiemați nefățărîndu, cel ce giudecă tuturor după lucru* [...] (CXLII/7; 71^{v}). Doar în *Apostolul* lui Coresi se menține un derivat cu *ne-* : *nefățarnici* (cf. CV,370), în timp ce în celelalte este înlocuit cu sintagme: în *Noul Testament de la Bălgrad* cu *fără fățărie*, iar în *Biblia* de la 1688 cu *fără fățărnicie* (Sbiera, 142). În ediția din 1989, *fără părtinire*.

Mariana Costinescu îl glosează atât sub vb. *fățăra* (p.189), la *Formații pe teren românesc,* cât şi sub vb. *fățări,* la *Indicele de cuvinte* (p.429), fără ca aceste verbe să fi fost atestate în textul *Codicelui Voronețean*. Nici FCV nu-l înregistrează în acest *Codice*. MDA, care dă şi prime atestări, identifică un *nefățărit*, *-ă* abia pe la 1838. După toate aparențele, avem a face

şi aici cu un derivat (de la *fățări* sau *fățăra*, acesta din urmă atestat în secolul al XVI-lea, cf. Rosetti, ILR,502), calchiat după un termen bisericesc slavon. A fost, se pare, o construcție neviabilă, ceea ce şi explică eliminarea ei din textele ulterioare ale *Apostolului* şi, prin consecință, din limba literară veche, aşa cum s-a întâmplat şi cu *fățărie*.

negrăit adj. „în dezacord”: *Negrăiți era unul cătră altul* (CIII/11; 52r). V. şi 70v/6: *Bucurați-vă cu bu(cu)rie negrăită şi slăvită* [...], unde sensul este „de nespus; de neexprimat” (CV, 331, 368).

Pentru primul enunț, în *Noul Testament de la Bălgrad* se foloseşte *ne asămănare*, iar în *Biblia* de la 1688, *netocmiți fiindŭ* (Sbiera, 105). Pentru *negrăit* din al doilea enunț, ambele scrieri amintite folosesc (bucurie) *nespusî.*, formulă preluată şi în 1989: (vă bucurați cu o bucurie) *nespusă*. În ce priveşte primul enunț, ediția din 1989 preferă sintagma *neînțelegere* (unii cu alții).

Deşi *negrăit* pare un cuvânt popular, format pe teren românesc fără model străin, sensul „în dezacord” (52r) ne determină să-l considerăm un calc terminologic după sl. *nesŭglasni* (cf. CV, 209).

În *Codicele Voronețean* există şi alte derivate cu *ne-*, dar ele nu prezintă semnificații deosebite față de cele analizate până aici.

Din faptele prezentate rezultă următoarele concluzii:

1. În majoritatea cazurilor, formațiile cu acest prefix sunt cultisme, în sensul că ele fac parte din terminologia bisericească a epocii.

2. Pătrunderea lor în limba populară este, în acea perioadă, relativă, ele nefiind înțelese, probabil, de masa credincioşilor. Aşa se şi explică înlocuirea lor cu diferite sintagme în alte redacții ale *Apostolului*.

3. Înlocuirea acestor derivate poate proveni şi din faptul că ele sunt calcuri după cuvinte dintr-un sistem derivativ prefixal foarte productiv fie că e vorba de slava veche, fie de slavonă, sistem care în româna cultă nu poseda această calitate. Producti-

vitatea prefixului în cauză va creşte treptat, pe măsura pătrunderii formaţiilor culte realizate cu el în limba populară.

De altfel, multe din aspectele rămase neclarificate în ce priveşte sistemul derivativ prefixal ar putea fi limpezite printr-o cercetare tematică diacronică, de felul celei pe care am încercat-o şi noi în acest articol.

Note:

1. Mariana Costinescu, *Introducere* la *Codicele Voronețean*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p.13.
2. *Ibidem*, p.19.
3. *Ibidem*, p. 20, 45.
4. *Ibidem,* p.8.
5. *Ibidem*, p.7. Cf. şi Ştefan Munteanu, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică,1983, p.66-67.
6. *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*, p.153.
7. În teza mea de doctorat, *Derivarea cu prefixe în limba română* (1978), am sesizat faptul că derivatele slave analizabile pătrunse în română pe cale populară sunt rare, cercetătorul fiind surprins şi de puţinătatea împrumuturilor slave cu *ne-*.
8. Ar putea fi luat în considerare, în cadrul tendinței de calchiere a termenilor bisericeşti, şi sl. *nevěrъn*.
9. Cf. FCV, p.32.

THE PREFIX NE- IN CODICELE VORONEȚEAN (THE VORONEȚ CODEX)
(Abstract)

Key-words: *formation of words, derivation with prefixes, negative prefixes*

The article discusses several words derived with the negative prefix ne-, extracted from the first texts in Romanian: Codicele Voronețean (The Voroneț Codex). The language of the text is from the south-western regions of the country.

The author finds that in most cases the analysed formations belong to the ecclesiastical terminology of the epoch (the 16th century). They are close imitations of words from the Old Church Slavonic or from Slavic. Some will be removed as inappropriate to the structure of Romanian language, others will be imposed by their penetration in the people's language,. On the dia-layer level, the prefix ne- will become very productive.

IDEALUL INTEGRĂRII CULTURALE EUROPENE ÎN PREOCUPĂRILE LINGVISTICE ALE *ŞCOLII ARDELENE*

Victor V. GRECU

Idealul integrării culturale la nivel european, alături de conştiinţa autohtonă a romanităţii şi prin aceasta, a identităţii etnice, condensat în gândirea cărturarilor din veacurile anterioare şi vehiculat în cărţile bisericeşti, şi prin erudiţia cronicarilor, îşi găseşte o primă manifestare plenară şi formulare lapidară, imperativă, în preocupările corifeilor Şcolii Ardelene[1], care, în pofida percepţiei eronate perpetuate comod până acum şi împotriva realităţii inexpugnabile, nu a reprezentat, după cum am mai avut prilejul să arătăm, şi nu reprezintă o mişcare ideologică regională, „ardeleană", limitată la spaţiul transilvan, ci este un *fenomen general românesc,* avându-şi exponenţi pe întreg cuprinsul teritoriului etno-lingvistic românesc, a cărei emulaţie ideologică de un patos şi o demnitate greu de egalat şi ale cărei preocupări, iniţiative şi acţiuni aveau în vedere întotdeauna şi cuprindeau pe toţi românii, în ofensiva generală, comună pentru emancipare naţională şi integrare în ritmul civilizaţiei europene.

Corifeii Şcolii Ardelene[2] fac din romanitatea poporului şi latinitatea limbii postulatele cardinale ale luptei lor. În gândirea acestora istoria şi limba constituiau ştiinţe naţionale, erau primele chemate, nesocotind graniţele, să întruchipeze însăşi

---

[1] Victor V. Grecu, *Şcoala Ardeleană şi unitatea limbii române literare,* Timişoara, Editura Facla, 1973, p. 98-100; 113-135.

[2] *Ibidem*, p. 24-26.

ființa neamului, să releve identitatea, unitatea lui, tocmai unitatea națională care nu putea fi altfel afirmată. De aceea cultivarea şi unificarea limbii sunt privite ca un act patriotic, de progres cultural, de renaştere românească, întru „*iubirea neamului şi cinstirea nației*"[3]. În această epocă a istoricilor şi gramaticienilor, latinitatea devenise dogmă în gramatică aşa cum romanitatea era dogmă în istorie, unitatea limbii şi poporului fiind ghicită în idealul latin consecvent şi unitar de odinioară. Preocupările consacrate satisfacerii dezideratelor menționate sunt însuflețite de încrederea nelimitată în perspectivele împlinirii acestora, în *Scurte observații asupra Bucovinei* Ion Budai Deleanu fiind convins că „*Limba moldovenească şi, în genere, română, are toate calitățile pentru a deveni cu timpul egală în cultură cu cea italiană dacă oameni iscusiți se vor ocupa de ea*"[4]. Idealul integrării culturale la nivel european, făurit şi promovat cu ardoare de toți corifeii Şcolii Ardelene, având mobiluri patriotice, adaugă preocupărilor şi acțiunilor acestora o dimensiune complementară, prin care câştigă în dimensiuni şi perspective.

Produs al realităților istorico-politice, revendicat de stadiul evoluției civilizației româneşti şi stimulat de reverberațiile iluminismului european în spațiul românesc[5], idealul integrării culturale europene cunoaşte o primă manifestare şi concretizare în tendința de raportare permanentă la stadiul culturii europene, cu care învățații fac frecvente comparații.

La procesul integrării culturale la nivel european contribuia şi progresul limbii şi, prin intermediul ei, al culturii, ca principal

---

[3] *Ibidem*, p. 34-35.

[4] Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1970, p. 39.

[5] Adriano Marino, *Iluminiştii români şi problema cultivării limbii,* în *Limba română,* XIII, 1964, nr.5, p. 469-477.

vehicul şi factor propulsiv al acesteia, ele fiind menite să sprijine integrarea românilor în cultura europeană. În efortul masiv şi unitar, de mai bine de un secol, consacrat celor două imperative primordiale, *cultivarea şi unificarea limbii literare*[6], a cărui tensiune şi incadescenţă au cunoscut apogeul la jumătatea secolului al XIX-lea[7], declanşând „războiul limbilor”, cum sugestiv l-a numit G. Bariţ[8], raportarea stării limbii noastre la stadiul altor limbi europene, luate ca termen de comparaţie sau ca model, este comună la învăţaţii vremii, în conştiinţa cărora reprezenta un act de iluminism patriotic. Unitatea şi cultivarea limbii depăşesc graniţele naţionale, devin probleme de prestigiu internaţional, fiind gândite şi apreciate pe coordonate europene, ceea ce sporea valoarea exemplului.

Încă la 1808, Programul-Manifest al „Societăţii pentru cultivarea limbii române”, aparţinând lui Constantin Diaconovici Loga[9], autorul *Gramaticii româneşti* proclama că opera, generală şi comună, de emancipare culturală şi ştiinţifică, cu toate implicaţiile ei în viaţa social-politică şi propăşirea naţiunii, este condiţionată de cultivarea limbii – raţiunea urzirii Societăţii – pentru ridicarea ei la nivelul limbilor romanice europene şi pentru „înălţarea naţiei noastre…”, „câştigându-ne astfel vază şi merite”, după cum preconiza apelul: „Noi să facem ce ni stă cu putinţă, să ne silim să cîştigăm neamului nostru merite şi vază

---

[6] Victor V. Grecu, *Necesitatea şi menirea Academiei în gândirea şi preocupările intelectualilor transilvăneni din secolul trecut*, în *Academia Română, Memoriile secţiei de Ştiinţe Istorice,* seria a IV-a, tom VII, 1983, p.67-86.

[7] Victor V. Grecu, *Unitatea limbii şi unitatea naţională în Transilvania în secolul trecut,* în *Ziridiva* (Arad), vol.VII, 1977,p.97-117.

[8] G. Bariţ, *Războiul limbilor,* în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, XVIII, 1855, nr.17, p.80.

[9] Zenovie Pîclişanu, *O veche societate pentru cultivarea limbii române,* în *Revista istorică*, VII, 1921, nr.4-6, p.129.

cît mai mare, cultivîndu-ne limba şi răspîndind ştiinţele”…, „cu ajutorul lexiconului, a gramaticii, ale căror cărţi, ce sunt de lipsă, se va poli [polei-poleire] limba noastră cea românească”, la care se poate ajunge „un lexicon curat românesc făcînd”…, „contribuind foarte mult ca limba noastră să fie iubită de alţii, cari ar vedea că limba română e potrivită să devină o limbă generală, cum au fost în vechime limbile greacă şi latină, sau cum sunt astăzi limbile italiană şi franceză”[10], încheind cu convingerea tonificatoare că „putem fi mândri şi fericiţi că… totuşi limba noastră va stăpîni odată în ţara asta”.

Aceeaşi vibrantă dorinţă patriotică o exprimă, în scrisoarea din 14 octombrie 1814, către episcopul Samuil Vulcan, Ioan Corneli, coautor al *Lexiconului de la Buda*, 1825, atribuindu-i aceeaşi dublă menire, „a îmbogăţi limba şi a lumina naţia noastră, carea întru esprimarea unor lucruri e săracă şi lipsită de termini expresivi”[11].

La 1816, Petru Maior recomanda poporului *modelul european*, în aceeaşi dorinţă a integrării culturale: „înţelepţeşte te vei îndemna, *aprins de dragostea poporului tău* (s.n.), a îmbogăţi dialecta Patriei tale, precum toate neamurile Europei astăzi se nevoiesc nu numai a-şi curăţa limba sa, a o netezi şi a o poli, ci şi la acea culme de deplinire a o înălţa, cît să o facă de ajuns avută spre împărtăşirea tuturor ştiinţelor iubitorilor de învăţătură oamenilor săi”[12]. În această operaţie, anticipînd pe marii romanişti de mai târziu, el propovăduia reconstituirea modelului unitar iniţial, după care să se orienteze acţiunea de purificare a limbii în vederea unificării şi cultivării ei. „El crede că compararea formelor păstrate în limbile romanice ar permite să

---

[10] *Ibidem,* p. 230, 133-134.

[11] *Documente preţioase,* în „Unirea”, (Blaj), X, 1900, nr.38, p. 314.

[12] Petru Maior, *Învăţătură pentru ferirea şi doftoriia boalelor ce se încing prin ţară,* Buda, 1816, p.130.

restabilim fizionomia limbii din care derivă toate celelalte”[13], şi care trebuia să servească drept unitate de referinţă pentru ridicarea limbii la nivelul surorilor ei romanice europene. Atestarea progreselor înregistrate în evoluţia celorlalte limbi, la care raporteză starea limbii noastre, îi prilejuieşte lui Vasile Gergely de Csokotics, trei ani mai tîrziu, o amară constatare: „Cunoscut lucru este cum că mai toate naţioanele Europei ş-au îndreptat şi cultivat limbile sale. A noastră iar au rămas nepre-lucrată şi serecuţă”. Ea motivează şi amplifică apelul patetic adresat compatrioţilor: „Aşadar, să nu fim leneşi a îndrepta, înmulţi şi togmi limba noastră cea veche românească şi [să] nu ne lăsăm mai înapoi decît toate naţiunile Europei” (!) şi sesizînd, cu remarcabilă intuiţie, relaţia limbă-cultură[14] îşi exprimă convingerea că prin cultivarea limbii se va dezvolta şi „cultura naţiunii cea dinlăuntru”[15].

Modelul celorlalte limbi europene, mai cu seamă al limbilor romanice, este promovat cu consecvenţă, în aspiraţia de a ajunge la nivelul acestora. În atare perspectivă, cu optimismul lui, Ion Budai Deleanu îşi exprimă credinţa că, numai prin cultivarea ei, „limba română are toate calităţile pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană, dacă oamenii iscusiţi se vor ocupa de ea”[16]. Spiritul de emulaţie european în materie de limbă şi exemplul altor limbi, este un stimulent puternic care

---

[13] Dimitrie Popovici, *La littérature roumaine á l'époque de la Lumiéres,* Sibiu, 1945, p. 255.

[14] Vezi: Doina David, *Limbă şi cultură,* Timişoara, Editura Facla, 1982.

[15] Vasile Gergely de Csokotics, *Omul de lume,* Viena, 1829, p. 75-76; şi I. Breazu, *Lupta românilor din Transilvania pentru limbă,* Sibiu, 1943, p. 16-18.

[16] Ion Budai Deleanu, *Scrieri lingvistice,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 39; Victor V. Grecu, *preocupările lui Ion Budai Deleanu pentru unifica-rea limbii literare,* în *Limbă şi literatură,* Bucureşti, vol. 27, 1970, p. 152-157.

amplifică interesul şi dinamizează eforturile, iar Budai Deleanu recunoaşte acest mobil în preocupările sale lexicografice: „Văzînd că toate neamurile Europei au demult acum lexicoanele sale, numai la neamul nostru lipseşte o carte ce se poate zice spița cea dintîi a culturii, mă simțeam răpit cu totul spre acest scopos înalt”[17]. Intuind relația dezvoltării limbii cu evoluția culturii, el arată că numai prin cultură poporul român îşi va cuceri prestigiul în rîndul națiunilor europene civilizate, ceea ce reprezenta dorința unanimă: „Neamul românesc face în Dacia o națiune de frunte, dintru mai multe milioane alcătuită, care nu doreşte altă, numa ca prin o mai mare cultură să să poată apropia de celelalte neamuri politicite a Europii”[18].

În concepția învățaților Şcolii Ardelene, limba şi cultura, ca şi istoria, dobîndeau un deosebit caracter *militant*[19]*;* ele „deschideau poporului român orizontul larg al întreg neamului românesc… anticipau asupra viitoarei unități naționale”[20]. Sudura dintre limbă şi istorie, interdependența dintre limbă şi națiune îşi au originea în gîndirea Şcolii Ardelene. Istoria, limba şi cultura deveniseră astfel ştiințe naționale şi arme de luptă. Acestea constituiau instrumentele principale de afirmare a unității naționale şi culturale[21], menite să asigure integrarea românilor în cultura europeană.

Toți reprezentanții Şcolii Ardelene au fost conştienți că cea mai acută problemă a timpului lor era instruirea, cultivarea

---

17 Elena Stîngaciu, *Prefața la lexiconul românesc-nemțesc,* în *Limba română,* IX, 1960, nr.2, p.37.

18 Ion Budai Deleanu, *op. cit.,* p. 188.

19 David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967, p. 470.

20 Dimitrie Macrea, *Studii de lingvistică română,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1970, p.66.

21 Werner Bahner, *Das Sprach-und Geschichtsbewusstsein in der Rumänischen Literatur von 1780-1880*, Akademie – Verlag-Berlin, 1967, p.38.

poporului, ce se putea realiza, în mare măsură, numai prin cultivarea limbii române[22]. În această perioadă cultura se dezvoltă sub semnul romanității, ridicată la rangul de dogmă în istorie, aşa cum „latinitatea era dogmă în gramatică”[23]. Întoarcerea la „original” avea o semnificație pur teoretică, determinată de lupta pentru recunoaşterea drepturilor istorice ale națiunii române. Ei au fost mai mult teoreticieni decît practicieni ai ideii latiniste[24], în practică, nu s-au gîndit niciodată să modifice limba şi pentru realitatea faptului că aplicarea unei terapeutici purificatoare, oricît de moderate, era mult mai dificilă decît întemeierea ei teoretică[25]. Cultivarea şi unificarea limbii şi, prin aceasta, propăşirea culturii, reprezentau un act de afirmare națională, de progres cultural, de renaştere românească[26], de emancipare la nivelul civilizației europene. Idealul integrării culturale pe plan european, specific iluminismului românesc constituie caracteristica esențială a preocupărilor legate de realizarea imperativelor respective. La aceasta se alătură, apoi, patriotismul; ele erau izvorîte din mobiluri patriotice, însemnau, cum o afirmă plenar toți învățații, un act patriotic, fiind privite ca o virtute patriotică[27]. Patriotismul adaugă acestor preocupări o dimensiune complementară, de o impresionantă forță coercitivă, mobilizatoare.

---

[22] Aron Densusianu, *Istoria limbei şi literaturei române,* ed. a II-a, Iaşi, 1894, p. 251.

[23] Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania, în secolul al XVIII-lea,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1966, p. 132.

[24] Mario Ruffini, *La scuola latinista romena (1870-1871). Studio storico-filologico,* Roma, 1941, p. 99, 153.

[25] Victor V. Grecu, *Originea, esența şi funcțiile purismului Şcolii Ardelene,* în *Buletin Ştiințific* (Baia Mare), seria A, IV, 1972, p. 55-67.

[26] Adrian Marino, *op. cit.,*p.469.

[27] Victor V. Grecu, *Studii de istorie a lingvisticii româneşti,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971, p. 72-91.

Reprezentînd un imperativ fundamental în zestrea ideologică şi preocupările energice ale Şcolii Ardelene, ca şi cel al romanităţii, identităţii şi unităţii naţionale, idealul integrării culturale la nivel european va fi însuşit de generaţia revoluţiei şi a primei uniri şi potenţat în noul climat istorico-politic, devenind una din coloanele de susţinere a operei de renaştere naţională.

Contribuind la progresul culturii noastre, preocupările pentru dezvoltarea limbii aveau o finalitate mult mai îndepărtată. Ele erau menite să sprijine integrarea românilor în cultura europeană. Ion Budai Deleanu, intuind un mare adevăr, a arătat că numai prin cultură poporul român îşi va cuceri prestigiu în rândul naţiunilor europene civilizate, ceea ce constituia o dorinţă unanimă şi primordială: „Neamul românesc custă şi face în Dacia o naţiune de frunte dintru mai multe milioane alcătuită, care nu doreşte altă, numai ca prin o mai mare cultură să să poată apropia de celelalte neamuri politicite a Europii”[28]. La procesul integrării culturale la nivel european contribuia şi progresul limbii. O perspectivă ce subordona eforturile în domeniul limbii şi condiţiona orientarea acestora. Cultivarea şi unificarea limbii prin intermediul lucrărilor normative respective nu era altceva decît aspectul lingvistic al „luminării”, care reprezenta mijlocul de bază al emancipării naţionale, la nivelul civilizaţiei europene, sub toate aspectele.

Preocuparea pentru unitatea limbii se întemeia pe încrederea şi optimismul în virtuţile şi perspectivele limbii noastre. Toţi autorii sunt convinşi de calităţile limbii. Reprezentativă pentru caracterizarea mentalităţii întregii generaţii este, în această privinţă, convingerea lui I Budai-Deleanu, citată anterior, exprimată în *Scurte observaţii asupra Bucovinei,* că „limba română are toate calităţile, pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană, dacă oameni iscusiţi se vor ocupa de ea[29].

---

[28] Ion Budai Deleanu, *Scrieri lingvistice,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 188.
[29] *Ibidem*, p. 39.

Asemenea convingeri stimulează interesul cărturarilor ți potențează străduințele lor de a contribui la propăşirea limbii[30].

Discuțiile privind unitatea limbii române literare pornesc de la constatarea comunității înțelegerii între vorbitori. În preocupările lor învățații Şcolii Ardelene sunt conştienți şi subliniază faptul că românii se folosesc în comunicare de aceeaşi limbă, pe întreg teritoriul lingvistic. Unitatea limbii se reflectă diferit în conştiința acestora şi este analizată şi evidențiată sub diverse aspecte. La Petru Maior comunitatea înțelegerii prin intermediul aceleiaşi limbi, este o constatare pe cît de firească pe atît de prețioasă: „Românii, cei dincoace de Dunăre, toți se înțeleg laolaltă"[31] Aceeaşi convingere o exprimă Gheorghe Şincai în prefața la ediția a doua din *Elementa,* vorbind de „neamul care se foloseşte de una şi aceeaşi limbă"[32].

Preocupările privind unitatea limbii române literare au cunoscut, în permanență, un orizont foarte larg. Cadrul preocupărilor nu a fost redus la limitele limbii noastre. Autorii au avut în vedere situația şi preocupările similare din alte limbi, luându-le ca termen de comparație sau ca exemplu. Situarea discuțiilor în ansamblul eforturilor pe plan european şi raportarea permanentă la ele, cu toate consecințele pozitive menționate, a caracterizat interesul Şcolii Ardelene pentru unificarea şi cultivarea limbii literare. Uneori optica respectivă genera adevărate complexe de inferioritate, dar în toate cazurile constituiau un suport şi un stimulent convingător ce alimenta zelul preocupărilor. Puterea exemplului altor limbi a sporit pasiunea autorilor, luciditatea şi incandescența argumentațiilor.

---

[30] Victor V. Grecu, *Unificarea limbii literare în gândirea şi preocupările Şcolii Ardelene,* în *Studii şi cercetări ştiințifice* (Bacău), 1972, p. 89-101.

[31] Petru Maior, *Disertație. Pentru începutul limbei româneşti* în *Istoria,...* p. 307.

[32] Gheorghe Şincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae emendata, facilitata, et in meliorem ordinem redacta per–*, Buda, 1805, p. 3.

Ideile Şcolii Ardelene s-au răspîndit mobilizator pe întreaga arie a poporului nostru. Ele au contribuit la dezvoltarea conştiinţei de sine a poporului[33], la consolidarea conştiinţei naţionale moderne, a conştiinţei unităţii. Prin lupta începută de Inochentie Micu, consacrată şi generalizată prin lucrările Şcolii Ardelene, „inima a început a bate, spiritul a se lumina şi a se ridica cunoştinţa de sine, – şi porniră mulţi la lucru pentru cultura naţională”[34]. Din culmea ce desparte secolul al XIX-lea de al XVIII-lea, arăta Papiu-Ilarian, „începură românii a reveni la conştiinţa de sine şi ideea românismului de atunci reînvie”[35]. Ideile vehiculate prin aceste discuţii au ridicat poporul la înălţimea demnităţii pe care i-o dezvăluia originea şi limba sa, l-au întărit în hotărîrea şi voinţa lui de emancipare socială şi naţională. Ele au avut o destinaţie politică precisă: „trezirea conştiinţei naţionale, afirmarea drepturilor poporului român, ridicarea prestigiului său prin demonstrarea latinităţii noastre”[36].

THE IDEAL OF THE EUROPEAN CULTURAL INTEGRATION
IN THE LIGHT OF THE TRANSYLVANIAN SCHOOL PREOCCUPATIONS
(ŞCOALA ARDELEANA)
(Abstract)

Key-words: *Europe, cultural integration, linguistic orientation*

The article presents the efforts of the coryphaei of the Transylvanian School (Şcoala Ardeleană) for the European integration. The field approached is the linguistic one. In this respect the author highlights the efforts of Constantin Diaconovici-Loga, Ioan Corneli, co-author of the Buda Lexicon (Lexiconul de la Buda), I. Budai-Deleanu, Petru Maior and Gh. Șincai in the direction of the literary Romanian language unification. The procedure used was that of the language cultivation. It was in fact a basic preoccupation of the Transylvanian School (Şcoala Ardeleană)

---

[33] D Prodan, *op. cit.,* p. 470

[34] Athanasie Marienescu, *Viaţa şi operele lui Petru Maior,* Bucureşti, 1883, p. 2.

[35] Al. Papiu-Ilarian, *Viaţa, operele şi ideile lui Georgiu Şincai din Şinca,* Bucureşti, 1869, p.2

[36] Adrian Marino, *op. cit.,* p. 469.

VALORI LEXICO-SEMANTICE FIGURATE. REPREZENTARE LEXICOGRAFICĂ

Doina NEGOMIREANU

Comunicarea, ca „proces de transmitere a unui mesaj” (DŞ), dispune, ca limbaj verbal, de două căi fundamentale în realizare, calea orală şi cea scrisă.

Transpunerea, chiar şi parţială, a unor componente dintr-un plan în altul este folosită curent: descrierea lingvistică a unei imagini (pictură, fotografie, scenă de film etc.) sau, dimpotrivă, de redare a unei exprimări orale prin mimică, gestică ş.a., ceea ce nu exclude şi combinarea acestora, întâlnită, de altfel, frecvent.

Apelarea specifică în comunicare la enunţ, la combinaţii sintagmatice nu anulează potenţialul informativ de care beneficiază fiecare unitate lexicală în parte, inclusiv în virtutea statutului morfo-sintactic prin care se reprezintă în articularea oricărui mesaj.

Sensul denotativ, al denominaţiei, este reperul prin care se judecă, explicit sau implicit, regimul semantic al tuturor sensurilor stabilizate diacronic afiliate unităţii lexicale.

Dacă derivarea semantică explicită are la bază o asociere transparentă cu una sau mai multe unităţi semice din structura denotaţiei, derivarea semantică implicită, statornicită funcţional printr-o distribuţie inedită în relaţiile interlexicale sintagmatice, se motivează complex, cu repercusiuni în consecinţă asupra procesului de decodare.

Conotaţia care intervine cu analogii pe fondul denotativ urmează adesea trasee pe arii imagistice dificil de apreciat ca stabilitate şi/sau dezvoltare în timp, inclusiv sub aspect numeric.

Grefate pe ceea ce lexicografic se defineşte succint ca „reflectare artistică a realităţii" (DEX:475), conotaţiile expresive sunt identificabile de la nivelul cuvântului până la construcţii lexico-semantice ample, metalogisme sau tipuri de limbaj (vezi, BES, FL, GF, IL, ML, RM, TS).

Constanţa şi frecvenţa în comunicare ale sensurilor sau construcţiilor figurate sunt recunoscute în timp prin mărturii, în cea mai mare măsură, în variantă scrisă, cu o tradiţie de veacuri.

Tehnica audio-vizuală din epoca contemporană oferă posibilitatea înregistrării mesajelor orale în formule variate, depozitarea în bănci de date constituind, în acest sens, o soluţie benefică pentru istoria limbii şi cultură, în genere.

Interesul pentru semantismul aflat sub auspicii metaforice se recunoaşte de-a lungul timpului de la simple analize izolate, vizând încărcătura semantică asumată de un cuvânt anume, la interpretări de text, asociindu-se adesea domenii cu obiective distincte, dar şi cu tangenţe sugestive (retorica, lexicologia, stilistica, poetica ş.a.; vezi, FL, IS, MSA).

Intervenţiile teoretice, la rândul lor, detaşat de mărime, număr sau consistenţă, poartă amprenta stadiilor de cercetare aferente unor perioade şi în virtutea concepţiilor aparţinând unor şcoli lingvistice statuate ca atare la un moment dat.

Indiferent de terminologia practicată pentru ceea ce curent se înţelege prin *sens figurat* (de pildă, *sens conotativ*, *sens afectiv*) sau nuanţe ale acestuia care îi marchează natura (*sensuri metaforice, sensuri metonimice*, prin *sinecdocă*), delimitarea unui asemenea sens prespune o corelare a cunoştinţelor obiective cu ceea ce vorbitorii doresc să releve caracterologic cu maximă forţă persuasivă (vezi, DŞ:200, 448).

Dezvoltând notele particulare prin care se individualizează expresivitatea manifestată la nivelul compartimentelor limbii proiectate în textul poetic, purtător prin excelenţă al unor asemenea valori, profesorul Ştefan Munteanu relevă complexitatea

conexiunilor care se pot regăsi în asemenea spațiu de comunicare, emblematic pentru sensurile figurate şi prin care „se introduce o notă particulară sugerând elemente în plus, de ordin afectiv, sau diferențiate funcțional şi adăugate la semnificația cuprinsă în noțiune” (MS:157).

Exceptând teoretizările sau analizele vizând sfera beletristicii, lexicografia, prin specific, constituie, fără îndoială, o sursă de neeludat într-o apreciere privitoare la fondul expresiv al limbii, în cazul de față al limbii române, cu diferențe valorice legate de tipologia unor astfel de lucrări (dicționare generale, explicative, speciale etc.), dar şi legate de momentul istoric al elaborării lor.

O disociere se impune şi din acest punct de vedere. Dicționarele, cu precădere cele generale şi explicative, includ şi informații asupra sensurilor derivate, motivate figurat prin „transferul de denumiri” (BES:55), apelându-se la tropi şi care, prin constanță funcțională, şi-au dobândit un loc „eligibil” în polisemia unui cuvânt.

Sunt dicționare care optează pentru o prezentare sincronică (vezi, DEX), altele pentru cea diacronică (precum DLR). Pe de altă parte, dicționarele explicative, în genere, din varii motive, inclusiv tipologic, nu ilustrează sensurile prin citate semnificative excerptate din texte sau realizate redacțional, decât în cazuri rare, pentru sensuri a căror decodare este considerată dificilă, ambiguă etc.

Oferta unor dicționare generale, de tipul DLR, este mai generoasă, nu numai prin faptul că sensurile figurate au o susținere cu citate, prezentate în ordinea lor istorică, dar şi prin tehnica laxă adoptată, permițând marcarea unor asemenea valori şi ca simple nuanțe nelexicalizate, care, în timp, lipsite de atestări noi care să le confirme o prezență în comunicarea scrisă sau orală, devin, practic, „efemeride semantice”.

Un adjectiv precum **tocită,-ă**, de pildă, derivat al verbului **tocí**[1], este înregistrat în DEX ca determinant doar prin ceea ce se redă şi în sensul denotativ al verbului „care nu mai taie, cu tăişul uzat, ros, îngroşat”, despre obiecte tăioase sau ascuțite, cu o generalizare aparte, înțelesul: „ros, uzat”. În DLR, adjectivul apare cu o structură polisemantică, în care, exceptând sensul denotativ şi generalizarea, identice cu cele din DEX, se relevă o diversificare cu sensuri stabilizate, în plan expresiv, cu un transfer de la inanimat la animat: „slăbit, amorțit” (*auzul şi văzu-i tocit*), iar despre cuvinte, fraze etc., cu sensul „banalizat prin repetare deasă...”. În ambele cazuri, dezvoltarea semică are la bază „lipsa de funcționalitate”.

O paradigmă distribuțională variată, susținând nuanțe expresive, de tip metaforic, sub incidența denotației, dar fără constituiri semantice propriu-zise, conduce la o deschidere în sfera animatului şi cea a inanimatului (de exemplu, *coarnele* [lunii]... *sunt cam tocite*; *blănile tocite; hainele ei tocite de aba; sufletul tocit; gleznele tocite* ş.a.; DLR).

Un tip aparte de dicționar special este *Dicționarul **Luceafărului** eminescian* (vezi, DE) care, prin natura textului abordat, este dominat, prin excelență, de conotații expresive la nivel strict lexical, dar şi de contexte figurate, de imagini artitice în care cuvintele îşi mențin şi valori denotative. Inventarul lexical, care depăşeşte 700 de unități, include aproximativ 130 de cuvinte, având în structura lor polisemantică unul sau mai multe sensuri figurate sau nuanțe figurate asumate de contexte desfăşurate pe spații mai restrânse sau mai largi în constituirea mesajului, viziunea poetică justificând ocurența multora doar în textul eminescian. Substantivul **noapte**, de pildă, are un prim sens, denotativ („timpul dintre seară şi dimineață”), cu un derivat metaforic, „somnul şi visele nopții” (DE).

Sensul al doilea, figurat, este identic cu cel înregistrat şi în DLR, cu variante definiționale, marcându-se „lipsa de lumină”,

„întunericul adânc” (*noaptea cea deşartă*), având, la rândul lui, derivatul definit prin „stare de tristeţe”, regăsit cu acelaşi regim, dar cu o lărgire semică în DLR: „stare de tristeţe (apăsătoare), de suferinţă morală, de apăsare”, beneficiind ca susţinere şi de texte eminesciene (*ochii tăi sunt stele-n noaptea mea*). În lanţul derivativ al sensului sunt şi înţelesuri decodabile doar în limitele contextuale ale poemului eminescian: „(Contextul se referă la ciclica naştere – moarte – renaştere a cosmosului) Neantul, haosul de dinainte de începutul lumii. *Dar sori în lume de n-or fi/ Din noapte or să crească*”. Apoi, „(Şi determinat prin „vecinică”, „vergină”, „crudă”) Haosul de dinainte de începutul lumii. *Din reci adâncuri ce ascund/ Cuvântul nopţii crude...*” şi, inclusiv, sensul metaforic „Stare sufletească tulbure şi apăsătoare, suferinţă morală. *...Revarsă linişte de veci/ Pe noaptea mea de patimi.*”

Extensia semică, printr-o derivare succesivă pe linie figurată, transpare cu evidenţă prin tehnică lexicografică, relevanţa lexico-semantică propriu-zisă fiind verificabilă în timp, ca o reală deschidere spre o nouă proiecţie semantică, indice al unei necesităţi în comunicare. Astfel, potenţialul lexico-semantic expresiv, alături de importanţa lui strict lingvistică, se constituie şi într-o mărturie utilă (gnoseologic, filozofic, psihologic, sociologic etc.) pentru interpretări atotcuprinzătoare şi veridice în spaţiul gândirii şi simţirii româneşti (vezi, de pildă, CS, IS, MA, OP, VS).

BIBLIOGRAFIE

BES Bucă, Marin, Evseev, Ivan, *Probleme de semasiologie*, [Timişoara], Editura Facla, 1976.

CS Coteanu, Ion, *Stilistica funcţională a limbii române*, Bucureşti, EA, 1973.

DE Marian, Rodica, Şerban, Felicia, *Dicţionarul* ***Luceafărului*** *eminescian*, Cluj-Napoca, Clusium, 2000.

DEX *** *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopledic, 1996.

DLR *** *Dicţionarul limbii române*, Serie nouă, tomul VII, partea 1, litera N, Bucureşti, EARSR, 1971; tomul XI, partea a 3-a, litera T, Bucureşti, EARSR, 1983.

DŞ *** *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, EŞ, 1997.

FL Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului*, Bucureşti, Editura Univers, 1977.

GF Genette, Gérard, *Figuri,* Bucureşti, Editura Univers, 1978.

IL Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian,* Iaşi, Editura „Junimea", 1979.

IS Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române,* ed. 2, Bucureşti, EŞ, 1975.

MA Munteanu, Ştefan, *Limba română artistică,* Bucureşti, EŞE, 1981.

ML Munteanu, Ştefan, *Lingvistică şi stilistică*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005.

MS Munteanu, Ştefan, *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, EŞ, 1972.

MSA Munteanu, Ştefan, *Scrieri alese*, Cluj-Napoca, Clusium, 2003.

OP Oancea, Ileana, *Poezie şi semioză*, Timişoara, Editura Marineasa, 1999.

RM Ricoeur, Paul, *Metafora vie,* Bucureşti, Editura Univers, 1984.

TS Tamba-Mecz, Irène, *Le sens figuré*, [Paris], Presses Universitaires de France, [1981].

VS Vianu, Tudor, *Despre stil şi artă literară,* [Bucureşti], Editura Tineretului, [1965].

FIGURATIVE LEXICAL-SEMANTIC VALUES. LEXICOGRAPHIC REPRESENTATION

(Abstract)

Key-words: *communication, metaphorical semantism, lexicography*

The author aims at studying the modality of rendering the figurative meaning in relation with the denotative one in the lexicographic works. The problem is that of significant quotes, procedure varying form one dictionary to the next, in the case of explanatory dictionaries. The author supports the recourse to quotes for the connotative meaning. In this manner, the dictionary entries may exhibit, beside their linguistic utility, a more general importance: gnosiological, philosophical, psychological, sociologic etc

PORTRET ÎN OGLINDĂ DIN CIOBURI DE POEME

Aurelia TURCU

„Timpul vieții noastre se măsoară cu clipa unică, primită în dar şi prea grabnic pieritoare”[1].

În 1992, *Scrisori(le) vieneze* erau darul din acest DAR, pe care autorul lor venea să ni-l facă, la rându-i, nouă, cititorilor Domniei Sale, împărtăşindu-ne generos dintr-un mănunchi de trăiri rememorate sub semnul „nostalgiei timpului regăsit”[2].

O categorie aparte de cititori dăruiți – cei pentru care autorul nu era un necunoscut – aveau să trăiască bucuria împlinirii unor aşteptări intelectuale (şi nu numai) ale filologilor timişoreni şi de aiurea, mulți dintre ei discipoli ai profesorului Ştefan Munteanu.

Toți aceştia, cunoscându-l pe dascălul şi pe omul de ştiință, un eminent şi împătimit cercetător al ştiinței limbii dar şi al meşteşugului artistic verbal, au nutrit, tăinuit sau manifest, dorința de a-l citi pe teoretician şi ca făuritor de literatură. Aceasta, în primul rând, în numele ideii pe care o vom reda sentențios, după modelul motto-urilor din *Scrisori(le) vieneze*, în formularea lui Vladimir Streinu: „Dacă poezia duce la ştiința versului, ştiința versului generează, de asemeni, poezie”[3].

La prima vedere, am putea considera că „împărtăşirea” evocărilor le-a adus acestor cititori doar beneficiul, deloc neglijabil,

---

[1] Ştefan Munteanu, *Scrisori vieneze*, Editura de Vest, Timişoara, 1992, p. 253.

[2] Ileana Oancea, *Despre noosferă. O construcție a memoriei*, Excelsior Art, Timişoara, 2005.

[3] Vladimir Streinu, *Versificația modernă*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966, p. 118.

al unei îmbogățiri substanțiale în cunoaşterea omului Ştefan Munteanu, cu atât mai mult cu cât însuşi autorul, citându-l pe Octavian Paler, pe care-l prețuia în chip deosebit, consideră că „Nu descoperim nimic într-o călătorie, dacă nu descoperim nimic în noi înşine” (p. 121).

Cât de sugestive ne apar, în acest sens, versurile lui Aron Cotruş pentru demersul autorului *Scrisorilor vieneze* şi, implicit, pentru ideea foloaselor împărtăşirii, în ce-l priveşte pe cititor!

„O, plecările, plecările, plecările
din toate porturile şi din toate gările
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate țintele şi aşteptările,
spre marginile lumilor şi ale gândului,
spre marginile sufletului meu – flămândului!”[4]
(*O, plecările, plecările...*)

Dar câştigul de care vorbeam nu e unicul pentru cei care îl cunoşteam pe autor. Scrisorile ne-au adus – în plan sentimental – o bucurie specială, legată de infirmarea – fără putință de tăgadă – a unei aparențe, anume impresia de distanță, de răceală, pe care le emană personalitatea reținută şi sobră a omului şi dascălului Ştefan Munteanu.

Sentimentalul reținut, discret, prin apartenența sa la tipul temperamental neexpansiv, dar şi, în plan profesional, la tipul clasic de creator logic şi echilibrat, adept al migalei (al „zăbavei tihnite”, p. 230), opus aceluia eruptiv şi, în consecință, inegal[5] a ridicat, prin *Scrisorile vieneze*, vălul acestei aparențe. În ciuda eforturilor de a-şi pune la adăpost emoțiile sub învelişuri expressive clasice, punându-le constant sub lupa lucidității, uneori

---

[4] *Antologia poeziei româneşti culte*, Teora, 1998, p. 237.
[5] Vezi adeziunea la modelul clasic, mărturisită în *Scrisori vieneze* (p. 272).

necruțătoare[6], autorul a înclinat, discret, balanța în favoarea bagajului emoțional al călătoriilor sale prin amintiri. De aceea, suntem pe deplin recunoscători acelui ceas de grație când lingvistul şi-a schimbat stiloul, cu care aşternuse atâtea roade teoretice fascinante ale gândirii sale, cu pana scriitorului, încetând a mai plăti tribut exclusiv lumii conceptuale. Versurile lui Ion Barbu ar putea servi omagiului poetic pe care dorim să-l aducem Magistrului:

„Castelul tău de gheață l-am cunoscut, Gândire;
Sub tristele-i arcade mult timp am rătăcit,
De noi răsfrângeri dornic, dar nici o oglindire
În stinsele-i cristale ce-ascunzi, nu mi-a vorbit
Şi-n acel fapt de seară, uitându-mă spre Nord
În ceasul când penumbra la orizon descreşte
Iar seara întârzie un somnolent acord,
Mi s-a părut că domnul de gheață se topeşte”[7]
(*Umanizare*)

„Topirea” va fi marcată în *Scrisori vieneze* de „con-topirea” sevelor izvorului meditativ, intelectual, înțeles ca sursă tematică de factură clasică, de largă întindere livrescă (timpul, libertatea, adevărul etc.) cu sevele lirice, izvorâte din „Casa inimii” autorului (beatitudinea inspirată de natură, prietenia, destinul, compasiunea etc.).

Iată un exemplu de vibrație lirică, aparținând primei scrisori vieneze:

„Mă simt cuprins de o stare binecuvântată de adâncă linişte, de ceva unic ce ține de sentimentul unui gen de beatitudine sui-

[6] „Încerc să fac din starea în care mă aflu obiect de analiză *rece*” (s. n.), *În loc de meditație*, p. 77.
[7] *Antologia poeziei româneşti culte.*, p. 286.

generis, mai degrabă de abandonare, de anihilarea şi de absenţa aproape dureros de vie a oricărei legături senzoriale nemijlocite cu ceea ce e în jurul meu [...] E ceva ce vine parcă din adâncurile neştiute şi nesondate ale fiinţei mele, ceva care mă cheamă şi mă proiectează spre în afară, ca să mă aducă, purtat de un val care-şi caută ţărmul, din nou spre mine. [...] Retrăiesc în aceste clipe, după mulţi, foarte mulţi ani, un miracol al reîntâlnirii cu ceea ce trăisem, adolescent fiind, într-o altă primăvară de pe alte meleaguri, atât de îndepărtate şi rămase atât de apropiate...”[8]

Stabilim, din nou, aici, o corespondenţă poetică funcţionând în chip de ciob de oglindă concavă ce condensează[9], în cele patru versuri, vibrarea sufletească a autorului *Scrisorilor vieneze* în faţa semnelor de primăvară din peisajul citadin vienez:

„Prinşi în duhul înverzirii
prin grădini ne-nsufleţim
Pe măsura-naltă a firii
gândul ni-l desmărginim”[10]
(Lucian Blaga, *Focuri de primăvară*)

Drumul de la versurile poetului din Lancrăm la textul scrisorii din Viena este substanţial scurtat chiar de motto-ul acesteia: „Il y a des endroits et des heures où l'on est tellement seul qu'on voit le monde entier”, Jules Renard (p. 7).

Într-una din scrisori, Ştefan Munteanu ne mărturiseşte: „Valul neobosit al amintirii ne aduce frânturi din drumurile străbătute”[11]. Autorul a şlefuit şi asamblat fiecare frântură printr-

[8] Ştefan Munteanu, *Primăvara la Viena, Scrisori vieneze*, *op. cit.*, p. 9-10.

[9] Corespondenţa răsfrânge, în acelaşi timp, o tuşă pregnantă din universul sufletesc al autorului.

[10] *Antologia poeziei româneşti culte*, p. 319.

[11] *Scrisori vieneze*, *op. cit.*, p. 265.

o iscusită şi laborioasă muncă de construcţie arhitectonică de factură clasică: a fixat cadrul, a trasat marginile, a ales – exemplar – motto-urile, a marcat riguros incipitul şi finalul fiecărei evocări. Frânturile de amintire au devenit astfel cărămizi ale noului edificiu care, deşi ridicat după un principiu creator şi organizator clasic, a fost numit de autor „Casa inimii”.[12] Aceasta deoarece Ştefan Munteanu ne-a arătat, în chip convingător, că sub fiecare frântură de amintire cristalizată, se ascunde, cu discreţie, palpitând, o picătură din fluidul albiei sale sufleteşti. Am ales să potenţăm această valoare prin juxtapunerea frânturilor de amintiri şi de poeme, de cristale şi de cioburi lirice.

Ne vom opri asupra unui sentiment desprins din „Casa inimii”: compasiunea, ale cărei profunzimi şi delicateţe sunt probate de însăşi etimologia cuvântului (sentiment puternic, împărtăşit). Am ales două amintiri evocate în două scrisori, reprezentând două texte distincte dar unite prin multiple fire, unele interne (identitate tematică; soluţii complementare la nivelul mesajului), altele externe (contiguitate paginală, titluri obţinute prin frângerea unei coordonări, cu efect de suspensie dar şi, paradoxal, de legătură: *De la Vindobona la oameni din Ţara de piatră / ... şi de dincolo de Călăţele.*

Valul amintirilor scoate la lumină două întâlniri emoţionante cu ţărani ai locurilor: un spătar moţ şi un tăietor de lemne din pădurile de lângă Vlădeasa, ambii „locatari” vechi ai „Casei inimii” autorului.

În evocarea întâlnirii din prima scrisoare cu un autentic exponent al „demnităţii în sărăcie” din „peisajul uman” al Ţării Moţilor, autorul reproduce dialogul cu acesta, dialog menit să ilustreze, în convergenţă cu textul cugetării care-l însoţeşte, două proverbe latineşti antinomice: *Homo homini lupus* şi *Homo res sacra homini*. Reproducem, la rându-ne, acest dialog:

---

[12] *Scrisori vieneze, Întoarcere în timp*, p. 195.

„– De unde vii, moşule?

Bătrînul a ridicat ochii spre mine, lăsîndu-mă să aştept o vreme răspunsul.

– De la Rîşculița, domnule, dacă ați auzit [...]

– Şi unde mergi?

– D-apoi la Cîmpeni.

– Cu marfă de vânzare?

– Iè, că mîine e bulci acolo.

– Şi cînd ai plecat de-acasă?

– D-apoi, înainte de răsăritul soarelui.

Era, dacă nu mă înşel, cam pe la patru după-amiază. Aşadar, bătrînul era pe drum de vreo douăsprezece ore.

– Da' cîți ani ai, moşule? continuu eu fără milă interogatoriul.

– Am împlinit şaptezeci şi unu de ziua lui Ilie proroc.

– Şi cu ce preț vrei să vinzi spetele astea? mă interesez eu.

– D-apoi, cum a umbla tîrgul.

– Dar dacă n-are „să umble” bine? insist eu.

– Dacă nu, m-oi întoarce acasă cu cele ce mi-or prisosi [...]

– Dar de ce n-ai luat cursa de la Brad, moşule? îl întreb îndulcind tonul ca să nu semene a reproş. Îmi răspunde cu un zîmbet ce aduce a nedumerire, vrînd parcă să spună: e aşa de greu de înțeles?

– Apoi, domnule dragă, cursa trebuie plătită. Biletul costă zece lei.

– Mai ai însă pînă la Cîmpeni o bucată de drum, adaug repede şi inutil, simțindu-mă căzut în încurcătură în fața răspunsului lui.

– Iè. Numa' că asta n-ar fi mare bai. Da' sînt ostenit şi o început să mă curme foamea.

– Şi nu ți-ai luat merinde de drum cu dumneata, aşa-i?

Întrebare nedelicată, recunosc de îndată, dar e prea tîrziu să mi-o pot lua îndărăt.

Răspunsul vine iarăşi după o pauză, monosilabic, interjecţional, abia auzit şi ambiguu:

– Ei...

Sînt nevoit să mă opresc aici şi să mărturisesc, cu jenă, sperînd să nu fiu înţeles greşit, că am scos din sacoşă cîte ceva [...] şi i-am oferit partenerului meu de dialog [...]

– Mulţam, domnule...

Aşadar, nici „să trăiţi”, nici „să vă dea Dumnezeu sănătate” etc., nimic din toate acestea, ci numai „mulţam, domnule...” Adică – scormonesc eu în subtext –: atitudinea mea vag „compasională” a privit-o cu detaşare, ca pe un fapt divers şi accidental” (p. 222-223).

La prima vedere, dialogul nu pare a purta semne ale unei stări emoţionale din partea autorului. De altfel, acesta nu e deloc dispus să ne-o dezvăluie şi, cu atât mai puţin, în cazul în care ar face-o, să o îmbrace într-o formulare purtătoare de note patetice. Dimpotrivă, dialogul este „un interogatoriu fără milă”, ţăranul – „un simplu partener de dialog”, unele întrebări sunt „nedelicate”, la rigoare, decodabile contextual ca reproşuri.

Tortura inchizitorială ia sfârşit la momentul oferirii „îmbucăturii”, gest purtător, fără echivoc, al semnului compasiunii.

În realitate, pe tot parcursul dialogului, cel mai „torturat” e autorul, aflat mereu în mare cumpănă în faţa impresionantei „demnităţi în suferinţă” a interlocutorului său.

Frământarea sa, hrănită de o profundă compasiune, e zăgăzuită, din interior, de resortul temperamental pe care l-am definit anterior, iar din exterior, de platoşa demnităţii moţului. Perseverenţa în chestionarea acestuia este – credem noi – expresia neputinţei autorului de a curma tirul întrebărilor, neputinţă hrănită tocmai de compasiunea sa crescândă.

De la dialog, se trece într-un registru meditativ, unde scena demnităţii care a produs tulburarea disimulată a autorului este

prelucrată „la rece” pentru ca apoi, la acel moment de grație al „topirii” lăuntrice, emoția să răzbată într-un registru liric[13] de mare sensibilitate. Vocea de gheață a judecății critice încetează, făcând loc glasului (în surdină) al vibrației sufletești în fața demnității. Trecerea de la un registru la altul, adevărată schimbare de „ștafetă” discursivă, se săvârșește pe puntea lină a analogicului, garant statornic al echilibrării cumpenei afective[14].

„Ceea ce-mi stăruia în minte era demnitatea în sărăcie (cum să-i zic altfel?) a unui om care nu coboară nici în umilință din cauza condiției lui, nici nu se îndîrjește revoltîndu-se împotriva ei [...] această stare nu este un alt nume dat resemnării placide și inconștiente, ci expresia unui anumit mod de a fi și de a concepe existența ca ceva în sine, dincolo de pragul așteptat al unor schimbări posibile și în absența lor. *E ca și cum navigînd pe apele oceanului ai ști că e de prisos să poruncești furtunilor și valurilor să te ocolească și că singurul sprijin și singura nădejde îți sînt pînzele, cîrma și catargul cu care ai pornit de pe țărm.* [...]. Odată acceptată substanța tragismului, sensul lui se anulează, se neutralizează, intrînd în rîndul fenomenelor curente și nebăgate în seamă[15], *aidoma rîului ce își mînă valurile înfruntînd stîncile, aidoma copacului ce se îndoaie sub vijelie, fără tentația de a-și muta rădăcinile pentru a se pune la adăpost*

---

[13] Am subliniat, în text, fragmentele în cauză.

[14] Considerăm comparația poetică, în raport cu alte imagini artistice (metafora, epitetul etc.), cea mai aptă cale de echilibrare (inclusiv afectivă) a celor două paliere ale analogicului în virtutea statutului său de figură „deschisă”, permițând un (posibil) lanț de adaosuri analogice, cu verigi generatoare de metafore, așa cum ne-o arată primul paragraf poetic subliniat.

[15] Este important să observăm că, dacă la prima trecere de la un registru la altul, textele acestora au fost despărțite grafic (prin punct), la a doua trecere – o autentică alunecare – autorul le-a fuzionat (prin virgulă) într-un tot textual probând echilibrarea cumpenei.

de primejdie [...] Îmi stăruie în minte chipul bătrînului din Rîşculița, pe care l-am lăsat răstignit lîngă mănunchiul de spete *asemenea unei statui vii înscrise pe crestele dealurilor din spatele ei*” (p. 223).

Imaginea statuii vii a bătrânului moț, răstignit sub povara sorții la marginea drumului de țară, desprinsă din învelişul expressiv al emoției pe care suferința în demnitate i-a trezit-o autorului, se prelinge din comparația acestuia, ca dintr-o icoană aninată în „Casa inimii” şi vine să se aşeze pe „drumurile răstignite” între aceleaşi sate ale Țării Moților, evocate de Petru Anghel:

„Mersul desculț, pe jos, prin colb şi tină
Pe drumurile răstignite între sate,
Să-ți macini umbra-n liniştea divină
Ca într-o moară de eternitate.

Pe vreme rea, pe vreme bună, fără preget
cu tălpile crăpate-adînc, pînă la os,
să propovăduieşti, deget cu deget,
mersul descult, apostolesc, pe jos.”[16]
(*Călătoria*)

E important să observăm că, la Ştefan Munteanu, răstignitul rămâne în picioare, în poziția consacrată a demnității, în timp ce Petru Anghel îşi coboară osânditul de pe cruce, proiectându-l metonimic pe orizontala drumurilor încrucişate ale Golgotei sale existențiale. Rămasul în picioare, indiciu al perseverenței în

[16] *Antologia poeziei româneşti culte*, p. 670. Ni se pare semnificativ faptul că poetul, fiu de țărani ardeleni din județul Alba, a străbătut şi evocat, în poeziile sale, aceleaşi itinerarii, geografice şi sufleteşti, din rememorările scrisorilor lui Ştefan Munteanu.

demnitate, rămâne chezăşia unei şanse mult aşteptate: „... din sărăcia aceasta îndelung răbdată şi din suferința lui de prea multă vreme mută nu e de mirare că avea să coboare, odată şi odată, din munți, Horia...” (p. 224)

Horia va veni *să plătească* celor care nu s-au arătat a fi „frați” cu omul munților şi *să-l răsplătească* pe acesta pentru demnitatea păstrată în sărăcie şi suferință.

Sărăcia şi suferința țăranilor noştri, transfigurați prin actul creator în icoane şi statui, au sfârşit prin a deveni, pe aceeaşi cale artistică şi în aceeaşi viziune a eternizării lor valorice, exponate de muzeu:

„Vizitatori,
Nu atingeți sărăcia şi tristețea
Aflate-n muzeu.
Sunt exponate originale
Ieşite din mâna, din sufletul şi din rărunchii acestui popor.
Într-o clipă de încordare şi spontaneitate
Care a durat
2000 de ani”[17]
(Marin Sorescu, *Muzeul Satului*)

Vom observa că, la Ştefan Munteanu, țăranii evocați, cu durerile lor înăbuşite în demnitate, şi-au găsit, în sălaşul sufletesc al „Casei inimii”, un loc depozitar mult mai cald decât acela al Muzeului Satului străjuit de Sorescu.

Vom încerca, în cele ce urmează, să argumentăm această comparație, din aceeaşi perspectivă a sondării asociative a universului afectiv al autorului *Scrisorilor vieneze*.

Observăm, mai întâi, delicatețea soresciană față de țăranii suferinzi transfigurați metonimic în exponate. „Nu-i atingeți”

---

[17] Marin Sorescu, *Muzeul Satului, Poeme*, Bucureşti, EPL, 1965.

devine echivalent cu „Nu le faceți rău!”. Transpus în contextul dialogului cu spătarul, verbul *a atinge*[18] şi-ar putea găsi următoarea conversie: „Nu interacționați cu țăranii noştri săraci şi suferinzi căci riscați să-i umiliți!” Din această perspectivă, teama lui Sorescu ar fi identică cu cea încercată de Ştefan Munteanu după fiecare întrebare lansată şi regretată pentru ireversibilitatea ei. Această perspectivă potențează frământarea disimulată a autorului şi luminează, în acelaşi timp, amestecul treptat al compasiunii cu revolta.

E interesant să remarcăm faptul că revolta disimulată (“Cum e posibil ca țăranul să fie atât de sărac şi umilit?”), fuzionând cu sentimentul de compasiune, se îndreaptă, în cursul dialogului, chiar spre victimă. Reflectând apoi „la rece” la semnificația menajării mândriei, Ştefan Munteanu ajunge la filosofia lui Sorescu (“Nu-i atingeți pe țărani!”) dar nu se va resemna ca acesta, ci îl va chema pe Horia, deoarece țăranul sorescian de înțelepciune mioritică nu i-a liniştit sufletul. Ba mai mult, de la Horia (cu care se termină prima scrisoare) autorul lansează puntea ce-l uneşte, deloc întâmplător, pe eroul munților cu Cioran, prezent în Motto-ul celei de-a doua scrisori. Evocarea debutează cu revolta lui Cioran, fuzionată şi ea cu o compasiune adâncă: „... în mizerie te doare vidul de umanitate, regretul că oamenii nu schimbă esențial ceea ce este în putința lor de a schimba” (p. 225). Şi dacă spătarul primei scrisori nu şi-a găsit frați să-l înțeleagă şi să-l mântuie de suferință, țăranul călător de

---

[18] Un traducător în franceză al poemului ar alege, fără ezitare, verbul *effleurer*, verb cu „delicatețea încorporată” (a atinge cu o floare). Retraducând în română versiunea franceză, am obține: „Nu-i atingeți nici măcar cu o floare!” Transpusă în scena dialogului cu spătarul moț, varianta verbală în cauză şi-ar converti complementul instrumental (*cu o floare*) într-o metaforă conotând fiecare întrebare pusă moțului. Pe parcursul dialogului, floarea ar deveni, treptat, un spin, deopotrivă chinuitor pentru autor şi pentru eroul său.

lângă Călățele își va găsi prietenul la care visase de multă vreme în însingurarea și alienarea sa. Prin izbânda în cauză, Ștefan Munteanu ne atrage atenția că *se poate*, ba chiar trebuie perseverat pentru găsirea „capătului bun”, a „capătului de la care trebuie pornit” (p. 230).

În acest moment al formulării îndemnului, dobândim certitudinea că teoreticianul și analistul și-a pecetluit „topirea interioară”, îndemnul său dezvăluindu-l și pe acela lăuntric: „Încetați a mai fi reci!”

Din această perspectivă, Sorescu rămâne un resemnat, părând a le spune țăranilor lui: „Eu nu vă umilesc, ci vă aduc drept omagiu poezia mea despre îndurările voastre!”

Ștefan Munteanu nu s-a limitat la un simplu omagiu, ci a tranșat lupta dintre „cald” și „rece”, lupta cu sine, scoțând din muzeul sorescian exponatele și instalându-le în „Casa inimii” sale.

Pentru Ștefan Munteanu, muzeele și arhivele, aceste locuri depozitare consacrate, sunt prea sărace, prea seci, în comparație cu vatra caldă a amintirilor[19]: „Eu știu însă mai multe decât stă consemnat în documentele de arhivă ale defunctului imperiu. Le-am aflat din lădița de lemn a bunicii când nu au fost scrise în inimă, cum spune cronicarul. Le-am descoperit azi așezate, stratificate de multă vreme în mine” (p. 203).

„Sufletul oglinzii tremură de puritate ca un cristal limpede de gheață” spune poetul. Iar noi vom spune că sufletul amintirii tremură și palpită în inima caldă a autorului (dar și a cititorului) *Scrisorilor vieneze*.

Și dacă, pe toată întinderea încercării noastre portretistice, am chemat în ajutor cioburi de poeme, în chip miraculos, Ion

---

[19] La Ion Pillat, comoara amintirilor se regăsește în metafora „cămării de fructe”, după cum Ștefan Munteanu ne amintește că, la cronicar, ea sălășluia în „lăcrița” bunicii.

Pillat ne-a întins, binecuvântându-ne, parcă, febrila căutare a acestora, o oglindă intactă, neştirbită, în apele căreia am descoperit, cu emoție, portretul întreg al profesorului nostru:

Menire[20]
Au spus că-i rece, şi n-au bănuit
Ce patimă îi clocotea în vine
Au spus că nu-i adînc, şi n-au simțit
Genunile ce dorm sub limpezime

Un răsfățat al soartei l-au ținut
Cînd încordat şi dur şi-a dus destinul
Stăpîn pe fericire l-au crezut
Cînd pe furtuni şi-a aşezat seninul

E doar un om, şi-a suferit şi el,
Dar n-a vrut plîns şi bocet de muiere,
Să fii sortit *desăvîrşirii*-i greu: (s. n.)
O cumpănă în zile de durere.

PORTRAIT IN THE MIRROR FROM POEM SHIVERS
(Abstract)

Key-words: *literature, memoirism, stylistics of the text*

The author aims at portraying the man and linguist Ștefan Munteanu as creator of literature. She starts from the volume of memoirs Scrisori vieneze (Viennese Letters) published by Ștefan Munteanu in 1992. Perceived by many as a severe and monochord teacher, Ștefan Munteanu reveals himself to the author as having an extremely warm and expressive "house of heart" . The portrait shaped by the author is constructed with quotes from different poems written by famous Romanian and foreign poets.

[20] Ion Pillat, *Poezii*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1982, p. 267.

Sumar

Despre profesor

Despre cărţi

Studii